

Osada z późnego okresu wpływów rzymskich w Lesku, woj. Krosno

Przedmiotem niniejszej pracy jest monograficzne opracowanie wyników badań archeologicznych osady z późnego okresu wpływów rzymskich w Lesku¹. Interesować nas będzie: położenie osady, jej wielkość, rozplanowanie i zabudowa, rodzaje obiektów mieszkalnych i gospodarczych, gospodarka mieszkańców, wreszcie jej chronologia i przynależność kulturowa.

Do poszczególnych zagadnień posiadamy zróżnicowaną liczbę danych, stąd niektóre z nich zostały opracowane w szerszym, inne w węższym zakresie. Parę tematów, do których uzyskaliśmy bogatszą podstawę źródłową, np. dotyczących uprawy roli czy pożywienia, zostało opracowanych na tle ogólniejszym — porównawczym.

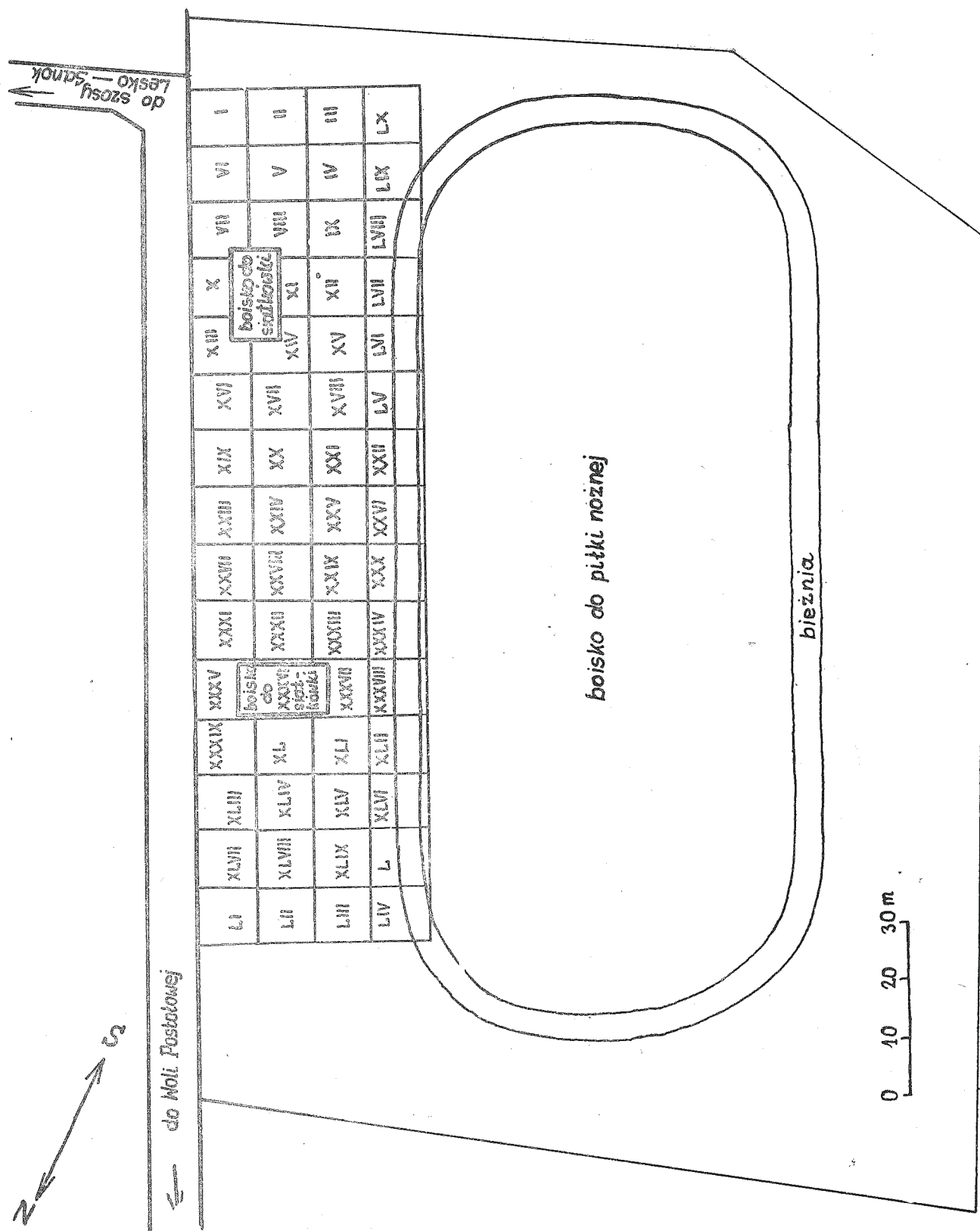
Osada została odkryta przypadkowo w 1967 r., podczas niwelacji wschodniej części stadionu sportowego. W toku prac ziemnych, którymi objęto około 18 arów, natrafiono na duże ilości ułamków ceramiki i wyroby żelazne. Materiały te wraz z ziemią wywożono poza obręb stadionu. Część materiałów, w tym radlica, krój płuźny i czerpak żelazny, zostało zabezpieczone i przekazane później do Muzeum Okręgowego w Rzeszowie przez mgra Tadeusza Budziaka, nauczyciela historii w Liceum Ogólnokształcącym w Lesku.

W związku z zawiadomieniem o odkryciach Muzeum Okręgowego w Rzeszowie przez Eugeniusza Lenarta, nauczyciela Zasadniczej Szkoły Zawodowej w Lesku i zarazem społecznego opiekuna zabytków, inspekcji stanowiska dokonała autorka, powodując wstrzymanie prac niwelacyjnych. Niezwłocznie przystąpiono do ratowniczych badań

archeologicznych², które pod jej kierownictwem prowadzone były w sezonach letnich do 1970 r. włącznie. Ogółem przebadano 39 arów powierzchni osady. Przed przystąpieniem do badań archeologicznych, topografia terenu została zmieniona kilkakrotnie niwelacjami. W latach 1935—1936, z chwilą przeniesienia stadionu na obecne miejsce, zdjęto ziemię orną, obniżając przy tym teren o około 40—60 cm. W latach 1958—1959 obniżono o około 50 cm. samą płytę boiska³ (teren osady przylegający do badanego jej odcinka od strony południowo-zachodniej). Prace niwelacyjne prowadzone w 1967 r. zniszczyły dodatkowo powierzchnię 1 750 m². Tak więc w wyniku wszystkich niwelacji, poziom powierzchni osady obniżony został od pierwotnego o 40—160 cm. Jako punkt zerowy, od którego mierzono głębokości badanych obiektów na osadzie, przyjęto poziom powierzchni nieznaruszonego ostatnią niwelacją odcinka osady.

Niezależnie od systematycznych badań, prowadziliśmy w 1979 r. nadzór archeologiczny nad pracami ziemnymi związanymi z budową kolektora kanalizacyjnego w południowej części stadionu. Tu nie stwierdzono reliktów osady.

Obserwowano również w tym samym czasie prace ziemno-kanalizacyjne na drodze biegnącej wzdłuż stadionu (strona północno-wschodnia stanowiska). W wykopie tym zauważono warstwę kulturową o miąższości około 35 cm ze śladami materiału archeologicznego. Dodać należy, że między drogą a stadionem istnieje różnica poziomów, sięgająca ponad 1 m, spowodowana kilkakrotnie niwelacjami stadionu.

Ryc. 1. Lesko, woj. Krosno, stan. 1. Plan rozmieszczenia wykopów — arów w obrębie stadionu sportowego w Lesku

W toku wykopalisk, którymi objęto jedynie obszar bezpośrednio zagrożony, ustalono zasięg osady w kierunkach południowo-wschodnim i północno-zachodnim. Natomiast w kierunku północno-wschodnim (droga, zabudowa obecna) i po-

łudniowo-zachodnim (bieżnia i boisko stadionu), gdzie prawdopodobnie rozprzestrzeniła się osada, podjęcie badań było niemożliwe (ryc. 1).

Wyniki interesujących nas badań, przedstawione wycinkowo, były przedmiotem kilku krótko-

kich
form
E
niem
wany
hum
znisz
zaś
na b
obiek
Dla
palis
szere
dyscy
nania
mine
a tak
i eksp
O
riału
zweg
ko ro
ków
nie zi
kilogr
(jama
i w p
kanaś
riałów
— m
w Kr
z obie
się oc
szcze
uwag
roślin
warto
nych.
ka (ta
Pobra
(w pi
17 pr
9 pró
z pro
nie) —
tanicz
analiz
giczny
Do
niczn
dwie
różny
80—9
dane
doczn
nych

kich sprawozdań i notatek naukowych a także informacji prasowych⁴.

Eksplorację wykopów rozpoczynano usuwaniem humusu lub (na obszarach ostatnio zniwelowanych) plantowaniem. Warstwa kulturowa pod humusem zachowana była szczątkowo, zapewne zniszczona została niwelacją w latach 1935—1936, zaś na terenie znielowanym ostatnio, zniszczona była zupełnie. Zachowały się jedynie relikty obiektów znacznie zagłębionych w ziemię.

Dla uzyskania pełniejszych efektów prac wykopaliskowych koniecznym było przeprowadzenie szeregu pomocniczych badań z zakresu innych dyscyplin naukowych. Zaistniała potrzeba wykonania badań paleobotanicznych, metaloznawczych, mineralogicznych, oznaczenia zabytków szklanych a także wykonania dla celów dokumentacyjnych i ekspozycyjnych lakprofilu.

Osada w Lesku dostarczyła dużej ilości materiału paleobotanicznego w postaci zachowanych zwęglonych nasion roślin hodowanych, roślin dziko rosnących oraz chwastów, a także ich odcisków na polepie. Materiał ten wystąpił w magazynie ziemnym nr 1 (jama 14) w ilości kilkudziesięciu kilogramów, w piwniczce pod budynkiem nr 1 (jama 18), w magazynie ziemnym nr 3 (jama 25) i w palenisku nr 7 (skupisko 19) w ilości po kilkanaście dekagramów. Eksploracja tychże materiałów odbywała się pod nadzorem paleobotanika — mgr Ireny Gluzy z Muzeum Archeologicznego w Krakowie. Początkowo szlamowano wypełnisko z obiektów, w których zauważono ziarna, starając się oddzielić szczątki paleobotaniczne od zanieczyszczeń. Metoda ta jednak została zaniechana z uwagi na niebezpieczeństwo uszkodzenia nasion roślin. Pobrano więc próbki ziemi wraz z całą zawartością do badania w warunkach laboratoryjnych. Każda próbka zawierała 1 dm³ wypełniska (łącznie pobrano 43 sztuki próbek do analizy). Pobrano je: z profilu podłużnego magazynu nr 1 (w pionie) na całej głębokości od 20 do 180 cm — 17 próbek, w poziomie na głębokości 90—100 cm 9 próbek, na głębokości 120—130 cm 1 próbkę oraz z profilu poprzecznego na całej głębokości (w pionie) — 16 próbek. Próbkę z materiałem paleobotanicznym zostały przekazane do przeprowadzenia analizy przez mgr I. Gluzę w Muzeum Archeologicznym w Krakowie.

Dotychczas uzyskano wyniki badań paleobotanicznych dwóch próbek z magazynu nr 1. Obydwie próbki pobrane były z profilu podłużnego z różnych głębokości: 170—180 cm (próbka nr 2) oraz 80—90 cm (próbka nr 11). Miejsca, z których badane próbki pobrano, odznaczały się licznym, widocznym gołym okiem występowaniem zwęglonych szczątków roślinnych. Znajdowały się one

w dwu poziomach, w dwu różnych warstwach głębokościowych, przedzielonych warstwą gliny, w której stwierdzono znacznie mniej śladów szczątków paleobotanicznych. Ponadto, oprócz tych dwu próbek, I. Gluza pobieżnie przeglądnęła materiał paleobotaniczny z każdej próbki profilu podłużnego magazynu 1 (w pionie), postępując od dna, do głębokości 30 cm.

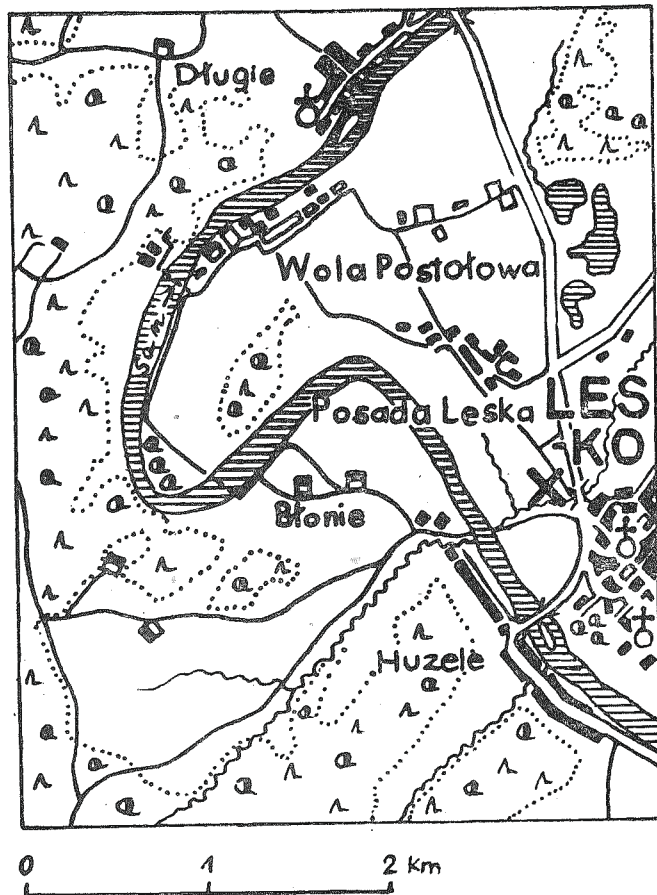
Zakład Badawczo-Doświadczalny Huty Stalowa Wola wykonał badania metaloznawcze trzech zabytków żelaznych pochodzących z wykopalisk w Lesku: radlicy, kroju podłużnego oraz czerpaka. Laboratorium Metaloznawcze Huty reprezentowane przez mgr inż. A. Cendrowską dokonało badań metaloznawczych kroju podłużnego oraz wykonało 12 fotografii dokumentacyjnych tegoż zabytku. Laboratorium Chemiczne Huty reprezentowane przez mgra H. Dziubka dokonało badań składu chemicznego trzech tych zabytków. Laboratorium Spawalnicze Huty podało wyniki radiograficznych badań trzech w/w zabytków, w opracowaniu mgra inż. J. Palucha oraz wykonało 4 fotografie dokumentacyjne tych zabytków.

Pracownicy Rzeszowskiego Przedsiębiorstwa Geologicznego Eksploatacji Kruszywa i Surowców Mineralnych — mgr Leszek Moszczak i mgr Jan Sieńko oznaczyli zabytki kamienne (żarnowcy).

Na miejscu badań, podczas eksploracji magazynu ziemnego nr 1, został wykonany lakprofil przekroju podłużnego. Widoczne są wyraźnie układy warstw, zawierających zwęglone materiały paleobotaniczne, fragmenty naczyń glinianych, polepę, kamienie. Wykorzystano go do celów dokumentacyjnych i ekspozycyjnych. Prace z tym związane przeprowadził kierownik pracowni konserwacji ceramiki w PMA w Warszawie — Kazimierz Kuc.

POŁOŻENIE I ZABUDOWA OSADY

Osada w Lesku położona była w północno-zachodniej części miasteczka, na prawobrzeżnej rozległej terasie rzeki San (ryc. 2), w odległości około 500 m od obecnego koryta tej rzeki. Jej zbadany odcinek znajdował się w obrębie współczesnego stadionu sportowego. Od strony północno-wschodniej sięgała ona poza stadion, w miejscu przylegającej doń drogi i zabudowań. Powierzchnia osady mogła wynosić około 1 ha. Teren stanowiska wraz z okolicą (z wyjątkiem strony południowej), stanowi rozległą dolinę śródgórską o dużym nasłonecznieniu, zamkniętą na horyzontach zalesionymi wzgórzami i charakteryzującą się niewielkimi różnicami w ukształtowaniu powierzchni i łagodnym spadkiem ku południowemu zachodowi⁵.

Ryc. 2. Lesko, woj. Krosno, stan. 1. Plan sytuacyjny. Badane stanowisko oznaczone krzyżykiem

Od strony północnej i wschodniej rozciągały się rozległe pola, nadające się do uprawy. Gleby są tu brunatne i bielcowe — gliniaste, wytworzone ze skał fliszowych, wzdłuż Sanu zaś, w pasie o szerokości około 1 km — mady⁶. Wybór tego terenu na zamieszkanie nie był więc przypadkowy.

Tędy przebiegała jedna z dróg handlowych, wiodąca z południa z terenów zakarpackich poprzez przełęcze i obniżenia karpackie na północ poprzez Sanok, do centrum ziem polskich. Dodatkowym walorem położenia naturalnego było bliskie sąsiedztwo dwu małych strumyków (dziś już nie istniejących), które dostarczały wodę mieszkańcom osady. Tak więc główną rolę w lokalizacji osady odegrały czynniki ekonomiczne i fizjograficzne.

Rekonstrukcja zabudowy osady w oparciu o wyniki badań archeologicznych następuje z dużymi trudnościami. Ze znacznej liczby jam posłupowych (w liczbie 107), które tu zostały odkryte, nie wszystkie tworzą na tyle regularne układy, aby można było z całą pewnością określić kształt i wymiary budynków, których są konstrukcyjnymi pozostałościami. Stan zachowania nie pozwala na pełny wgląd w rozplanowanie osady. Niemniej to, co mamy, zdaje się świadczyć o odkryciu centralnej

jej części, zbudowanej na planie czworoboku, z placem pośrodku, na którym znajdował się budynek służący, jak można przypuszczać, wspólnym celom mieszkańcom osady jako miejsce zebrania lub przechowywania wspólnego inwentarza. Wokół placu mieściły się cztery zagrody. Piąta zagroda położona była w odległości około 40 m od centrum (ryc. 3).

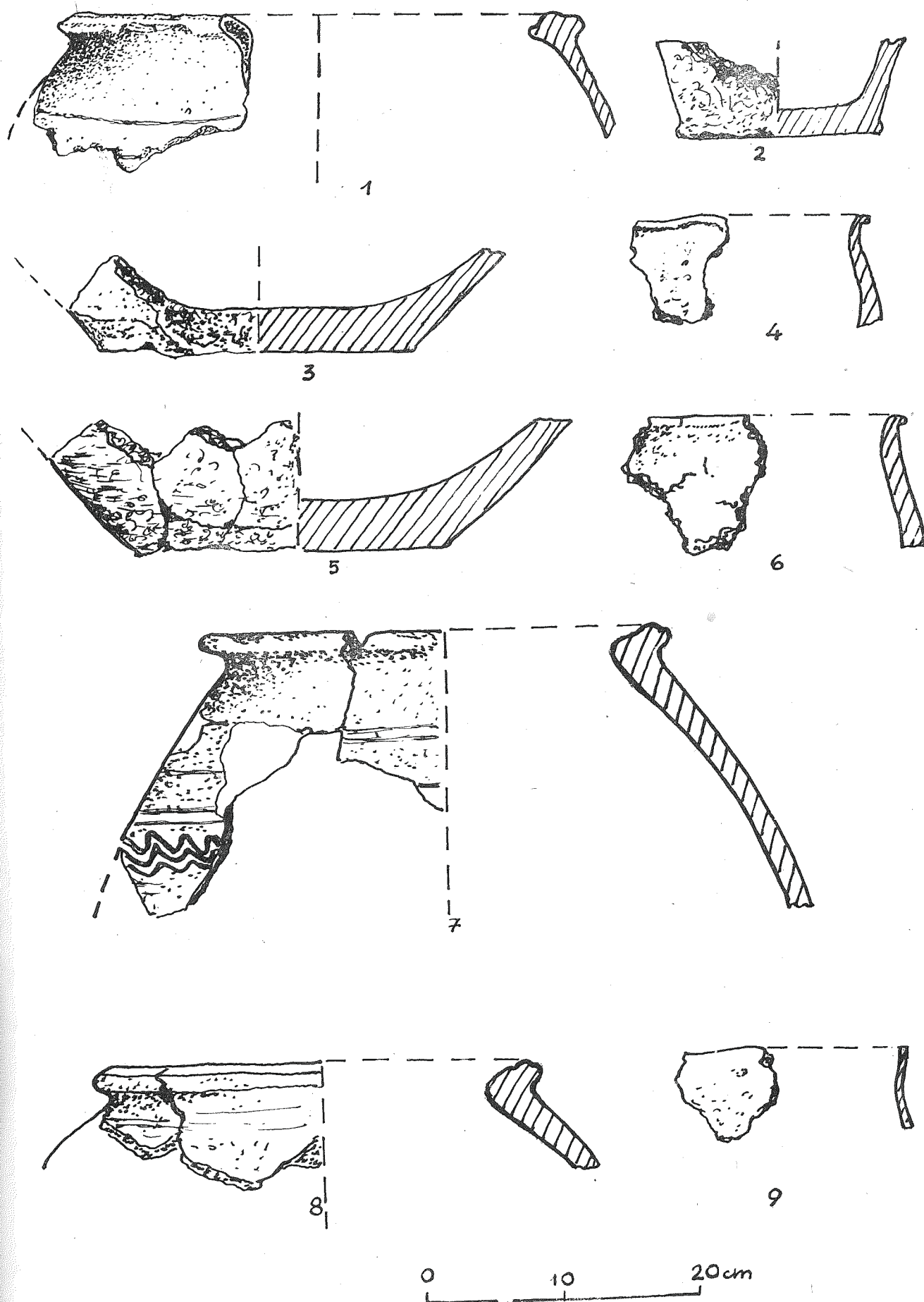
Zagroda I. W jej skład wchodzi: budynek nr 1 (jamy 18, 19) o charakterze półziemianki z piwniczką, z trzema słupami poza ścianą wschodnią (słupy: 59, 75, 76). Obok od strony południowej znajdowały się dwa domniemane paleniska (skupiska: 23, 24) i niewielki prostokątny obiekt wgłębiony w ziemię o nie określonym przeznaczeniu (jama 20). Od strony północnej położona była suszarnia na zboże (jama 17), nieopodal paleniska (skupisko 9). Z uwagi na fakt, iż od strony północno-wschodniej w pobliżu zagrody I przebiegała granica wykopu archeologicznego, trzeba się liczyć z istnieniem dalszej części zagrody od tej strony na terenie nie badanym. Powierzchnia odsłonięta dotychczas części zagrody I wynosi około 32 m².

Budynek nr 1 składał się z dwu zagłębionych do różnych poziomów części połączonych ze sobą oraz trzech słupów w części wschodniej, które wiązały się z konstrukcją ścian budynku i jego zadaniem. Słupy z innych stron uległy zapewne zniszczeniu w czasie niwelacji terenu. Wymiary budynku w częściach zachowanych: 3,5 × 2 m. Wschodnia część omawianej półziemianki (płytsza) miała kształt w rzucie poziomym w przybliżeniu prostokątny, w pionowym nieckowaty. Wymiary 1,9 × 1,6 m, miąższość wypełnienia 30 cm.

Inwentarz: małe grudki polepy, węgle drzewne, kamienie.

Zachodnia część półziemianki (głębsza) miała w rzucie poziomym kształt prostokątny z zaokrąglonymi kątami, w pionowym cylindryczny z zaokrąglonym dnem. Wymiary: 1,36 × 1 m, głębokość wypełnienia 86 cm. Odsłonięte powyżej poziomu wypełnienia obiektu rumowisko węgla drzewnego i dużych brył polepy profilowanej odciskami bierwion sugeruje, iż stanowi ono ruiny zwalone w czasie pożaru konstrukcji drewnianej na ziemnej.

Inwentarz: 1. Małe naczynie (czarka), kształtu beczułkowatego, o przekroju poprzecznym eliptycznym (być może spłaszczenie naczynia nastąpiło wskutek deformacji w ogniu). Brzeg prosty, krawędź zaokrąglona, lekko wgięta do wewnątrz. Dno wyodrębnione. Powierzchnia nierówna, chropowata, brunatno-ceglasta. Domieszka tłuczonej ceramiki. Wys. 8 cm, średn. wylewu 9,2 × 4,1 cm, średn. dna 6,3 × 5,9 cm, grubość ścianki około 0,7 cm (tabl. III, 5). 2. Fragment brzośca naczynia grubościennego, obtaczanego z ornamentem dookólnych wąskich, poziomych żłobków. Powierzchnia szorstka, zewn. brunatna, wewn.

TABL. I. Lesko, woj. Krosno, stan. 1. Fragmenty ceramiki z jamy 14 (1—9)

jasnoceglasta. Gлина z domieszką drobno- i średnio-ziarnistego tłucznia (tabl. III, 6). 3. Fragment dolnej części naczynia średniościennego z lekko wyodrębnionym dnem. Powierzchnia szorstka, ceglasta i szara. Gлина z domieszką ceramiczną. Średn. dna 10 cm (tabl. III, 2). 4. Fragment małego naczynka, o kształcie w przybliżeniu cylindrycznym. Brzeg lekko nachylony do wewn., krawędź zaokrąglona. Powierzchnia gładka, beżowa, miejscami szara. Gлина z domieszką ceramiczną (tabl. III, 10). 5. Kilkanaście fragmentów brzuśców różnych naczyń, przeważnie grubościennych, mało charakterystycznych. 6. Zwęglone szczątki roślin, w tym zboża. 7. Kilka fragmentów kości zwierzęcych.

Domniemane palenisko nr 1 (skupisko 23) założono w półkulistej jamie. Kształt w rzucie poziomym w przybliżeniu kolisty, w pionowym półkolisty. Wymiary: średnica około 34 cm, głębokość wypełniska przeciętnie 15 cm. Pozostała po nim warstwa ciemnoszarej gliniasto-piaszczystej ziemi z domieszką grud polepy.

Inwentarz: Fragment dolnej części naczynia cienkościennego, o powierzchni gładkiej, szaroceglastej. Gлина z domieszką drobnego piasku i drobno-ziarnistego tłucznia.

Domniemane palenisko nr 2 (skupisko 24). Miało ono kształt nieregularnego koła o średnicy 54 cm, w przekroju pionowym w przybliżeniu półkolisty. Głębokość wypełniska wynosiła 15 cm. Pozostałością po obiekcie były duże bryły polepy w części środkowej, w otoczeniu czarnej ziemi przemieszanej z węglem drzewnym.

Inwentarz: Fragment brzuśca naczynia średniościennego, o powierzchni gładkiej, zewnętrznej — ceglastej, wewnętrznej — ciemnoszarej. Gлина z domieszką drobnoziarnistego piasku.

Obiekt nie określony (jama 20) zlokalizowany został w bliskim sąsiedztwie budynku nr 1, między nim a domniemanymi paleniskami nr 1 i nr 2. Miał on kształt prostokąta z zaokrąglonymi kątami, w przekroju pionowym cylindryczny, dno płaskie. Wymiary: 70×44 cm, głębokość wypełniska 38 cm. Zarys obiektu wyznaczał pas ciemnej ziemi zmieszanej z drobnymi grudkami polepy i węgielkami drzewnymi, będący zapewne pozostałością ścianek. Położenie w pobliżu budynku nr 1, sugeruje związek z tym budynkiem. Jednak brak danych utrudnia określenie jego funkcji.

Inwentarz: 1. Okucie żelazne.

Suszarnia na zboże — prażnica (jama 17) odkryta została w odległości około 3 m na północ od budynku nr 1. Miała ona kształt prostokątnej o zaokrąglonych kątach niecki, której ścianki wylepione były gliną a następnie wypalone. Wymiary:

$1,88 \times 1,16$ m, głębokość 35 cm, grubość ścianek 4—8 cm. Na dnie owej niecki zachowały się węgle drzewne. Obiekt ten został w znacznym stopniu zniszczony wkopem współczesnym (ryc. 4).

Palenisko nr 3 (skupisko 9) położone było w pobliżu suszarni zboża. Miało kształt kolisty, o średnicy 70 cm. Ułożono je z dużych kamieni — otoczków rzecznych, o około 15 centymetrowej średnicy. Wśród nich widoczne były ślady węgla drzewnego i spalenizny.

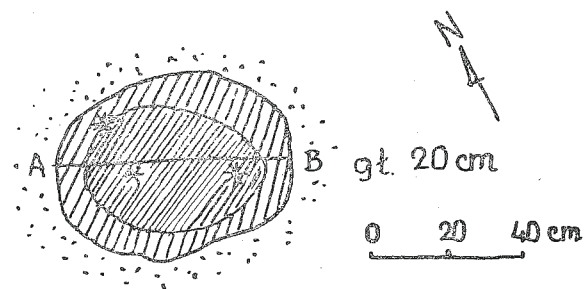
Zagroda II położona była w odległości 5 metrów w kierunku południowo-zachodnim od zagrody I. Głównym obiektem tej zagrody był budynek naziemny nr 2 o charakterze mieszkalnym, z dwoma paleniskami (skupiska: 14, 15), usytuowanymi w pobliżu ścian południowej i wschodniej oraz z piwniczką w obrębie budynku (jama 3). Do budynku mieszkalnego przylegał od strony wschodniej budynek gospodarczy (zapewne przybudówka) o charakterze spichlerza, składający się z dwu części: naziemnej i ziemnej — magazynu ziemnego nr 1 (jama 14). W części naziemnej spichlerza rozmieszczone były trzy paleniska do suszenia lub prażenia zboża (skupiska: 16, 19, 22). Do tej samej zagrody należała półziemianka — budynek nr 3 (jama 2), w obrębie której od strony północnej stwierdzono palenisko (jama E) oraz dwa paleniska na zewnątrz, po stronie wschodniej i zachodniej (skupisko 6, jama D). Na terenie tejże zagrody znajdował się obiekt wkopany w ziemię, spełniający prawdopodobnie funkcję śmietnika (jama 9). Powierzchnia zagrody II wynosiła około 60 m². Poza zabudowaniami zagrody II, po stronie północno-wschodniej, wystąpiły ślady pogorzeliska (skupiska: 18, 20) oraz palenisko (skupisko 21).

Budynek nr 2 — jego zarys tworzy układ słupów (słupy: 30, 28, 29, 44, 49, 48, 50 i pięć słupów nie oznaczonych) na planie trapezu, o powierzchni około 17 m² (długości ścian: 4,3 m; 3,5 m; 2,4 m; 4,0 m). Oprócz słupów, będących pozostałościami konstrukcyjnymi ścian budynku, w pobliżu środka jego dłuższej osi przebiegał rząd słupów podtrzymujących dach. Do ściany północno-zachodniej przylegała mała przybudówka o powierzchni 2 m², przykrywająca piwniczkę. Część magazynowa położona po wschodniej stronie budynku nr 2, najprawdopodobniej była z nim połączona lub doń przylegająca. Mimo, iż nie zachowały się tu ślady posłupowe, jednak duże ilości polepy profilowanej odciskami bierwion znalezione w wypełnisku ziemnej partii części magazynowej (magazyn nr 1), świadczy o istnieniu nad nią konstrukcji naziemnej (budynków nr 2 a).

Palenisko nr 4 (skupisko 14) w obrębie bu-

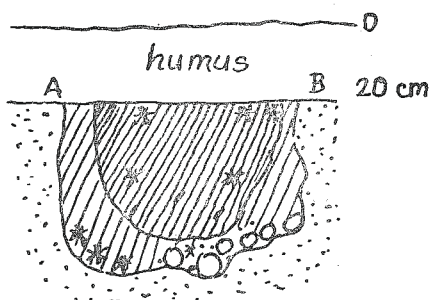
1. 8 m.
 2. 10 m.
 3. 12 m.
 4. 14 m.
 5. 16 m.
 6. 18 m.
 7. 20 m.
 8. 22 m.
 9. 24 m.
 10. 26 m.
 11. 28 m.
 12. 30 m.
 13. 32 m.
 14. 34 m.
 15. 36 m.
 16. 38 m.
 17. 40 m.
 18. 42 m.
 19. 44 m.
 20. 46 m.
 21. 48 m.
 22. 50 m.
 23. 52 m.
 24. 54 m.
 25. 56 m.
 26. 58 m.
 27. 60 m.
 28. 62 m.
 29. 64 m.
 30. 66 m.
 31. 68 m.
 32. 70 m.
 33. 72 m.
 34. 74 m.
 35. 76 m.
 36. 78 m.
 37. 80 m.
 38. 82 m.
 39. 84 m.
 40. 86 m.
 41. 88 m.
 42. 90 m.
 43. 92 m.
 44. 94 m.
 45. 96 m.
 46. 98 m.
 47. 100 m.
 48. 102 m.
 49. 104 m.
 50. 106 m.
 51. 108 m.
 52. 110 m.
 53. 112 m.
 54. 114 m.
 55. 116 m.
 56. 118 m.
 57. 120 m.
 58. 122 m.
 59. 124 m.
 60. 126 m.
 61. 128 m.
 62. 130 m.
 63. 132 m.
 64. 134 m.
 65. 136 m.
 66. 138 m.
 67. 140 m.
 68. 142 m.
 69. 144 m.
 70. 146 m.
 71. 148 m.
 72. 150 m.
 73. 152 m.
 74. 154 m.
 75. 156 m.
 76. 158 m.
 77. 160 m.
 78. 162 m.
 79. 164 m.
 80. 166 m.
 81. 168 m.
 82. 170 m.
 83. 172 m.
 84. 174 m.
 85. 176 m.
 86. 178 m.
 87. 180 m.
 88. 182 m.
 89. 184 m.
 90. 186 m.
 91. 188 m.
 92. 190 m.
 93. 192 m.
 94. 194 m.
 95. 196 m.
 96. 198 m.
 97. 200 m.
 98. 202 m.
 99. 204 m.
 100. 206 m.
 101. 208 m.
 102. 210 m.
 103. 212 m.
 104. 214 m.
 105. 216 m.
 106. 218 m.
 107. 220 m.
 108. 222 m.
 109. 224 m.
 110. 226 m.
 111. 228 m.
 112. 230 m.
 113. 232 m.
 114. 234 m.
 115. 236 m.
 116. 238 m.
 117. 240 m.
 118. 242 m.
 119. 244 m.
 120. 246 m.
 121. 248 m.
 122. 250 m.
 123. 252 m.
 124. 254 m.
 125. 256 m.
 126. 258 m.
 127. 260 m.
 128. 262 m.
 129. 264 m.
 130. 266 m.
 131. 268 m.
 132. 270 m.
 133. 272 m.
 134. 274 m.
 135. 276 m.
 136. 278 m.
 137. 280 m.
 138. 282 m.
 139. 284 m.
 140. 286 m.
 141. 288 m.
 142. 290 m.
 143. 292 m.
 144. 294 m.
 145. 296 m.
 146. 298 m.
 147. 300 m.
 148. 302 m.
 149. 304 m.
 150. 306 m.
 151. 308 m.
 152. 310 m.
 153. 312 m.
 154. 314 m.
 155. 316 m.
 156. 318 m.
 157. 320 m.
 158. 322 m.
 159. 324 m.
 160. 326 m.
 161. 328 m.
 162. 330 m.
 163. 332 m.
 164. 334 m.
 165. 336 m.
 166. 338 m.
 167. 340 m.
 168. 342 m.
 169. 344 m.
 170. 346 m.
 171. 348 m.
 172. 350 m.
 173. 352 m.
 174. 354 m.
 175. 356 m.
 176. 358 m.
 177. 360 m.
 178. 362 m.
 179. 364 m.
 180. 366 m.
 181. 368 m.
 182. 370 m.
 183. 372 m.
 184. 374 m.
 185. 376 m.
 186. 378 m.
 187. 380 m.
 188. 382 m.
 189. 384 m.
 190. 386 m.
 191. 388 m.
 192. 390 m.
 193. 392 m.
 194. 394 m.
 195. 396 m.
 196. 398 m.
 197. 400 m.
 198. 402 m.
 199. 404 m.
 200. 406 m.
 201. 408 m.
 202. 410 m.
 203. 412 m.
 204. 414 m.
 205. 416 m.
 206. 418 m.
 207. 420 m.
 208. 422 m.
 209. 424 m.
 210. 426 m.
 211. 428 m.
 212. 430 m.
 213. 432 m.
 214. 434 m.
 215. 436 m.
 216. 438 m.
 217. 440 m.
 218. 442 m.
 219. 444 m.
 220. 446 m.
 221. 448 m.
 222. 450 m.
 223. 452 m.
 224. 454 m.
 225. 456 m.
 226. 458 m.
 227. 460 m.
 228. 462 m.
 229. 464 m.
 230. 466 m.
 231. 468 m.
 232. 470 m.
 233. 472 m.
 234. 474 m.
 235. 476 m.
 236. 478 m.
 237. 480 m.
 238. 482 m.
 239. 484 m.
 240. 486 m.
 241. 488 m.
 242. 490 m.
 243. 492 m.
 244. 494 m.
 245. 496 m.
 246. 498 m.
 247. 500 m.
 248. 502 m.
 249. 504 m.
 250. 506 m.
 251. 508 m.
 252. 510 m.
 253. 512 m.
 254. 514 m.
 255. 516 m.
 256. 518 m.
 257. 520 m.
 258. 522 m.
 259. 524 m.
 260. 526 m.
 261. 528 m.
 262. 530 m.
 263. 532 m.
 264. 534 m.
 265. 536 m.
 266. 538 m.
 267. 540 m.
 268. 542 m.
 269. 544 m.
 270. 546 m.
 271. 548 m.
 272. 550 m.
 273. 552 m.
 274. 554 m.
 275. 556 m.
 276. 558 m.
 277. 560 m.
 278. 562 m.
 279. 564 m.
 280. 566 m.
 281. 568 m.
 282. 570 m.
 283. 572 m.
 284. 574 m.
 285. 576 m.
 286. 578 m.
 287. 580 m.
 288. 582 m.
 289. 584 m.
 290. 586 m.
 291. 588 m.
 292. 590 m.
 293. 592 m.
 294. 594 m.
 295. 596 m.
 296. 598 m.
 297. 600 m.
 298. 602 m.
 299. 604 m.
 300. 606 m.
 301. 608 m.
 302. 610 m.
 303. 612 m.
 304. 614 m.
 305. 616 m.
 306. 618 m.
 307. 620 m.
 308. 622 m.
 309. 624 m.
 310. 626 m.
 311. 628 m.
 312. 630 m.
 313. 632 m.
 314. 634 m.
 315. 636 m.
 316. 638 m.
 317. 640 m.
 318. 642 m.
 319. 644 m.
 320. 646 m.
 321. 648 m.
 322. 650 m.
 323. 652 m.
 324. 654 m.
 325. 656 m.
 326. 658 m.
 327. 660 m.
 328. 662 m.
 329. 664 m.
 330. 666 m.
 331. 668 m.
 332. 670 m.
 333. 672 m.
 334. 674 m.
 335. 676 m.
 336. 678 m.
 337. 680 m.
 338. 682 m.
 339. 684 m.
 340. 686 m.
 341. 688 m.
 342. 690 m.
 343. 692 m.
 344. 694 m.
 345. 696 m.
 346. 698 m.
 347. 700 m.
 348. 702 m.
 349. 704 m.
 350. 706 m.
 351. 708 m.
 352. 710 m.
 353. 712 m.
 354. 714 m.
 355. 716 m.
 356. 718 m.
 357. 720 m.
 358. 722 m.
 359. 724 m.
 360. 726 m.
 361. 728 m.
 362. 730 m.
 363. 732 m.
 364. 734 m.
 365. 736 m.
 366. 738 m.
 367. 740 m.
 368. 742 m.
 369. 744 m.
 370. 746 m.
 371. 748 m.
 372. 750 m.
 373. 752 m.
 374. 754 m.
 375. 756 m.
 376. 758 m.
 377. 760 m.
 378. 762 m.
 379. 764 m.
 380. 766 m.
 381. 768 m.
 382. 770 m.
 383. 772 m.
 384. 774 m.
 385. 776 m.
 386. 778 m.
 387. 780 m.
 388. 782 m.
 389. 784 m.
 390. 786 m.
 391. 788 m.
 392. 790 m.
 393. 792 m.
 394. 794 m.
 395. 796 m.
 396. 798 m.
 397. 800 m.
 398. 802 m.
 399. 804 m.
 400. 806 m.
 401. 808 m.
 402. 810 m.
 403. 812 m.
 404. 814 m.
 405. 816 m.
 406. 818 m.
 407. 820 m.
 408. 822 m.
 409. 824 m.
 410. 826 m.
 411. 828 m.
 412. 830 m.
 413. 832 m.
 414. 834 m.
 415. 836 m.
 416. 838 m.
 417. 840 m.
 418. 842 m.
 419. 844 m.
 420. 846 m.
 421. 848 m.
 422. 850 m.
 423. 852 m.
 424. 854 m.
 425. 856 m.
 426. 858 m.
 427. 860 m.
 428. 862 m.
 429. 864 m.
 430. 866 m.
 431. 868 m.
 432. 870 m.
 433. 872 m.
 434. 874 m.
 435. 876 m.
 436. 878 m.
 437. 880 m.
 438. 882 m.
 439. 884 m.
 440. 886 m.
 441. 888 m.
 442. 890 m.
 443. 892 m.
 444. 894 m.
 445. 896 m.
 446. 898 m.
 447. 900 m.
 448. 902 m.
 449. 904 m.
 450. 906 m.
 451. 908 m.
 452. 910 m.
 453. 912 m.
 454. 914 m.
 455. 916 m.
 456. 918 m.
 457. 920 m.
 458. 922 m.
 459. 924 m.
 460. 926 m.
 461. 928 m.
 462. 930 m.
 463. 932 m.
 464. 934 m.
 465. 936 m.
 466. 938 m.
 467. 940 m.
 468. 942 m.
 469. 944 m.
 470. 946 m.
 471. 948 m.
 472. 950 m.
 473. 952 m.
 474. 954 m.
 475. 956 m.
 476. 958 m.
 477. 960 m.
 478. 962 m.
 479. 964 m.
 480. 966 m.
 481. 968 m.
 482. 970 m.
 483. 972 m.
 484. 974 m.
 485. 976 m.
 486. 978 m.
 487. 980 m.
 488. 982 m.
 489. 984 m.
 490. 986 m.
 491. 988 m.
 492. 990 m.
 493. 992 m.
 494. 994 m.
 495. 996 m.
 496. 998 m.
 497. 1000 m.
 498. 1002 m.
 499. 1004 m.
 500. 1006 m.
 501. 1008 m.
 502. 1010 m.
 503. 1012 m.
 504. 1014 m.
 505. 1016 m.
 506. 1018 m.
 507. 1020 m.
 508. 1022 m.
 509. 1024 m.
 510. 1026 m.
 511. 1028 m.
 512. 1030 m.
 513. 1032 m.
 514. 1034 m.
 515. 1036 m.
 516. 1038 m.
 517. 1040 m.
 518. 1042 m.
 519. 1044 m.
 520. 1046 m.
 521. 1048 m.
 522. 1050 m.
 523. 1052 m.
 524. 1054 m.
 525. 1056 m.
 526. 1058 m.
 527. 1060 m.
 528. 1062 m.
 529. 1064 m.
 530. 1066 m.
 531. 1068 m.
 532. 1070 m.
 533. 1072 m.
 534. 1074 m.
 535. 1076 m.
 536. 1078 m.
 537. 1080 m.
 538. 1082 m.
 539. 1084 m.
 540. 1086 m.
 541. 1088 m.
 542. 1090 m.
 543. 1092 m.
 544. 1094 m.
 545. 1096 m.
 546. 1098 m.
 547. 1100 m.
 548. 1102 m.
 549. 1104 m.
 550. 1106 m.
 551. 1108 m.
 552. 1110 m.
 553. 1112 m.
 554. 1114 m.
 555. 1116 m.
 556. 1118 m.
 557. 1120 m.
 558. 1122 m.
 559. 1124 m.
 560. 1126 m.
 561. 1128 m.
 562. 1130 m.
 563. 1132 m.
 564. 1134 m.
 565. 1136 m.
 566. 1138 m.
 567. 1140 m.
 568. 1142 m.
 569. 1144 m.
 570. 1146 m.
 571. 1148 m.
 572. 1150 m.
 573. 1152 m.
 574. 1154 m.
 575. 1156 m.
 576. 1158 m.
 577. 1160 m.
 578. 1162 m.
 579. 1164 m.
 580. 1166 m.
 581. 1168 m.
 582. 1170 m.
 583. 1172 m.
 584. 1174 m.
 585. 1176 m.
 586. 1178 m.
 587. 1180 m.
 588. 1182 m.
 589. 1184 m.
 590. 1186 m.
 591. 1188 m.
 592. 1190 m.
 593. 1192 m.
 594. 1194 m.
 595. 1196 m.
 596. 1198 m.
 597. 1200 m.
 598. 1202 m.
 599. 1204 m.
 600. 1206 m.
 601. 1208 m.
 602. 1210 m.
 603. 1212 m.
 604. 1214 m.
 605. 1216 m.
 606. 1218 m.
 607. 1220 m.
 608. 1222 m.
 609. 1224 m.
 610. 1226 m.
 611. 1228 m.
 612. 1230 m.
 613. 1232 m.
 614. 1234 m.
 615. 1236 m.
 616. 1238 m.
 617. 1240 m.
 618. 1242 m.
 619. 1244 m.
 620. 1246 m.
 621. 1248 m.
 622. 1250 m.
 623. 1252 m.
 624. 1254 m.
 625. 1256 m.
 626. 1258 m.
 627. 1260 m.
 628. 1262 m.
 629. 1264 m.
 630. 1266 m.
 631. 1268 m.
 632. 1270 m.
 633. 1272 m.
 634. 1274 m.
 635. 1276 m.
 636. 1278 m.
 637. 1280 m.
 638. 1282 m.
 639. 1284 m.
 640. 1286 m.
 641. 1288 m.
 642. 1290 m.
 643. 1292 m.
 644. 1294 m.
 645. 1296 m.
 646. 1298 m.
 647. 1300 m.
 648. 1302 m.
 649. 1304 m.
 650. 1306 m.
 651. 1308 m.
 652. 1310 m.
 653. 1312 m.
 654. 1314 m.
 655. 1316 m.
 656. 1318 m.
 657. 1320 m.
 658. 1322 m.
 659. 1324 m.
 660. 1326 m.
 661. 1328 m.
 662. 1330 m.
 663. 1332 m.
 664. 1334 m.
 665. 1336 m.
 666. 1338 m.
 667. 1340 m.
 668. 1342 m.
 669. 1344 m.
 670. 1346 m.
 671. 1348 m.
 672. 1350 m.
 673. 1352 m.
 674. 1354 m.
 675. 1356 m.
 676. 1358 m.
 677. 1360 m.
 678. 1362 m.
 679. 1364 m.
 680. 1366 m.
 681. 1368 m.
 682. 1370 m.
 683. 1372 m.
 684. 1374 m.
 685. 1376 m.
 686. 1378 m.
 687. 1380 m.
 688. 1382 m.
 689. 1384 m.
 690. 1386 m.
 691. 1388 m.
 692. 1390 m.
 693. 1392 m.
 694. 1394 m.
 695. 1396 m.
 696. 1398 m.
 697. 1400 m.
 698. 1402 m.
 699. 1404 m.
 700. 1406 m.
 701. 1408 m.
 702. 1410 m.
 703. 1412 m.
 704. 1414 m.
 705. 1416 m.
 706. 1418 m.
 707. 1420 m.
 708. 1422 m.
 709. 1424 m.
 710. 1426 m.
 711. 1428 m.
 712. 1430 m.
 713. 1432 m.
 714. 1434 m.
 715. 1436 m.
 716. 1438 m.
 717. 1440 m.
 718. 1442 m.
 719. 1444 m.
 720. 1446 m.
 721. 1448 m.
 722. 1450 m.
 723. 1452 m.
 724. 1454 m.
 725. 1456 m.
 726. 1458 m.
 727. 1460 m.
 728. 1462 m.
 729. 1464 m.
 730. 1466 m.
 731. 1468 m.
 732. 1470 m.
 733. 1472 m.
 734. 1474 m.
 735. 1476 m.
 736. 1478 m.
 737. 1480 m.
 738. 1482 m.
 739. 1484 m.
 740. 1486 m.
 741. 1488 m.
 742. 1490 m.
 743. 1492 m.
 744. 1494 m.
 745. 1496 m.
 746. 1498 m.
 747. 1500 m.
 748. 1502 m.
 749. 1504 m.
 750. 1506 m.
 751. 1508 m.
 752. 1510 m.
 753. 1512 m.
 754. 1514 m.
 755. 1516 m.
 756. 1518 m.
 757. 1520 m.
 758. 1522 m.
 759. 1524 m.
 760. 1526 m.
 761. 1528 m.
 762. 1530 m.
 763. 1532 m.
 764. 1534 m.
 765. 1536 m.
 766. 1538 m.
 767. 1540 m.
 768. 1542 m.
 769. 1544 m.
 770. 1546 m.
 771. 1548 m.
 772. 1550 m.
 773. 1552 m.
 774. 1554 m.
 775. 1556 m.
 776. 1558 m.
 777. 1560 m.
 778. 1562 m.
 779. 1564 m.
 780. 1566 m.
 781. 1568 m.
 782. 1570 m.
 783. 1572 m.
 784. 1574 m.
 785. 1576 m.
 786. 1578 m.
 787. 1580 m.
 788. 1582 m.
 789. 1584 m.
 790. 1586 m.
 791. 1588 m.
 792. 1590 m.
 793. 1592 m.
 794. 1594 m.
 795. 1596 m.
 796. 1598 m.
 797. 1600 m.
 798. 1602 m.
 799. 1604 m.
 800. 1606 m.
 801. 1608 m.
 802. 1610 m.
 803. 1612 m.
 804. 1614 m.
 805. 1616 m.
 806. 1618 m.
 807. 1620 m.
 808. 1622 m.
 809. 1624 m.
 810. 1626 m.
 811. 1628 m.
 812. 1630 m.
 813. 1632 m

Palenisko nr 7 (skupisko nr 19)

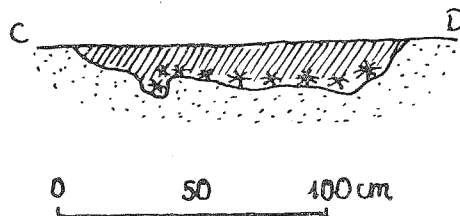
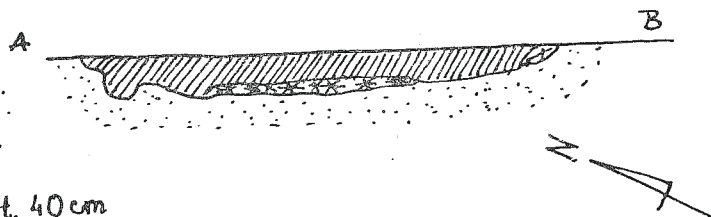
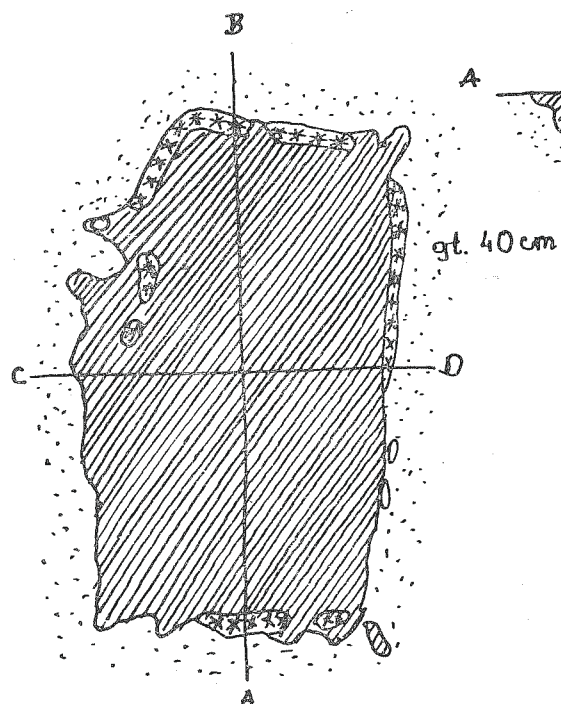

Objasnienia
(dot. paleniska i suszarni)

- ||||| ziemia czarna, mocno zbita
- ||||| -||- ciemnoszara
- * * polepa
- o o węgiel drzewny
- : : : : zwęglone zboże
- o o kamienie
- : : : : calec

Suszarnia na zboże - prażnica (jama nr 17)

Ryc. 4, Lesko, woj. Krosno, stan I. Rzuty poziome i profile paleniska nr 7 (skupisko nr 19) i suszarni na zboże — prażnicy (jama nr 17)

dynku nr 2 zlokalizowane było w pobliżu ściany południowej. Umieszczono je w nieckowatym zagłębieniu o średnicy 56 cm i głębokości 30 cm. Środkowa część zagłębienia wylepiona była warstwą gliny. Pozostały po nim duże grudy polepy i węgle drzewne przemieszane z ciemnoszarą piaszczysto-gliniastą ziemią.

Palenisko nr 5 (skupisko 15) położone było w pobliżu środka ściany wschodniej budynku nr 2. Zlokalizowano je na dnie kolistej jamy o średnicy 40 cm i głębokości 30 cm. Trzon paleniska stanowiła bryła piaskowca o wymiarach: 26×20 cm, ułożona na dużych fragmentach grubościennego naczynia zasobowego, spojonych z kamieniem warstewką ilastej gliny. Również ścianki boczne paleniska wyłożone były skorupami tegoż naczynia. Działanie ognia spowodowało wtórne przepalenie wewnętrznych powierzchni skorup, stykających się z kamieniem. Również kamień w górnej części uległ silnemu przepaleniu (kolor cegły).

Inwentarz: 1. Zrekonstruowane naczynie zasobowe, grubościennie, wtórnie przepalone, spękane. Kształt naczynia odwrotnie gruszkowaty, z największą wydutością brzuśca powyżej połowy wysokości. Szyjka słabo wyodrębniona, zwężająca się ku górze, brzeg zwężony od wewn., krawędź zaokrąglona. Dno niewyodrębnione. Powierzchnia szorstka, porowata, barwy szarej, w dolnych partiach szaroceglastej. Wys. 42,6 cm, średn. wylewu 18,2 cm, największa wydutość brzuśca 33 cm, średn. dna 17,1 cm, grubość ścianki 1,9 cm (tabl. V, 1) Kilka fragmentów tego naczynia znajdowało się w jamie 14. 2. 5 fragmentów naczynia grubościennego, w tym 1 fragment uszkodzonego dna i części przydennej. Powierzchnia zewn. powleczone warstwą glinki, widoczne ślady wygładzania pionowego przy pomocy miotłki. Barwa powierzchni zewn. szara lub szaroceglasta, wewn. ceglata. Gлина z domieszką średnioziarnistego tłucznia i drobnego piasku. 3. Fragment brzuśca naczynia grubościennego, z ornamentem dwu równoległych dookołnych żłobków. Powierzchnia chropowata, zewn. szaroceglasta, wewn. ceglata. Gлина z domieszką gruboziarnistego tłucznia. 4. Fragment górnej części naczynia grubościennego, z brzegiem zgrubiałym wychylonym na zewn., zaokrągloną krawędzią. Powierzchnia chropowata, popielata z beżowymi plamami. Gлина z domieszką piasku i tłuczonej ceramiki. Wtórnie przepalone (tabl. V, 8).

Piwniczka (jama 3) znajdowała się częściowo pod mieszkalną partią budynku nr 2 (pod ścianą zachodnią), częściowo pod przybudówką. Kształt ósemkowaty o wymiarach: $1,6 \times 1,2$ m, w rzucie pionowym nieregularnego wieloboku. Jest to obiekt dwuczęściowy: w części zachodniej grubość wypaleniska wynosiła 30 cm, w części wschodniej 60 cm. Przy tym pierwsza część jest znacznie mniejsza, jej średnica wynosi około 50 cm. Obiekt ten można traktować jako piwnicę

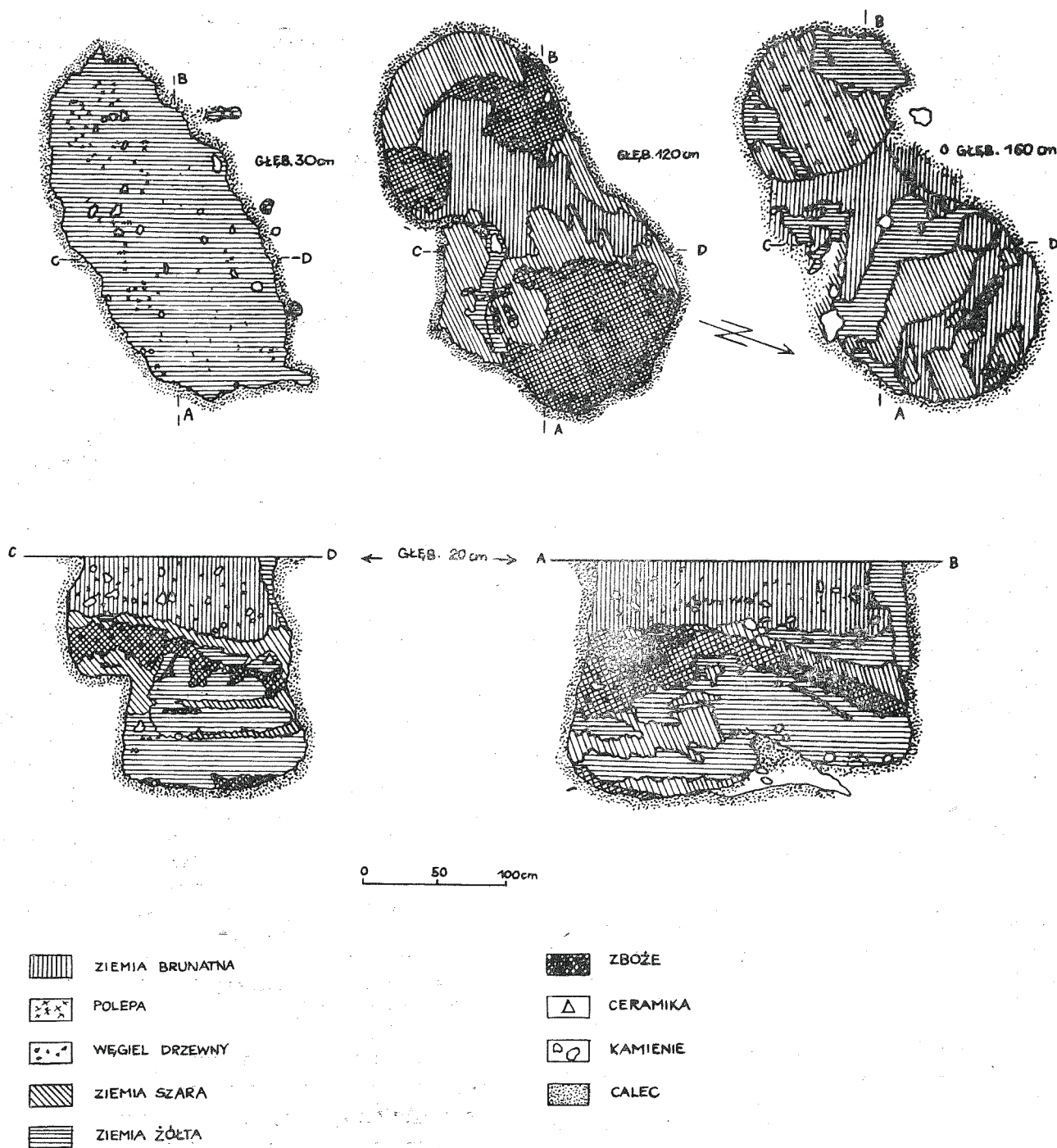
ze stopniem przy wejściu, od zewnętrznej zachodniej strony budynku. W wypełniku jamy widoczne są ślady pożaru, w postaci węgla drzewnych na dnie, dużych grud polepy w górnych warstwach oraz wtórnie przepalanej ceramiki.

Inwentarz: 1. Fragment górnej części naczynia zasobowego, brzeg wychylony na zewn., krawędź prosto ściętą. Powierzchnia dość gładka, szara, miejscami ceglata. Gлина z domieszką średnioziarnistego tłucznia. Średn. wylewu 26 cm. 2. Fragment górnej części naczynia, z brzegiem lekko wychylonym na zewn., krawędzią prosto ściętą. Powierzchnia gładka, brunatna. Gлина z domieszką ceramiczną i drobnego piasku. Średn. wylewu 12 cm. 3. Fragment górnej części naczynia, z brzegiem prostym, zaokrągloną krawędzią. Powierzchnia szorstka, ciemnoceglasta, miejscami ciemnoszara. Gлина z domieszką średnioziarnistego tłucznia. Średnica wylewu 10 cm. 4. Kilka naście fragmentów brzuśców różnych naczyń, mało charakterystycznych, w tym kilka wtórnie przepalonych.

Magazyn ziemny nr 1 (jama 14) położony był pod spichlerzem naziemnym (budynkiem nr 2 a). W rzucie poziomym miał on kształt owalu o wymiarach: $2,74 \times 1,50$ m, w rzucie pionowym kształt workowaty z lekko zwężającymi się ku górze ścianami. Na głębokości 90 cm w porównaniu z poziomem klepiska owa jama rozdzielała się na dwie części, których nieckowate dna wystąpiły na różnych poziomach: płytsza sięgała do głębokości 1,40 m, głębsza 1,65 m (ryc. 5). Obserwacja układu warstw wypełnika magazynu pozwalała na wysunięcie wniosku, iż uległ on pożarowi. Na skutek działania ognia, zwęgliło się składowane w części ziemnej zboże (warstwa I na dnie), po czym zwałił się strop, dzielący ziemną część od spichlerza naziemnego, obsypały się również ściany części ziemnej (warstwa II), następnie runęło z góry z części naziemnej składowane tam zboże (warstwa III), na koniec zwałił się dach wraz z drewnianą konstrukcją ścian, o czym świadczy zwałisko brył polepy profilowanej odciskami bierwion, węgla drzewnego i przepalonych kamieni (warstwa IV).

Na uwagę zasługuje duża ilość zwęglonych szczątków roślinnych (głównie zboża), a także około 350 fragmentów naczyń znalezionych w wypełniku obiektu. Zapasy żywnościowe zapewne przechowywane były w naczyniach i być może w workach⁷. Obecność ceramiki stwierdzono we wszystkich warstwach, najwięcej jednak w wyższej warstwie zwałiska zboża.

Inwentarz: 1. Fragment górnej części naczynia zasobowego typu „z krezą”. Krawędź zgrubiała, rozszerzona w obie strony, z zaokrąglonymi kantami. Na krawędzi ornament w postaci dwu poziomych żłobków. Słabo zaznaczone poziome żłobki znajdują

Ryc. 5. Lesko, woj. Krosno, stan. 1. Rzuty poziome i profile magazynu ziemnego nr 1 (jama nr 14)

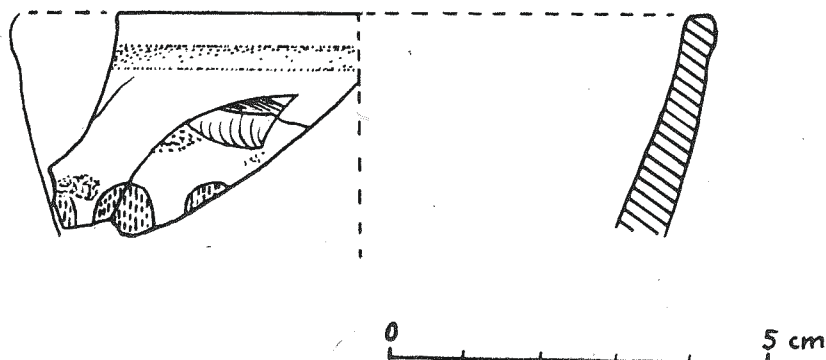
się również w górnej części brzuśca. Powierzchnia dość gładka, beżowo-ceglasta, miejscami szara. Głina z domieszką średnioziarnistego tłucznia. Średn. otworu 38 cm, szer. kołnierza 4,5 cm (tabl. I. 1). 2. Około 100 fragmentów naczynia zasobowego typu „z krezą”. Krawędź zgrubiała, rozszerzona na zewnątrz, ukośnie ścięta do środka, z zaokrąglonymi kantami. Na krawędzi zdobienie w postaci poziomej bruzdy i dwu żłobków. W górnej części brzuśca kilka pasm pojedynczych lub podwójnych poziomych żłobków, poniżej pasmo linii falistych wykonanych trójkątnym narzędziem grzebykowym. Widoczne ślady obtaczania górnej partii brzuśca (tabl. I, 7); fragmenty dolnej części prawdopodobnie tego samego naczynia. Dno lekko wyodrębnione, posiada nieregularne odciski

patyków, powstałe przed wypaleniem (tabl. I, 5). Powierzchnia dość gładka, wygładzana miotłką wzdłuż całego naczynia. Barwa powierzchni zewn. szara, wewn. beżowa i szara. Głina z domieszką grubo- i średnioziarnistego tłucznia. Średn. otworu 35 cm, średn. dna 22 cm, szer. kołnierza 4,3 cm. Około połowa fragmentów naczynia wtórnie przepalonych. 3. Podobne do wyżej opisanych, fragmenty górnej części naczynia, ze słabo zaznaczonymi poziomymi żłobkami w górnej partii brzuśca (tabl. I, 8), oraz fragmenty dolnej części prawdopodobnie tego samego naczynia, z lekko wyodrębnionym dnem (tabl. I, 3), kilkadziesiąt fragmentów brzuśców ze śladami wygładzania miotłką. Różni się od poprzedniego barwą: zewn. beżowo-ceglasta, wewn. w górnej części ceglasta, w dol-

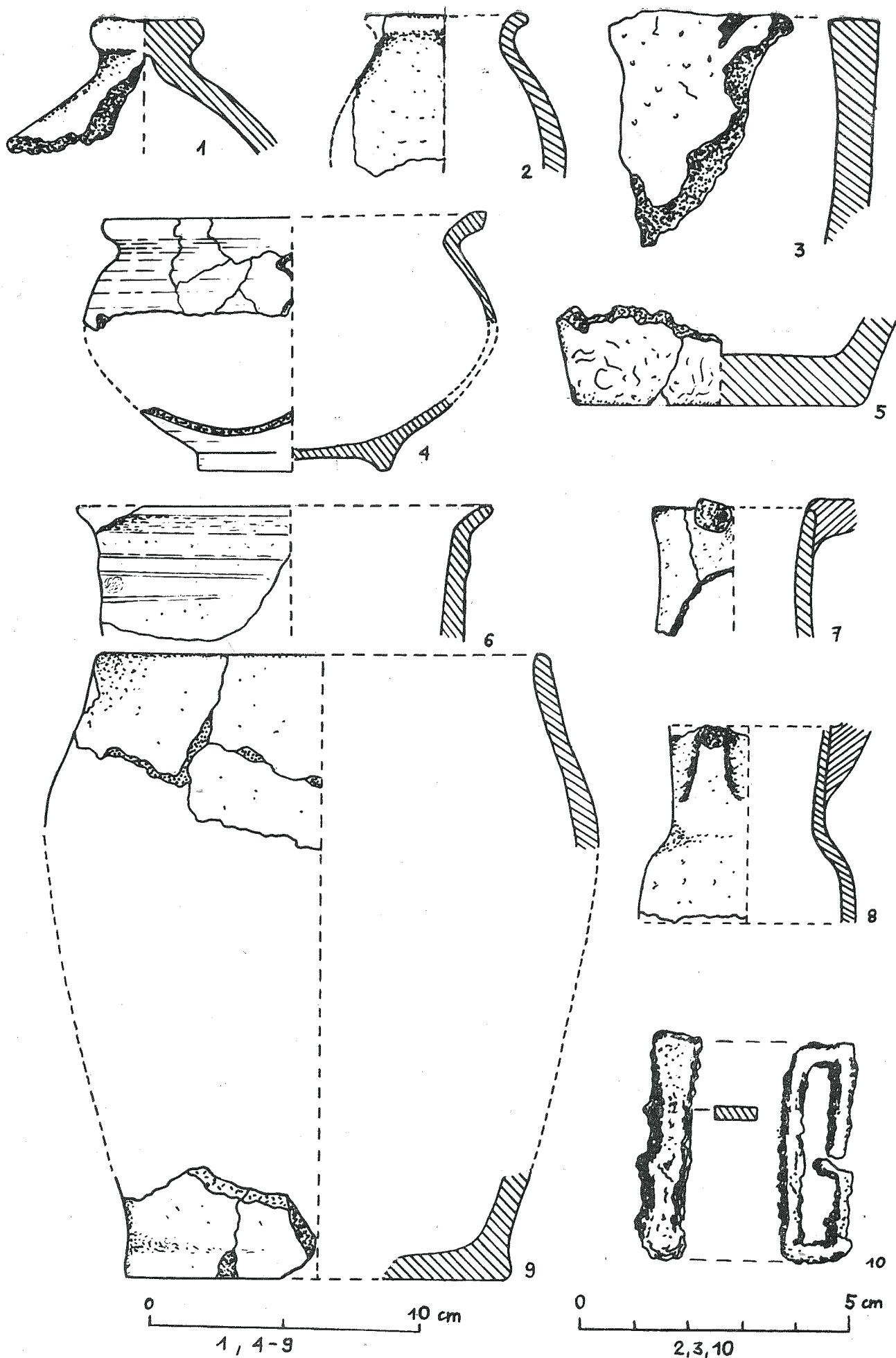
nej ciemnoszara. Średn. otworu 33 cm, średn. dna 22 cm, szer. kołnierza 4,3 cm. 4. Fragment naczynia średniościennego jajowatego, z brzegiem prostym, zwężonym, zaokrągloną krawędzią. Dno słabo wyodrębnione. Powierzchnia dość gładka, ceglasta. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki. Średn. otworu 17 cm, średn. dna 14 cm (tabl. II, 9). 5. 28 fragmentów naczynia średniościennego, w tym fragment górnej części z brzegiem lekko wychylonym na zewn., krawędzią prosto ściętą, po stronie zewn. zaokrągloną. Powierzchnia spękana, nieregularna, zewn. szaro-beżowa, wewn. szara z ceglastymi plamami. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki. Średn. otworu około 17 cm (tabl. I, 6). 6. Kilkanaście fragmentów naczynia średniościennego, w tym fragment górnej części z brzegiem silnie zwężonym, wychylonym na zewn., krawędzią prosto ściętą. Powierzchnia spękana, chropowata, nieregularna, szaro-beżowa. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki. Wtórnie przepalone. (tabl. I, 4). 7. Fragment górnej części naczynia z brzegiem kielichowato rozszerzonym, krawędzią prosto ściętą. Powierzchnia gładka, lecz nierówna, zewn. beżowa z szarymi plamami, wewn. ceglasta z ciemnoszarymi plamami (tabl. I, 9). 8. Fragment górnej części naczynia średniościennego z brzegiem zgrubiałym, prostym, krawędzią prosto ściętą. Na krawędzi ornament w postaci ukośnego napięcia. Powierzchnia dość gładka, beżowa. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki (tabl. II, 3). 9. Dolna część naczynia średniościennego. Dno nieregularnie wyodrębnione. Powierzchnia zewn. dość gładka, wewn. nierówna i spękana, zewn. beżowa, wewn. ceglasta. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki. Średn. dna 13,5 cm (tabl. I, 2). 10. Dolna część naczynia średniościennego. Dno w paru miejscach słabo wyodrębnione, w większości niewyodrębnione. Powierzchnia naczynia spękana, nierówna, beżowa z szarymi plamami. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki. Średn. dna 10,5 cm (tabl. II, 5). 11. Kilkadziesiąt fragmentów z kilkunastu naczyń średniościennych, z brzegami prostymi lub lekko wychylonymi na zewn., zgrubiałymi lub zwężonymi, o krawędziach przeważnie prosto ściętych lub zaokrąglonych. Dna przeważnie nieznacznie wyodrębnione. Powierzchnie w większości gładkie, ceglaste, beżowe lub szare. Wiele wtórnie przepalonych. 12. Górna część pokrywy naczynia, zakończona guzowatym, spłaszczonym uchwytem. Powierzchnia dość gładka, jasnoceglasta. Głina z domieszką piasku (tabl. II, 1). 13. Fragment dzbanuszka (?), z cylindryczną szyjką i baniastym brzustem. W górnej części szyjki znajduje się uch-

wyt w postaci guzka (uszkodzony). Powierzchnia dość gładka, spękana, zewn. ceglasta z szarymi plamami, wewn. szara. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki. Wtórnie przepalone. Średn. szyjki 5,8 cm, średn. najw. wydętości brzuśca 8 cm (tabl. II, 8). 14. Fragment górnej części dzbanuszka lub kubka, z brzegiem prostym, krawędzią zaokrągloną. Kształt górnej części cylindryczny. Przy krawędzi umieszczone jest wałeczkowate ucho o przekroju owalnym. Powierzchnia gładka, spękana, szara z ceglastymi plamami. Głina z domieszką piasku i tłuczonej ceramiki. Wtórnie przepalone. Średn. otworu 6 cm. (tabl. II, 7). 15. Górna część małego naczynka, z brzegiem zwężonym, silnie wychylonym na zewn., krawędzią zaokrągloną, łagodnie zaokrąglonym załomem brzuśca. Powierzchnia dość gładka, nieregularna, ceglasta. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki. Średn. otworu 3—4 cm (tabl. II, 2). 16. Fragmenty misy tocznej na kole, z brzegiem silnie wychylonym na zewn., krawędzią zaokrągloną, łagodnym załomem brzuśca, dnem z pierścieniem podstawowym. Powierzchnia gładka, wyświecana, ceglasta. Głina z niewielką ilością drobnoziarnistego piasku i miki. Wys. około 9 cm, średn. otworu 14 cm, średn. najw. wydętości brzuśca 15,5 cm, średn. dna 7 cm (tabl. II, 4). 17. Fragment górnej części misy tocznej na kole, z brzegiem wygiętym na zewn. pod kątem rozwartym, krawędzią zaokrągloną, brzustem w przybliżeniu cylindrycznym. Powierzchnia gładka, z wyraźnymi śladami wąskich, poziomych rowków, powstałych przy toczeniu. Barwa zewn. ceglasta z szarymi plamami, wewn. ceglasta. Głina z domieszką drobnoziarnistego piasku i miki. Średn. otworu 15,5 cm (tabl. II, 6). 18. Fragment górnej części czarki lub pucharka szklanego, z brzegiem zwężonym, krawędzią prosto ściętą. Tuż pod krawędzią znajduje się ornament w postaci szlifowanego dookołnego żłobka o szerokości 0,4 cm, poniżej słabo widoczne (uszkodzone) szlifowane owale. Barwa jasnoseledynowa. Średn. otworu około 10 cm, grubość ścianki 0,6 cm (ryc. 6). 19. Skuwka żelazna (opis w rozdziale *Hutnictwo i kowalstwo*) tabl. II, 10; fragmenty nie określonego przedmiotu żelaznego. 20. Kilka bardzo drobnych ułamków kości.

W pobliżu w/w magazynu, a w obrębie budynku nr 2 a, odkryto trzy paleniska (nr 6—8), które mogły służyć do suszenia czy prażenia zboża. W jednym z nich (nr 7) stwierdzono zwęglone zboże.

Ryc. 6. Lesko, woj. Krosno, stan I. Fragment szklanego naczynia z jamy 14

TABL. II. Lesko, woj. Krośno, stan 1. Zabytki z jamy 14 (1-10)

Palenisko nr 6 (skupisko 16) założone zostało w jamie o średnicy 40 cm i głębokości 40 cm. Zachowały się przepalone bloczki piaskowca, węgle drzewne, duże fragmenty naczyń zasobowych wtórnie przepalone, ułożone w sposób nieregularny.

Inwentarz: 1. Kilkadziesiąt fragmentów co najmniej trzech naczyń zasobowych typu „z krezą”, w tym kilka fragmentów górnych partii z brzegami zgrubiałymi, wychylonymi na zewn. (tabl. V, 3, 5, 6). Na kołnierzu jednego z nich (tabl. V, 6) zaznaczone dookólne żeberko. W górnych partiach brzuśców ornament dookólnych poziomych pojedynczych lub podwójnych żłobków. Dolna część naczynia z dnem niewyodrębnionym (tabl. V, 2). Powierzchnie wszystkich fragmentów wygładzane, w dolnych partiach przy pomocy miotelki. Barwa zewn. ceglata, miejscami szara, wewn. przewaga szarej. Głina z domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia. Średn. wylewów 36 i 34 cm, szer. kołnierzy 4,1, 4,5, 4,8 cm, średn. dna 18 cm. Na kilku fragmentach brzuśca wystąpił ornament potrójnej linii falistej, wykonany narzędziem grzebykowym. 2. Kilka fragmentów średniościennego naczynia, w tym fragment górnej części z brzegiem prostym, krawędzią ukośnie ściętą od wewn. Powierzchnia szorstka, szara. Głina z domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia.

Palenisko nr 7 (skupisko 19) uformowane było w kolistej jamie o średnicy 60 cm. W przekroju pionowym miało ono kształt cylindryczny, głębokość wypełniska wynosiła 45 cm. Dno obiektu wyłożone było 5 centymetrową warstwą gliny zmieszanej z kamieniami. Nad tą warstwą zachowała się czarna zbita ziemia zmieszana z polepą, węglem drzewnym, przepalonymi kamieniami oraz zwęglonym zbożem (ryc. 4).

Palenisko nr 8 (skupisko 22) założone było w owalnej jamie o średnicach 50×40 cm, w przekroju pionowym cylindrycznej. Głębokość wypełniska wynosiła 30 cm. Pozostała po nim ciemnoszara zbita ziemia, przemieszana z polepą, węglem drzewnym i przepalonymi kamieniami.

Budynek nr 3 (jama 2) o charakterze półziemianki miał kształt w przybliżeniu owalny, o średnicach 2,86×1,60 m, w przekroju pionowym podłużnym nieregularny, w przekroju pionowym poprzecznym półkolisty. Głębokość wypełniska w części południowej wynosiła 80 cm, zaś w części północnej 60 cm. Był to więc obiekt dwupoziomowy. Wokół zagłębienia półziemianki odkryto ślady po słupach i kółkach w dość regularnym układzie. Świadczy to prawdopodobnie o zbudowaniu po zewnętrznej stronie zagłębienia ścianek o konstrukcji plecionkowej. Pozostałością po półziemiance, która uległa spaleni, była warstwa ciemnoszarej ziemi zmieszanej z polepą, węglem drzewnym i wtórnie przepalonymi fragmentami naczyń.

Inwentarz: 1. 10 fragmentów brzuśca naczynia zasobowego, w tym 1 fragment z ornamentem linii falistych wykonanych narzędziem grzebykowym. Powierzchnia szorstka, ceglata i beżowa. Głina z domieszką tłucznia. 2. 2 fragmenty brzuśca naczynia, o powierzchni gładkiej, ceglastej. Głina z domieszką tłucznej ceramiki. 3. 9 fragmentów brzuśca naczynia, o powierzchni gładkiej, zewn. ceglastej, wewn. szarej. Głina z domieszką tłucznej ceramiki. 4. 6 fragmentów brzuśca naczynia, o powierzchni gładkiej, zewn. brunatno-szarej, wewn. beżowej. Głina z domieszką tłucznej ceramiki. 5. 2 fragmenty brzuśca naczynia, o powierzchni dość gładkiej, zewn. szarej, wewn. ceglastej, miejscami szarej. Głina z domieszką tłucznej ceramiki. Na przełomie tkwi zwęglone ziarno zboża. 6. 2 fragmenty brzuśca naczynia, o powierzchni dość gładkiej, ceglastej, miejscami szarej. Głina z domieszką tłucznej ceramiki.

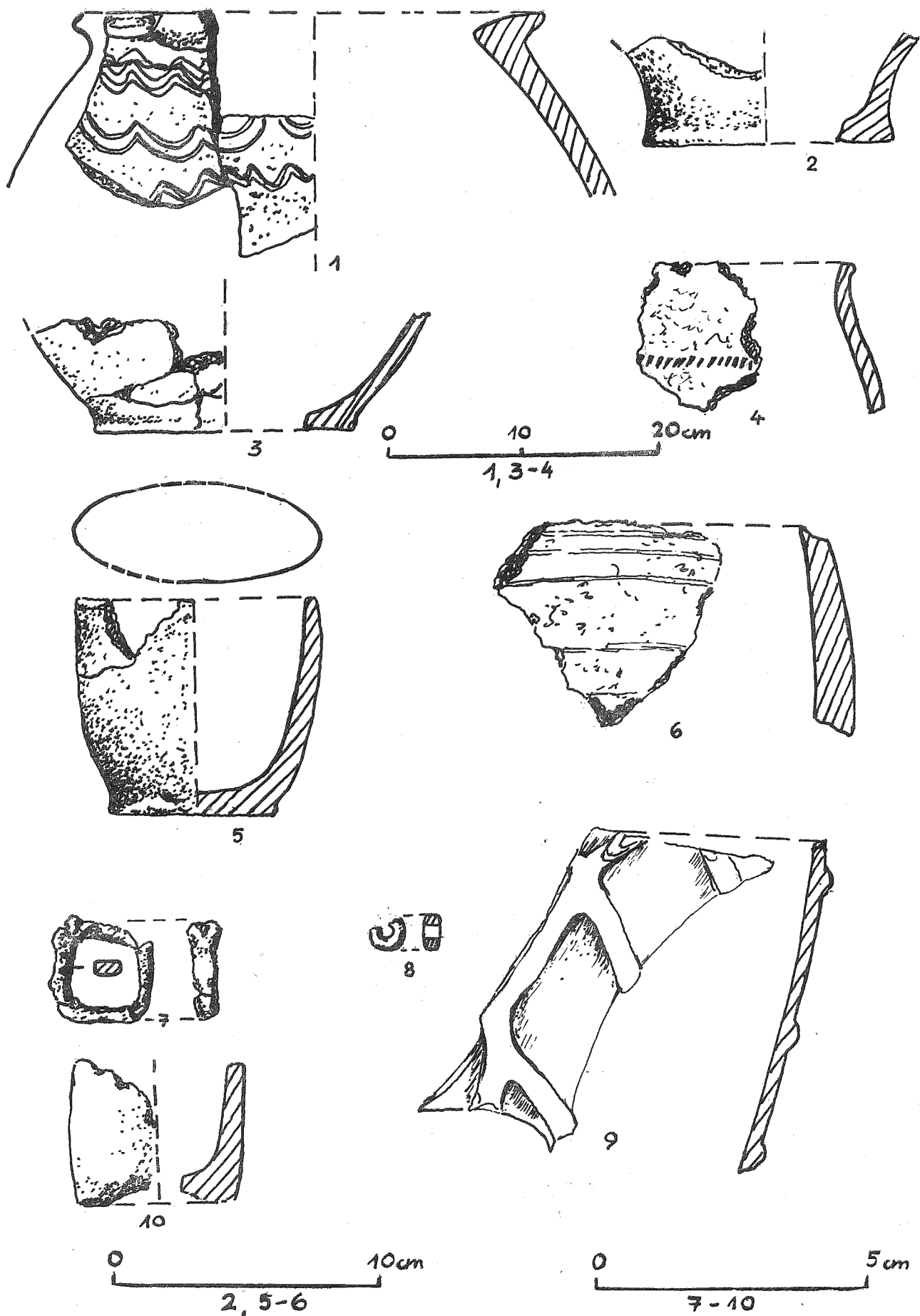
Palenisko 9 (jama E) przylegało od strony północnej do zagłębienia półziemianki — budynku nr 3. Usytuowane było w kolistej jamie o średnicy 70 cm, w przekroju pionowym cylindrycznej, z nieregularnie zakończonym dnem. Nieregularność dna utworzyły trzy odnogi, będące najprawdopodobniej śladami posłupowymi konstrukcji, służącej do zawieszania przygotowywanych nad paleniskiem potraw. Przeciętna głębokość wypełniska wynosiła 40 cm. Palenisko skonstruowano z kamieni obklejonych gliną. Pozostałość stanowią przepalone kamienie przemieszane z polepą i węglem drzewnym.

Palenisko nr 10 (skupisko 6) założone zostało w owalnej jamie o średnicach 42×36 cm, w przekroju pionowym nieckowatej, o głębokości 20 cm. Pozostała zeń warstwa czarnej ziemi zmieszana z polepą, węglem drzewnym i kamieniami rzecznymi.

Palenisko nr 11 (jama D) założone zostało w owalnej jamie o średnicach 76×56 cm, w przekroju pionowym cylindrycznej. Głębokość wypełniska wynosiła 44 cm. Pozostałością po palenisku były przepalone kamienie, grudy polepy i węgle drzewne.

Inwentarz: 1. 2 fragmenty naczynia średniościennego, w tym fragment górnej części z brzegiem zwężonym, lekko wychylonym na zewn., krawędzią prosto ściętą. W górnej części brzuśca ornament w postaci dookólnie biegnącego pasma trójkątnych odcisków wykonanych stempelkiem. Powierzchnia szorstka, zewn. brunatna z szarymi i ceglastymi plamami, wewn. szara. Głina z domieszką tłucznej ceramiki. Wtórnie przepalone, zdeformowane (tabl. III, 4).

Obiekt nie określony (jama 9) położony był w niedalekim sąsiedztwie budynku nr 2 i budynku nr 3. Miał on kształt kolisty o średnicy 1,34 m, w przekroju pionowym w przybliżeniu półkolisty. Głębokość wypełniska wynosiła 68 cm. Za-

TABL. III. Lesko, woj. Krosno, stan. 1. Jama B(1); jama 18 (2, 5, 6, 10); jama 38 (3); jama D (4); jama 29 (7); jama 40 (8); jama 22 (9)

wartość warstwy wypełniającej jamę, w postaci licznie występujących grud polepy i węgla drzewnych w przypadkowym układzie, wykazuje ślady działania ognia nad obiektem.

Inwentarz: 1. 8 fragmentów naczynia średniościennego, w tym 2 fragmenty górnej części z brzegiem zdeformowanym, wychylonym na zewn., prosto ściętą krawędzią i fragment lekko wyodrębnionego dna. Powierzchnia naczynia nieregularna, dość gładka, szaro-ceglasta. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki. Średnica dna 22 cm. 2. 3 fragmenty brzuśca naczynia średniościennego. Powierzchnia gładka, zewn. szaroceglasta, wewn. jasnoceglasta. Głina z domieszką ceramiczną, drobnoziarnistego tłucznia i piasku. 3. Fragment górnej części naczynia średniościennego, z brzegiem wychylonym na zewn., krawędzią prosto ściętą. Powierzchnia szorstka, zewn. brunatno-szara, wewn. jasnoszara. Głina z domieszką drobnoziarnistego tłucznia i piasku. Wtórnie przepalone. Średn. wylewu 8 cm. 4. Fragment górnej części naczynia średniościennego, z brzegiem prostym i prosto ściętą krawędzią. Powierzchnia gładka, ciemnobeżowa. Głina z domieszką piasku. Średn. wylewu 8 cm. 5. Fragment dolnej części naczynia średniościennego, z lekko wyodrębnionym dnem. Powierzchnia nieregularna, dość gładka, ceglasta z szarymi plamami. Głina z domieszką ceramiczną i drobnoziarnistego tłucznia. Średn. dna 14 cm. 6. Kilka fragmentów brzuśców naczyń cienkościennych, o powierzchniach gładkich, ceglastych. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki.

Zagroda III usytuowana była na przedłużeniu w kierunku południowo-zachodnim osi, powstałej przez układ ciągu obiektów obydwu opisanych wyżej zagród. Głównym elementem tego zespołu był budynek naziemny nr 4, którego pozostałością jest dość regularny układ śladów posłupowych oraz palenisko nr 12 (skupisko 17). Po stronie południowo-wschodniej, w pobliżu w/w budynku, położona była niewielka półziemianka — budynek nr 5 (jama 1), następnie palenisko nr 13 (jama C) i magazyn ziemny nr 2 (jama B). Po tej samej stronie budynku w pobliżu wejścia, usytuowana była piwniczka (jama A). Przy północno-zachodniej ścianie budynku nr 4, w połowie dłuższej ściany natrafiono na znaczne ślady pożaru, w postaci płytkich nieregularnych skupisk polepy i węgla drzewnego (skupiska: 10, 11, 13) oraz w pobliżu zachodniego narożnika budynku na dwa obiekty wgłębione w ziemię (jamy: 5 i 4). Pierwszy z nich, to prawdopodobnie jama odpadkowa, funkcji drugiego nie określono. W oddaleniu około sześciu metrów od budynku, znajdował się obiekt o charakterze produkcyjnym (jama 12). Powierzchnia zagrody III wynosiła około 80 m² (nie licząc zasięgu oddalonego obiektu produkcyjnego).

Zarys budynku nr 4 tworzą słupy (słupy: 56, 57, 55, 58, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 24, 40, 39, 45, 46),

rozmessezone na planie wydłużonego prostokąta o wymiarach 7,5×3,5 m. Budynek ten podzielony był na kilka części: izbę mieszkalną z paleniskiem, sień prowadzącą do izby mieszkalnej oraz pomieszczenie gospodarcze. Obserwacja układu jam posłupowych pozwala na przypuszczenie, że część mieszkalna budynku zbudowana była na solidniejszych podstawach, w porównaniu z częścią gospodarczą. Narożniki części mieszkalnej i sieni zostały wzmocnione dodatkowymi słupami i średnice tych słupów były większe.

Palenisko nr 12 (skupisko 17) odkryte zostało w części mieszkalnej budynku nr 4, w pobliżu jej narożnika. Założono je w owalnej jamie o średnicach 70×60 cm, w przekroju nieckowatej. Głębokość wypełniska wynosiła 18 cm. Palenisko to wylepione było gliną. Pozostała po nim warstwa brył polepy przemieszanych z czarną ziemią, nasyconą węglem drzewnym. Pod paleniskiem, na tle żółtego calca zauważono ślady kolistych zaciemnień z węglem drzewnym. Przypuszczalnie były to pozostałości urządzeń, pozwalających na zawieszenie nad ogniskiem naczyń z jadem.

Inwentarz: 1. 3 fragmenty naczynia średniościennego, w tym 1 fragment uszkodzonego dna wraz z częścią przydenną. Powierzchnia gładka, zewn. ceglasta, wewn. ceglasta i szara. 2. 8 fragmentów naczynia średniościennego. Brzeg prosty, zwężony od wewnątrz, krawędź zaokrąglona. Powierzchnia porowata, spękana, zewn. miejscami ceglasta, szara lub brunatna, wewn. szara. Głina z domieszką ceramiczną. Średn. wylewu 16 cm (tabl. V, 7).

Pomocnicze obiekty wgłębione w ziemię, rozmieszczone były w otoczeniu części mieszkalnej budynku nr 4.

Budynek nr 5 (jama 1), półziemianka, miał kształt prostokąta z zaokrąglonymi kątami o wymiarach 1,38×1,06 m, w przekroju pionowym był nieckowaty. Grubość wypełniska wynosiła 18 cm. Brak treści archeologicznej w omawianym obiekcie uniemożliwia określenie jego funkcji. Mógł on mieć jakieś znaczenie gospodarcze dla mieszkańców budynku nr 4.

Palenisko nr 13 (jama C) założone było w kolistej jamie o średnicy 50 cm, w przekroju pionowym cylindrycznej, z nieckowato zakończonym dnem. Grubość wypełniska wynosiła 32 cm. Pozostała po nim warstwa ciemnoszarej ziemi zmieszanej z polepą i węglem drzewnym.

Inwentarz: 1. Fragment górnej części naczynia średniościennego, z brzegiem wychylonym na zewn., zaokrągloną krawędzią. Powierzchnia gładka, nieregularna, szarobeżowa. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki. Średn. wylewu 14 cm (tabl. V, 4). 2. Kilka fragmentów brzuśców różnych naczyń, mało charakterystycznych.

Magazyn ziemny nr 2 (jama B) położony był pośrodku, między budynkiem nr 4 a budynkiem nr 6. Miał on kształt owalny o średnicach 70×40 cm, w przekroju pionowym cylindryczny, z płaskim dnem. Głębokość jego wypełniska wynosiła 45 cm. Ścianki i dno wymoszczone były drewnianą wykładziną oblepioną gliną, o czym świadczy warstewka węgla drzewnego z domieszką grudek polepy grubości 2—5 cm. Nad wgłębionym obiektem istniało zapewne jakieś zadaszenie, które strawił pożar, jak można sądzić z zawartości dużych brył polepy (w tym niektóre profilowane odciskami bierwion) w górnych partiach wypełniska.

Inwentarz: 1. 15 fragmentów naczynia zasobowego, lepienego techniką taśmową (na pięciu fragmentach widoczne są plastyczne ślady połączeń taśm, w postaci ukośnych wgłębień i odpowiednich pożytywów (tabl. VI, 4, 5), w tym fragment górnej części z szerokim, ukośnie ściętym kołnierzem, wychylonym obustronnie. Tuż pod krawędzią znajduje się ornament linii falistych, poniżej festonowatych i niżej ostrych linii falistych, wykonanych narzędziem grzebykowatym. Z tego samego naczynia pochodzi również fragment dna i części przydennej. Powierzchnia szorstka, ceglata, miejscami beżowa i szara. Gлина z domieszką gruboziarnistego piasku. Średn. otw. 36 cm, średn. dna 22 cm, szer. kołnierza 6 cm (tabl. III, 1). 2. kilka fragmentów brzuśców naczyń średniościennych, o powierzchniach gładkich, ceglastych, domieszce ceramicznej.

Piwniczka (jama A) przylegała do sieni budynku nr 4. Miała ona kształt w przybliżeniu owalny o średnicach $1,16 \times 0,9$ m, w przekroju pionowym cylindryczny, z nieregularnym dnem. Głębokość wypełniska wynosiła przeciętnie 1 m. Na dnie jamy ułożone były płaskie otoczki rzeczne. Ślady działania ognia w pobliżu uwidocznione są w palenisku, w postaci czarnej ziemi zmieszanej z drobnymi grudkami polepy i węglem drzewnym.

Inwentarz: 1. 9 fragmentów naczynia zasobowego lepienego techniką taśmową, w tym fragment górnej części z kołnierzem prosto ściętym, wychylonym obustronnie. Tuż pod krawędzią ornament linii falistych. Powierzchnia szorstka, jasnoceglasta z jasnoszarymi plamami. Gлина z domieszką gruboziarnistego piasku.

Obiekt spełniający prawdopodobnie funkcję jamy odpadowej lub piwniczki (jama 5) usytuowany był po zewnętrznej stronie południowo-zachodniego narożnika budynku nr 4. Miał on kształt w przybliżeniu okrągły o średnicy 76 cm, w przekroju pionowym cylindryczny, zwężający się nieco ku dołowi, z nieckowatym dnem. Głębokość wypełniska wynosiła 1,12 m. Na jego dnie były luźno ułożone kamienie rzeczne. Ciem-

ne wypełnisko obiektu zmieszane z grudami polepy i węglem drzewnym, przerywane było wkładkami żółtej gliny.

Inwentarz: 1. 7 fragmentów brzuśca naczynia grubościennego. Powierzchnia dość gładka, zewn. szaroceglasta, wewn. szara. Gлина z domieszką ceramiczną. Wtórnie przepalone. 2. Fragment brzuśca naczynia grubościennego. Powierzchnia chropowata, obustronnie ceglata z szarymi plamami. Gлина z domieszką średnio- i gruboziarnistego tłucznia. 3. 2 fragmenty brzuśca naczynia średniościennego. Powierzchnia chropowata, zewn. szaroceglasta, wewn. ciemnoszara. Gлина z domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia. 4. 3 fragmenty brzuśca naczynia średniościennego. Powierzchnia szorstka, zewn. jasnoceglasta, wewn. szara. Gлина z domieszką średnio- i gruboziarnistego tłucznia. 5. 21 fragmentów brzuśca naczynia cienkościennego. Powierzchnia gładka, zewn. szara, wewn. ciemnoszara. Gлина z domieszką drobnego piasku. 6. 2 fragmenty brzuśca naczynia cienkościennego. Powierzchnia starannie wygładzona, ciemnoszara. Gлина z domieszką drobnoziarnistego piasku. 7. 2 fragmenty brzuśca naczynia cienkościennego. Powierzchnia szorstka, zewn. ceglastoszara, wewn. szara. Gлина z domieszką tłuczonej ceramiki i piasku. 8. Fragment górnej części naczynia cienkościennego, z brzegiem prostym, krawędzią zaokrągloną. Powierzchnia gładka, brunatna. Gлина z domieszką drobnoziarnistego tłucznia. 9. Fragment górnej części naczynia cienkościennego, z brzegiem zwężonym, zaokrągloną krawędzią. Widoczne ślady obtaczania. Powierzchnia gładka, zewn. beżowa, wewn. ciemnoszara. Gлина z domieszką ceramiczną. 10. 4 drobne ułamki brzuśców różnych naczyń. Powierzchnie dość gładkie, ceglaste lub szare. Gлина z domieszką tłucznia średnioziarnistego lub tłuczonej ceramiki.

Obiekt nie określony (jama 4) położony był w pobliżu poprzednio opisanego. Miał on kształt w przybliżeniu owalny o średnicach $1,16 \times 0,96$ m, w przekroju pionowym cylindryczny z asymetrycznym dnem. Głębokość wypełniska w części zachodniej wynosiła 60 cm, w części wschodniej na 30 centymetrowym odcinku, 86 cm. Wystąpiły ślady działania ognia w postaci grud polepy i węgla drzewnych.

Inwentarz: 1. Fragment brzuśca naczynia. Zewn. powierzchnia obmazana rzadką gliną, z widocznymi śladami pionowego wygładzania, wewn. powierzchnia szorstka. Barwa obustronnie ceglata. Gлина z domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia. 2. 2 fragmenty brzuśca naczynia, o powierzchni gładkiej, z widocznymi śladami wygładzania w różnych kierunkach, barwa brunatna. Gлина z domieszką tłuczonej ceramiki. 3. 8 fragmentów brzuśca naczynia, o powierzchni dość gładkiej, ceglastej lub szarej. Gлина z domieszką tłuczonej ceramiki. Wtórnie przepalone. 4. 3 fragmenty naczynia, w tym fragment dolnej części z dnem lekko wyodrębnionym. Powierzchnia gładka, ceglasto-brunatna. Gлина z domieszką tłuczonej ceramiki i bardzo drobnego piasku. Średn. dna 12 cm. 5. 3 fragmenty brzuśca naczynia, o powierzchni szorstkiej, ceglastej. Gлина z domieszką

średnioziarnistego tłucznia. 6. Kilka bardzo drobnych fragmentów różnych naczyń, w tym fragment górnej części o prostym brzegu i krawędzi prosto ściętej. Powierzchnie gładkie, ceglaste lub szare. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki i drobnego piasku.

Piec nr 1 (jama 12) oddalony był od budynku nr 4 w kierunku zachodnim o ponad 6 metrów. Miał on kształt czworoboku z zaokrąglonymi kątami o wymiarach $1,30 \times 0,9$ m, w przekroju pionowym workowaty o lekko zwężających się ku górze ściankach, z płaskim dnem. Głębokość wypełniska wynosiła 1,3 m. Dno pieca wyłożone było dużymi kamieniami rzecznyymi, oblepionymi gliną. Stanowiły one palenisko pieca ziemnego, którego śladem jest warstwa czarnej ziemi z dużą ilością polepy i węgla drzewnych, odkrytych nad kamieniami.

Inwentarz: 1. 2 fragmenty brzuśca naczynia, o powierzchni dość gładkiej, zewn. ceglastej, wewn. szarej. Domieszka tłuczonej ceramiki. 2. 2 fragmenty brzuśca podobnego naczynia, barwy szarobeżowej. 3. Fragmenty brzuśca naczynia o powierzchni szarobeżowej gładkiej, bez domieszki schudzającej. 4. 2 małe fragmenty różnych naczyń cienkościennych. Powierzchnie gładkie ceglaste. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki i piasku. Wtórnie przepalone.

Zagroda IV położona była po przeciwległej stronie placu, naprzeciwko zagrody III, w odległości kilkunastu metrów od niej. Teren zagrody IV był zniszczony niwelacją 40—60 cm głębiej, niż poprzednio opisane. Stąd też stan zachowania reliktyw tego zespołu obiektów może być jeszcze bardziej niepełny. Ślady budownictwa tej części osady pozwalają wyróżnić budynek słupowy mieszkalny — budynek nr 7, w obrębie którego znajdowały się dwa paleniska (jamy: 40, 41). Pod jego północno-wschodnią ścianą, częściowo wewnątrz, częściowo na zewnątrz budynku, znajdowała się piwniczka (jama 39) i na zewnątrz budynku po tej samej stronie głęboki obiekt produkcyjny — piec nr 2 (jama 38), służący być może do wypieku chleba. Po zewnętrznej (północno-zachodniej) stronie budynku natrafiono na ślady domniemanego paleniska nr 16 (skupisko 7). Powierzchnia zagrody IV obejmowała obszar około 52 m².

Budynek nr 7. Jego zarys wyróżnia się na podstawie układu jam posłupowych (słupy: 106, 105, 103, 97, 98, 104 oraz mylnie początkowo zakwalifikowane jamy: 6, 7, 8, 37 i skupisko 26). Kształt budynku prostokątny o wymiarach: $7,5 \times 4,5$ m. Budynek podzielony był w połowie długości na dwie części. To stwierdzenie sugeruje położenie słupa 104, który był zapewne jednym z elementów podtrzymujących dach i równocześnie był częścią konstrukcyjną ściany działowej.

W jednej z izb znajdowały się dwa paleniska nr 14 i 15, w drugiej piwniczka. Budynek zbudowany był na solidnych słupach, wzmocnionych w narożnikach dodatkowymi słupami. Wejście do budynku znajdowało się od północno-zachodniej strony placu, o czym świadczy położenie blisko siebie dwóch słupów ściany dłuższej.

Palenisko nr 14 (jama 40) położone było w narożniku wschodnim izby południowej. Założono je w kolistej jamie o średnicy 1,10 m, w przekroju pionowym prawie cylindrycznej, ze ściankami lekko zwężającymi się ku dołowi, z płaskim dnem. Głębokość wypełniska wynosiła 29 cm. Dno paleniska wylepione było gliną. Pozostała też warstwa grubej, płaskiej polepy przemieszanej z węglem drzewnym na dnie jamy.

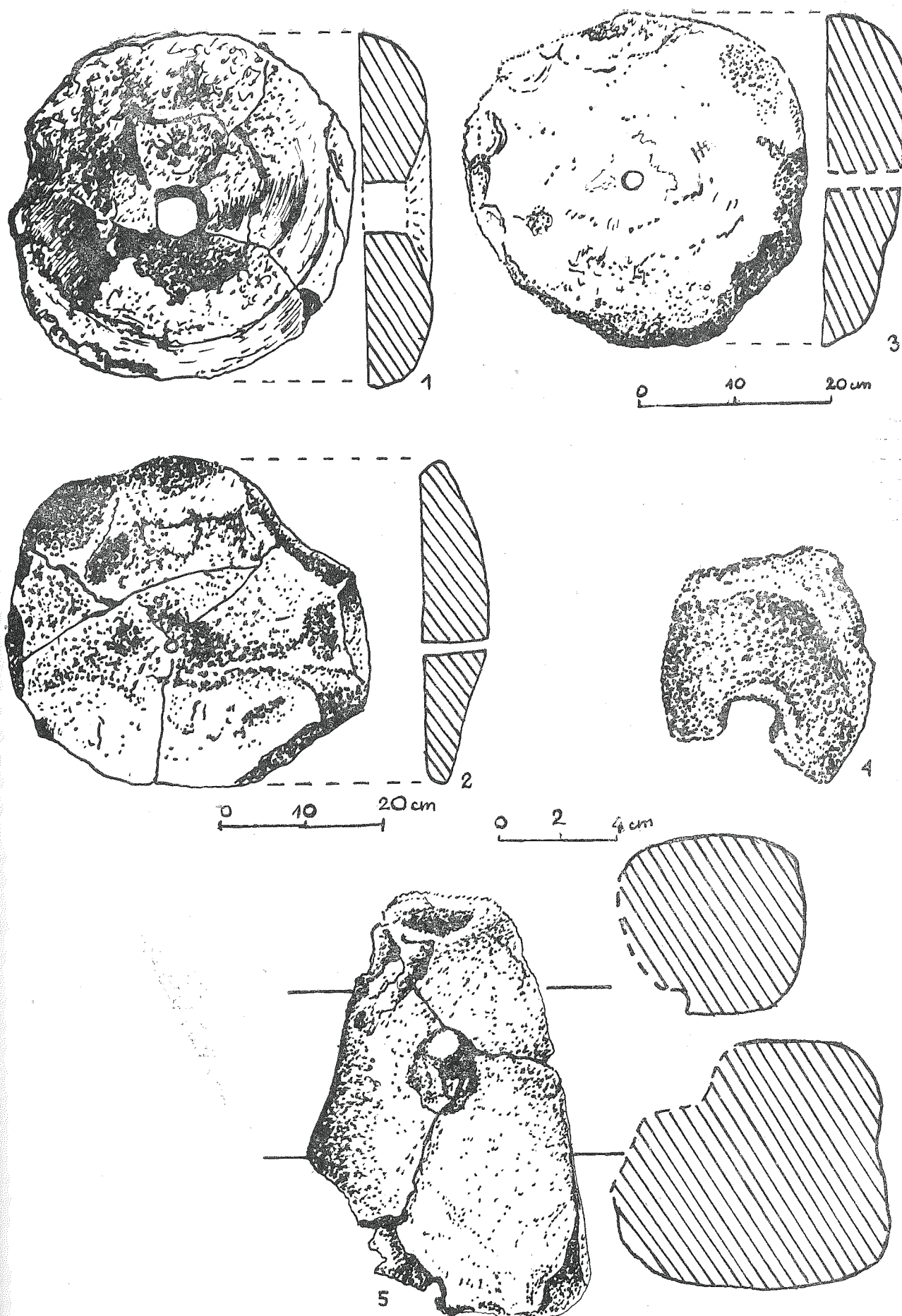
Inwentarz: Fragment bursztynowego paciorka, toczonego, barwy pomarańczowej. Średn. około 7 mm, średn. otw. 3 mm (tabl. III, 8).

Palenisko nr 15 (jama 41) położone było w tym samym pomieszczeniu co wyżej opisane, w przeciwnym narożniku zachodnim. Założono je w owalnej jamie o średnicach: $1,20 \times 0,80$ m, w przekroju pionowym półokrągłej. Głębokość wypełniska wynosiła 28 cm. Pozostały po nim drobne grudki polepy i węgle drzewne.

Piwniczka (jama 39) położona była pod ścianą drugiego pomieszczenia budynku nr 7. Miała kształt w przybliżeniu okrągły o średnicy około 1,20 m, w przekroju pionowym cylindryczny z płaskim dnem. Głębokość wypełniska wynosiła 88 cm.

Inwentarz: 1. Fragment brzuśca naczynia grubościennego. Powierzchnia gładzona, zewn. beżowo-ceglasta, wewn. zniszczona. Głina z domieszką gruboziarnistego tłucznia i drobnego piasku. 2. Kilka fragmentów brzuśców naczyń średniościennych, o powierzchniach dość gładkich, ceglastych, szarych lub brunatnych. Głina z domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia i piasku. 3. 2 fragmenty brzuśca naczynia cienkościennego, o powierzchniach dość gładkich, prawie czarnych. Głina z domieszką drobnoziarnistego tłucznia.

Piec nr 2 (jama 38) usytuowany był w pobliżu jednej ze szczytowych ścian budynku nr 7. Miał on kształt w przybliżeniu okrągły o średnicach: $1,0 \times 1,10$ m, w przekroju pionowym workowaty, z nieckowatym dnem. Głębokość wypełniska wynosiła 1,35 m. Na dnie opisywanego pieca ziemnego założone było palenisko, skonstruowane z kamieni oblepionych gliną. Pozostała po nim warstwa przepalonych kamieni, zmieszana z bryłami polepy i węglem drzewnym. W warstwie tej znalazło się również duże zwęglone bierwiono drzewne.

TABL. IV. Lesko, woj. Krosno, stan. 1. Jama 25 (1, 2); jama 36 (3); ar XXV (4); ar XXIV (5)

Inwentarz: 16 fragmentów jednego naczynia średniościennego, w tym fragment wyodrębnionego dna. Powierzchnia gładka, ze śladami wygładzania. Barwa zewn. ceglasta, miejscami beżowa, wewn. ceglasta i brunatna. Gлина z domieszką tłuczonej ceramiki (tabl. III, 3).

Domniemane palenisko nr 16 (skupisko 7) położone było w pobliżu budynku nr 7, niedaleko jego dłuższej ściany, od strony placu. Miało ono nieregularny kształt, w przybliżeniu odcinka koła. Jego długość wynosiła 1,10 m, największa szerokość 50 cm. Głębokość wypełniska wahała się w granicach 10—15 cm. Pozostała po nim nieregularna warstwa ciemnoszarej ziemi, zmieszanej z grudkami polepy i kamieniami.

Inwentarz: 1. Fragment brzośca naczynia grubościennego, o powierzchni szorstkiej, ceglastej. Gлина z domieszką gruboziarnistego piasku. 2. Kilka fragmentów naczyń średniościennych, w tym dwa z górnych części, z brzegiem wychylonym na zewn., uszkodzonych krawędziach (wtórnie przepalone). Powierzchnie dość gładkie lub chropowate, szare i szaro-ceglaste. Gлина z domieszką piasku i tłuczonej ceramiki. 3. Nie określony przedmiot żelazny.

Zagroda IV różniła się od zagród poprzednio opisanych, położonych po drugiej stronie placu. W przeciwieństwie do tamtych, nie zauważono tu śladów pożaru: nie ma polepy profilowanej odciskami bierwion, na ceramice brak śladów wtórnego przepalenia. Uderza również mała ilość zabytków ruchomych. Obiekty zagłębione w ziemię w swych górnych partiach odznaczają się jasnym zabarwieniem, niejednokrotnie jaśniejszym od otaczającego je gliniastego żółtego calca. Nasuwa się wniosek, iż mieszkańcy tej zagrody nie opuszczali jej w pośpiechu w wyniku pożaru, lecz przenieśli się w inne miejsce z powodu innych przyczyn, zabierając ze sobą swoje mienie.

Budynek nr 6 położony był na środku placu, między zagrodami III i IV. Jego kształt wydłużonego prostokąta nakreślają jamy posłupowe (słupy: 88—97 oraz skupisko 25). Wymiary budynku: $7,5 \times 2 = 2,1$ m. W wypełniskach jam posłupowych znajdowała się ciemnoszara ziemia z wtrąceniami drobnych grudek polepy i drobnych węgielków drzewnych, a w jednej (skupisko 25) także dość duża ilość polepy profilowanej. W obrębie zasięgu budynku, w warstwie nad calcem znaleziono kilkadziesiąt fragmentów naczyń (opis w inwentarzu z warstwy kulturowej ar XXI). Oprócz ceramiki, w warstwie tej występowały ślady drobnej polepy i węgla drzewnych. Kształt budynku nr 6 wyklucza jego funkcję mieszkalną (zbyt wąski). Zaś jego centralne położenie sugeruje przypuszczenie, że służył on mieszkańcom całej osady. Mógł to być zatem budynek zebrania, nie wykluczonym jest

również jego przeznaczenie na magazyn (szopa) wspólnego inwentarza (przemawia za tym znalezienie w pobliżu narzędzi do orki). Budynek ten został spalony, o czym świadczy obecność polepy profilowanej i spora ilość węgla w jednej z jam posłupowych, a także ślady węgla i polepy w warstwie ziemi nad calcem. Omówione dotąd obiekty lub zespoły obiektów wchodziły w skład zwartej zabudowanej centralnej części osady.

Pozostały jeszcze do omówienia ślady rozproszonego osadnictwa na zapleczach centrum osady oraz jej część peryferyjna. Będą to pozostałości obiektów zagłębionych w ziemię, które pełniły funkcje produkcyjne, magazynowe lub inne trudne do określenia, budynków słupowych, ogrodzeń oraz luźno występujących słupów.

Po północnej stronie osady odkryto obiekty (jamy: 16, 13) o nie określonym przeznaczeniu oraz palenisko nr 17 (skupisko 12), między zagrodą I i II palenisko nr 17 (skupisko 21). W pobliżu centrum osady wystąpiły luźno położone obiekty (jamy: 25, 33, 34, 36, 22, 24 wraz ze słupem 84, skupisko 8). Na zapleczu zagrody IV, po jej południowo-zachodniej stronie znajdował się zespół blisko siebie położonych obiektów (jamy: 26, 27, 28, 30, 23) oraz oddzielnie położony obiekt (jama 29). Na peryferiach osady, około 30 metrów oddalonych od centrum w kierunku południowo-wschodnim, na obszarze nie zniszczonym niwelacją, natrafiono na liczne ślady słupów, które mogą być pozostałościami trzech budynków naziemnych — budynki nr 8, 9, 10, tworzących zagrodę V. W obrębie budynku nr 8 znajdowała się piwniczka (jama 21), obok budynku nr 10 koliste płytkie zagłębienie (jama 32).

Obiekt nie określony (jama 16). Kształt w rzucie poziomym w przybliżeniu okrągły o średnicach: $1,48 \times 1,30$ m, w profilu pionowym cylindryczny, z płaskim dnem. Głębokość wypełniska wynosiła 60 cm. W obiekcie wystąpiły ślady węgielków drzewnych i grudek polepy.

Obiekt nie określony (jama 13). Kształt kolisty o średnicy 70 cm, w przekroju pionowym w przybliżeniu cylindryczny, z lekko zaokrąglonym dnem. Głębokość wypełniska wynosiła 36 cm. W obiekcie wystąpiły drobne grudki polepy, drobne węgielki drzewne i kilka kamieni (jeden przepalony).

Inwentarz: 2 duże fragmenty brzośca naczynia zasobowego. Powierzchnia ze śladami wygładzania, jasnoceglasta. Gлина z domieszką średnio- i gruboziarnistego tłucznia.

Palenisko nr 17 (skupisko 12) położone było w odległości ponad dwudziestu metrów na północny zachód od centrum osady, w pobliżu potoku nr 1. Miało ono kształt nieregularnego owalu

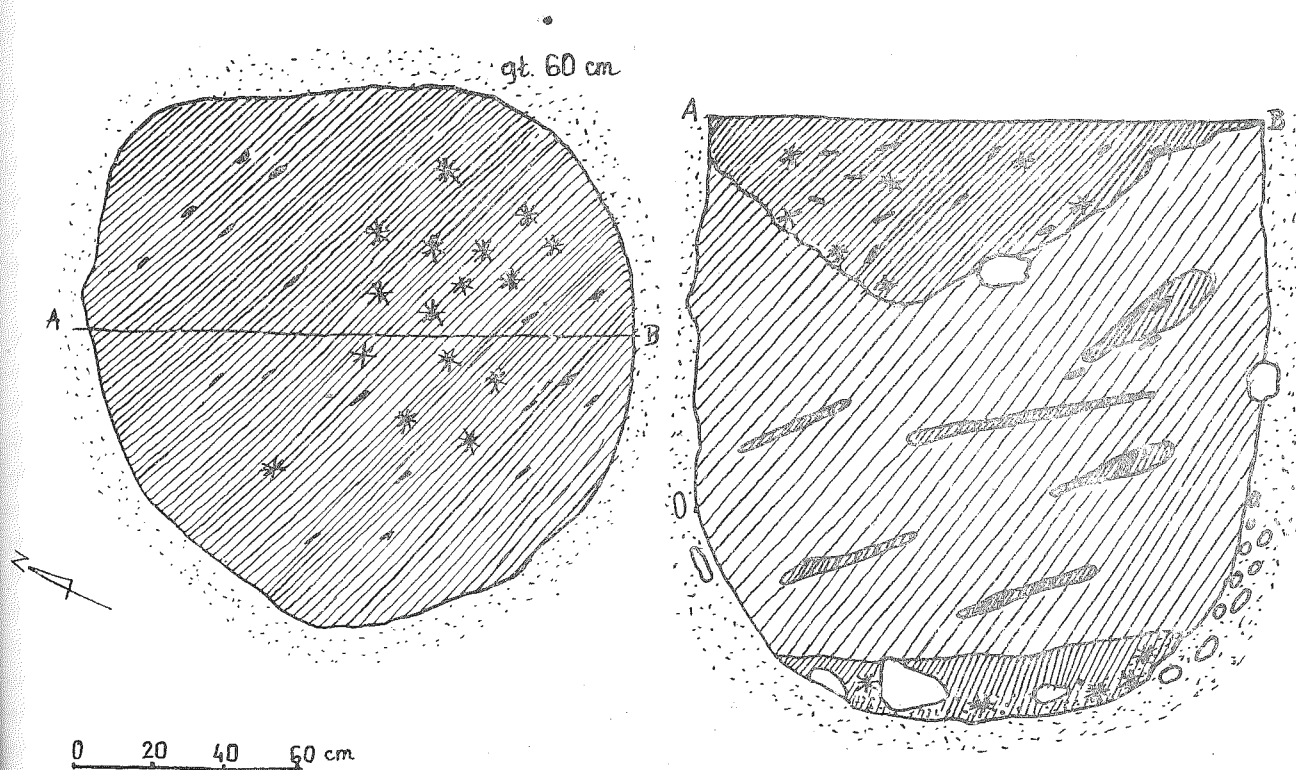
o średnicach: 86×60 cm, w przekroju pionowym cylindryczny, z płaskim dnem. Głębokość wypełniska wynosiła 6 cm. Pozostała po nim warstwa ciemnoszarej ziemi przemieszana z małymi grudkami polepy i węgielkami drzewnymi. W pobliżu omawianego paleniska odkryto zgrupowanie kamieni rzecznych.

Palenisko nr 18 (skupisko 21) położone było między zagrodą I a zagrodą II. Założono je w jamie w przybliżeniu trójkątnej z zaokrąglonymi kątami o bokach długości około 40 cm, w przekroju pionowym półkolistej. Głębokość wypełniska wynosiła 45 cm. Dno paleniska wylepione było gliną. Pozostały po nim bryły polepy z odciskami szczątków roślinnych, przemieszane z węglem drzewnym. Pod dnem paleniska zauważono ślady czterech kołków o średnicy 5 cm, będące zapewne pozostałością konstrukcji służącej do zawieszania potraw nad paleniskiem.

Magazyn ziemny nr 3 (jama 25) miał kształt

kolisty o średnicy 1,40 m, w przekroju pionowym cylindryczny, z regularnie zaokrąglonym dnem. Głębokość wypełniska wynosiła 1,64 m (ryc. 7). Obserwacja układu warstw oraz ich zawartości pozwala wnosić, iż są one ruiną domniemanej części naziemnej, która uległa pożarowi i zwała się wraz z inwentarzem do wgłębionego magazynu, który mógł pełnić funkcję pomocniczą np. do przechowywania ziarna przeznaczonego do mielenia w żarnach. Sugestia ta powstała w związku ze znalezieniem na dnie obiektu przepalonych kamieni żarnowych w warstwie pogorzeliska tj. polepy, węgla drzewnych i zwęglonego zboża.

Inwentarz: 1. 2 uszkodzone kamienie żarnowe — leżak i biegun (opis w rozdziale Pożywienie) (tabl. IV, 1, 2), 4 fragmenty drugiego bieguna, 4 rozcieracze. 2. 3 fragmenty nie określonych przedmiotów żelaznych i kawałek żużla żelaznego. 3. Kilka kawałków kości zwierzęcych, zęby i fragment szczęki zwierzęcej. 4. Zwęglone zboże.

Objaśnienia

- ||||||| ziemia ciemnoszara, mocno zbita
- ||||| glina żółto-brązowa, przemieszana z piaskiem
- * * polepa
- - - węgiel drzewny
- o kamienie, w tym żarnowe
- · · · · zboże
- · · · · całec

Ryc. 7. Lesko, woj. Krosno, stan I. Rzut poziomy i profil magazynu ziemnego nr 3 (jama nr 25)

Magazyn ziemny nr 4 (jama 33) miał kształt w przybliżeniu kolisty o średnicy około 1,30 m, w przekroju pionowym cylindryczny, z dnem w kształcie nieregularnego półkola. Grubość warstwy wynosiła 1,74 m. W wypełniku omawianego obiektu nie stwierdzono żadnego materiału użytkowego. W pobliżu miejsca, w którym zlokalizowany był magazyn, przepływał potok nr 2, dziś nie istniejący. Prawdopodobnie magazyn przeznaczony był na przechowywanie produktów organicznych, które uległy rozkładowi i zalany został wodą. Świadczy o tym duża ilość żwiru, mułu rzeczno- oraz muszelki znalezione w wypełniku.

Obiekt nie określony (jama 36) miał kształt w przybliżeniu owalny o średnicach: 90×68 cm, w przekroju pionowym gruszkowaty wydłużony, z nieckowato zakończonym dnem. Głębokość wypełnika wynosiła 1,23 m (ryc. 8).

Inwentarz: 1. Mały fragment brzośca naczynia średnościennego, o powierzchni dość gładkiej, zewn. beżowej, wewn. ciemnoszarej. Głina z domieszką drobnoziarnistego tłucznia. 2. Kamień żarnowy — leżak (opis w rozdziale Pożywienie) (tabl. IV, 3).

Obiekt nie określony (jama 34) miał kształt w przybliżeniu kolisty o średnicy 1,10 m, w przekroju pionowym lejowaty, ze szpiczasto zakończonym dnem. Głębokość wypełnika wynosiła 1,60 m. Omawiany obiekt mógł spełniać funkcję zbiornika wodnego, o czym może świadczyć znalezienie kilku małych muszelek w wypełniku.

Inwentarz: kilka kawałków kości zwierzęcych.

Piec nr 3 (jama 22) miał kształt w przybliżeniu kolisty o średnicy 1,03 m, w przekroju pionowym cylindryczny, z lekko zaokrąglonym dnem. Głębokość wypełnika wynosiła 1,15 m. Na dnie obiektu założone było palenisko z kamieni oblepionych gliną. Pozostałością po nim jest warstwa ciemnoszarej ziemi z tkwiącymi w niej przepalonymi kamieniami rzeczno- , duża ilość polepy i węgla drzewnych. Piec ten najprawdopodobniej służył do pieczenia chleba⁸.

Inwentarz: Fragment szklanego pucharka o kształcie stożkowatym, zdobionego plastyczną ornamentyką sieciową. Barwa jasnozielona. Grubość ścianki 0,2 cm (tabl. III, 9).

Piec nr 4 (jama 24) miał kształt w przybliżeniu kolisty o średnicy około 1,15 m, w przekroju pionowym w przybliżeniu półkolisty. Głębokość wypełnika wynosiła 76 cm. Na dnie obiektu natrafiono na ślad paleniska w postaci grudek polepy, węgla drzewnych oraz fragmentu zwęglonego

bierwiona, tkwiących w ciemnoszarej ilastej ziemi. W odległości paru centymetrów od południowo-zachodniej ścianki obiektu, zauważono zakończenie śladu po słupie nr 84 o średnicy 15 cm. Słup ten był zapewne częścią konstrukcji drewnianej umieszczonej nad obiektem, a służącej do zawieszania produktów nad piecem, który prawdopodobnie pełnił funkcję wędzarni. Wprawdzie nie zauważono tu żadnych śladów kości czy łusek rybich, co może być wynikiem niszczącego działania gleby, jednakże kształt obiektu i jego rozmiary, zbliżone są do niektórych wędzarni, odkrytych na stanowisku nr 6 w Biskupinie⁹.

Obiekt nie określony (skupisko 8). Kształt nierówny, nieregularny. Jest to zgrupowanie kamieni rzecznych różnych rozmiarów.

Piec nr 5 (jama 26) miał kształt w przybliżeniu kolisty o średnicy około 70 cm, w przekroju pionowym słabo czytelny, przypominający odwrócony grzyb. Głębokość wypełnika wynosiła 93 cm. Ślad działania ognia na dnie obiektu widoczny jest w postaci warstwy węgla drzewnego. Obiekt ten mógł pełnić funkcję pieca do pieczenia artykułów konsumpcyjnych lub wędzarni.

Piec nr 6 (jama 27) miał kształt w przybliżeniu kolisty o średnicy 1,30 m, w przekroju pionowym półkolisty. Głębokość wypełnika wynosiła 88 cm. Na samym dnie wystąpiła warstwa ciemnoszarej ziemi zmieszanej z polepą i węglem drzewnym. Ślady działania ognia na dnie zdają się świadczyć o spełnianiu funkcji pieca ziemnego.

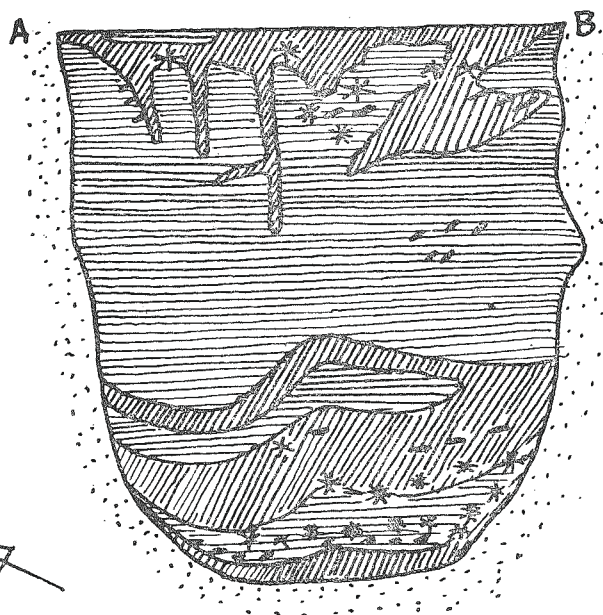
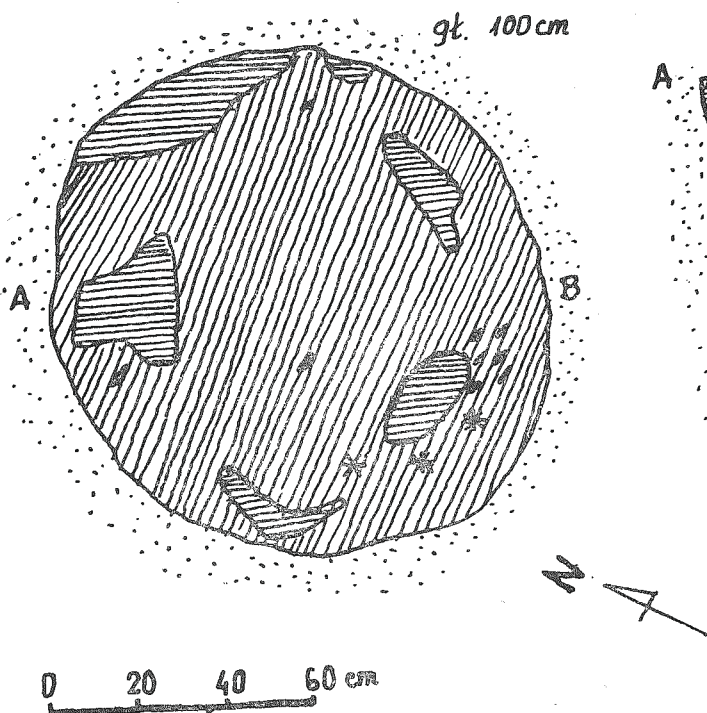
Piec nr 7 (jama 28) miał kształt w przybliżeniu owalny o średnicach: $1,30 \times 0,90$ m, w przekroju pionowym cylindryczny, zakończony nieckowatym dnem. Głębokość wypełnika wynosiła 1,12 m. Warstwa czarnej ziemi zmieszanej z węglem drzewnym i drobnymi grudkami polepy na dnie obiektu, stanowi pozostałość pieca ziemnego.

Piec nr 8 (jama 30) miał kształt okrągły o średnicy około 1,20 m, w przekroju pionowym ścianki w górnych partiach cylindryczne, lekko zwężające się ku dołowi, zaokrąglone, dno prawie płaskie. Głębokość wypełnika wynosiła 1,25 m. Ślady działania ognia na dnie pieca zauważone zostały w postaci warstwy ciemnoszarej ziemi z wartością węgla drzewnego. Ponad nią w wypełniku obiektu znalazło się rumowisko polepy profilowanej i węgla drzewnego. Polepa profilowana mogła się dostać nad dno pieca jako pozostałość po uszczelnianiu jego wylotu (ryc. 8).

Piec nr 9 (jama 31) miał kształt okrągły o średnicy 1,30 m, w przekroju pionowym półkolisty. Głębokość wypełnika wynosiła 1 m. Na dnie obiektu znajdowało się palenisko skonstruowane z kamieni oblepionych gliną. Pozostały wyraźne ślady działania ognia, w postaci równoległe

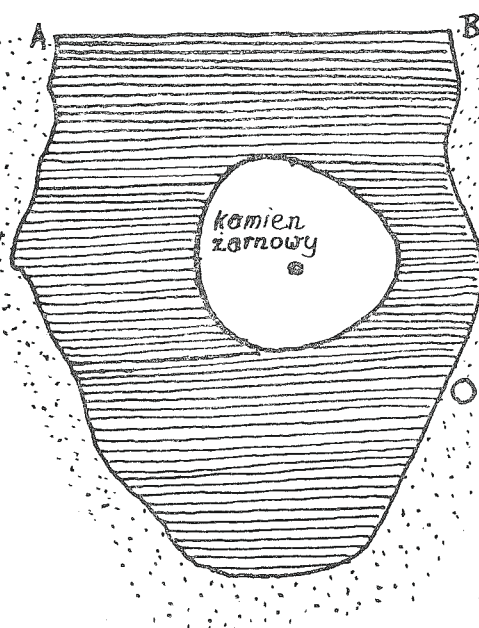
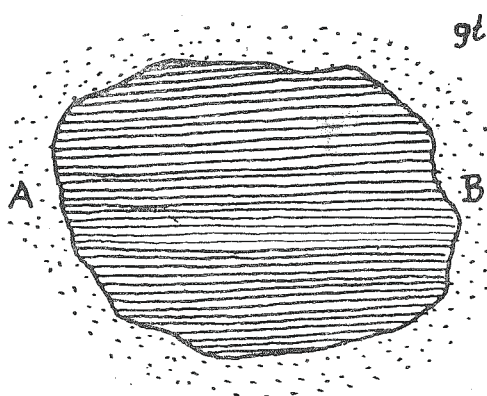
Piec nr 8 (jama nr 30)

gł. 100 cm

Jama nr 36

gł. 110 cm

Objaśnienia (dot. pieca i jamy)

- ////// ziemia szara
- == -II- żółto-brązowa, przemieszana z piaskiem
- ** polepa
- .. węgiel drzewny
- oo kamienie
- :::::: calec

Ryc. 8. Lesko, woj. Krosno, stan. 1. Rzuty poziome i profile pieca nr 8 (jama nr 30) i jamy nr 36

dna biegnącego pasa ciemnoszarej ziemi grubości 10 cm, z dużymi grudami polepy, ograniczonego smużką węgli drzewnych.

Inwentarz: 1. 2 fragmenty brzuśców naczyń średniościennych, mało charakterystyczne. 2. grudka szlaki.

Piec nr 10 (jama 23) miał kształt w przybliżeniu okrągły o średnicy około 1,40 m (zarys nieregularny), w przekroju pionowym ścianki w przybliżeniu cylindryczne, zwężające się w dolnych partiach, tworząc wydłużone dno w postaci zaokrąglonego szpica. Największa głębokość wypełniska wynosiła 1,76 m. Na dnie obiektu założone było palenisko kamienne wyłożone gliną. Pozostała też warstwa ciemnoszarej ziemi z tkwiącymi w niej przepalonymi kamieniami i kawałkami polepy. Na tej warstwie znajdowały się bezładnie położone zwęglone bierwiona. Być może obiekt ten pełnił funkcję wędzarni.

Inwentarz: 1. Fragment dolnej części naczynia średniościennego, z lekko wyodrębnionym dnem. Powierzchnia gładka, zewn. ceglasta, miejscami czarna, wewn. szarobeżowa. Gлина z domieszką ceramiczną i droбноziarnistego tłucznia. 2. 2 fragmenty górnej części naczynia cienkościennego, z zaokrąglonym brzegiem. Powierzchnia dość gładka, ciemnoszara. Gлина z domieszką piasku i tłuczonej ceramiki. 3. Kilka fragmentów kości zwierzęcych.

Magazyn ziemny nr 5 (jama 29) miał kształt w przybliżeniu okrągły o średnicy około 1,20 m, w przekroju pionowym cylindryczny, z nieckowatym dnem. Głębokość wypełniska wynosiła 1,09 m. W obiekcie tym brak wyraźnych śladów działania ognia. Pełnił on zapewne funkcję ziemnego magazynu. Nie jest wykluczonym, że wchodził w skład większego zespołu budynków naziemnych, jednakże na tym terenie (zniszczonym) ślady posłupowe mogły się nie zachować.

Inwentarz: 1. Fragment brzuśca naczynia średniościennego. Powierzchnia dość gładka, ceglasta, miejscami szara. Gлина z domieszką droбно- i średnioziarnistego tłucznia. 2. Fragment górnej części małego naczynka, z krawędzią prosto ściętą. Powierzchnia gładka, brunatna. Gлина z domieszką tłuczonej ceramiki. 3. Fragmenty przedmiotu żelaznego, prawdopodobnie sprzączki (opis w rozdziale *Hutnictwo i kowalstwo*), (tabl. III, 7). 4. Kilka fragmentów kości zwierzęcych. 5. Szlaka.

Zagroda V położona była na peryferiach osady. W jej skład wchodzi: budynek nr 8 z piwniczką (jama 21) o charakterze prawdopodobnie mieszkalnym, budynek nr 9 — gospodarczy i budynek nr 10 — również gospodarczy, w pobliżu którego znajdował się nie określony obiekt wgłębiony

w ziemię (jama 32). Powierzchnia zagrody V nie da się określić dokładnie, gdyż część terenu budynku nr 8 zniszczona została niwelacją. Zachowana powierzchnia wynosi około 175 m².

Budynek nr 8 zachował się tylko w reliktach śladów posłupowych jednej ściany zewnętrznej (słupy: 60, 61, 67, 66) oraz przybudówki (słupy: 62, 63, 68, 64, 65) z piwniczką (jama 21). Zarysy pozostałych ścian uległy (jak sądzę) zniszczeniu. Długość budynku wynosiła około 8 m. Przybudówka nad piwniczką miała powierzchnię około 3 m².

Piwniczka miała kształt gruszkowaty o wymiarach: długość 1,04 m, największa szerokość 0,8 m, w przekroju pionowym ścianki cylindryczne, z zaokrąglonym dnem. Głębokość wypełniska wynosiła 0,8 m.

Inwentarz: Mały fragment brzuśca naczynia średniościennego.

Budynek nr 9 — jego zarys w kształcie zbliżonym do prostokąta, wyznacza układ śladów posłupowych (słupy: 78, 74, 72, 79, 81, 80, 73). Wymiary budynku: 5,5×4,5 m. Z uwagi na fakt, iż nie towarzyszą temuż budynkowi obiekty dodatkowe, jak np. palenisko czy magazyn, sądzić można, iż pełnił on funkcję gospodarczą — pomieszczenia dla bydła lub szopy.

Budynek nr 10 o zarysie prostokątnym wyznaczonym przez układ śladów posłupowych (słupy: 87, 86, 82, 83), posiadał wymiary: 5,5×3,5 m. Również i jego funkcję ze względów podobnych, jak podano wyżej, traktować należałoby jako gospodarczą. Jego położenie zdawałoby się wskazywać na funkcję szopy — składowiska paszy (stogu).

W bliskim sąsiedztwie zlokalizowany obiekt nie określony (jama 32), nie mógł mieć żadnego znaczenia gospodarczego, ze względu na nieznaczoną głębokość. Miał on kształt nieregularnego owalu o średnicach: 1,8×1,4 m, w przekroju pionowym nieckowaty. Głębokość wypełniska wynosiła 10 cm.

Inwentarz: 1. Fragment brzuśca naczynia grubościennego, o powierzchni gładkiej, ceglastej. Gлина z domieszką średnioziarnistego tłucznia. 2. Kilka fragmentów brzuśców naczyń średniościennych, o powierzchniach gładkich, ceglastych lub szarych. Gлина z domieszką tłuczonej ceramiki i piasku. 3. Nie wielka ilość drobnych grudek polepy, węgli drzewnych i kamieni.

Omawiana zagroda sprawia wrażenie krótkotrwałego użytkowania. Mimo, iż jej obszar na znacznym odcinku nie był zniszczony ostatnią niwelacją, nie ma tu warstwy kulturowej, występuje

też znikoma ilość zabytków ruchomych. Nie zauważa się śladów pożaru.

Poza omówionymi dotychczas zespołami obiektów i pojedynczymi obiektami, stwierdzono po zewnętrznej (północno-zachodniej) stronie osady ślady posłupowe, których układ sugeruje istnienie ogrodzenia (płotu) być może pastwiska (słupy: 12, 13, 11, 5, 67, 10, 9, 8, 3, 4, 1, 2, 17, 16, 15, 26, 27, 42, 54, 52, 53) oraz ślady słupów pojedynczych (słupy: 77, 25, 18, 31). W centralnej części osady wystąpił jeden luźno stojący słup (85) a w sąsiedztwie zagrody V (południowe peryferie osady) kilka śladów posłupowych bez powiązania (słupy: 70, 71, 69, 103, 101, 102).

Osada w Lesku zajmowała obszar o średnicy około 100 m, ograniczony od strony północno-zachodniej nie istniejącym dziś potokiem (potok nr 1), z drugiej strony granicę południowo-wschodnią wyznaczał istniejący obecnie potok bez nazwy (dopływ Sanu). Druga średnica nie została uchwycona, przebadano jej 32 metrowy odcinek. Na zbadanym terenie wyróżniono pięć kompleksów budynków naziemnych i wgłębionych w ziemię, odpowiadających poszczególnym zagrodom. Pełniły one funkcje mieszkalne i gospodarcze.

Za obiekty mieszkalne można uznać niektóre budowle słupowe naziemne (nr 2, 4, 7, 8). Ich kształt jest najczęściej prostokątny, w jednym przypadku na planie trapezu (nr 2). Powierzchnie wahały się w granicach od 17 m² do 33,75 m², a więc posiadały przestrzeń, wystarczającą do zamieszkiwania 4—5 osób. Ściany zbudowane były w konstrukcji słupowej, z okrągłaków opartych o pionowo wbite słupy. Wskazują na to liczne ślady po słupach oraz znaleziska kawałków polepy z półkolistymi odciskami. Te ostatnie świadczą również i o tym, że ściany domów były wylepione gliną. Konstrukcja dachów mogła się opierać na słupach — sochach, umieszczonych wewnątrz budynków, na co wskazują ślady posłupowe w większości z nich. W trzech budynkach (nr: 2, 4, 8) zauważono dodatkowe rzędy słupów przy ścianach, co wskazywać może na istnienie przedsionka czy podcienia lub innego rodzaju przybudówki. Prawdopodobnie w tych właśnie partiach budynków umieszczone były wejścia. W przypadku omawianych obiektów wejścia te znajdowały się na dłuższej ścianie.

Pomieszczenia wewnętrzne chat były najprawdopodobniej dwudzielne, o czym świadczy układ słupów wewnętrznych. W trzech budynkach (nr: 2, 4, 7) stwierdzono ślady istnienia palenisk. Ich usytuowanie było różne. W budynku nr 2 znajdowały się dwa paleniska — każde w innym pomieszczeniu i rozmieszczone były w pobliżu ścian. W budynku nr 4 palenisko znajdowało się w po-

bliżu narożnika jednej z izb. W budynku nr 7 dwa paleniska usytuowane były w przeciwległych narożnikach jednej z izb. W obrębie budynków naziemnych znajdowały się również piwnice, w większości położone pod przybudówką. Można stwierdzić prawie jednolitą (północny wschód — południowy zachód) orientację budynków.

Drugą grupę stanowią budynki służące celom gospodarczym. Część z nich zbudowana była podobnie, jak opisane wyżej (nr 6, 9, 10), pozostałe, to obiekty półziemiankowe (nr 1, 3, 5). Do tej samej grupy należy zaliczyć naziemną część magazynu na zboże (budynek nr 2 a), której zarysów nie uchwycono, jednakże materiały archeologiczne znalezione we wziemnej części, świadczą o niewątpliwym jej istnieniu. Jako kryterium odróżniające omawiane budowle od mieszkalnych, przyjęto m. in. kształt (w przypadku budynku nr 7), wielkość (budynki półziemiankowe nr: 1, 3, 5), a także lekkość konstrukcji i brak palenisk (budynki nr: 9, 10). Budynki naziemne słupowe miały kształty prostokątne. Wymiary w granicach od 7,5×2,1 m do 5,5×4,5 m. Jeśli chodzi o konstrukcję ścian poza stwierdzeniem, że oparte były na pionowych słupach, brak innych danych. W odróżnieniu od budynków mieszkalnych nie posiadały palenisk (z wyjątkiem budynku nr 2 a), piwnic (z wyjątkiem budynku nr 2 a), przybudówek, ani podziału wewnętrznego na części. Usytuowane były różnokierunkowo, oprócz budynku nr 6, który położony był zgodnie z linią centrum osiedla.

Półziemianki różniły się między sobą kształtem i wielkością — w przybliżeniu prostokątne (budynki nr: 1, 5) oraz owalna (budynek nr 3). Ich wymiary wahały się w granicach od 1,38×1,06 m, głębokość 38 cm, do 2,86×1,6 m, głębokość 1,3 m. W przypadku budynku nr 3 zastosowano w budowie ścian konstrukcję plecionkową, opartą o pionowo wbite cienkie słupki wzdłuż zarysu zagłębienia. W bardzo bliskim sąsiedztwie wszystkich półziemianek znajdowały się paleniska. Charakterystycznym dla dwu z nich a nie wykluczone i dla trzeciej, jest usytuowanie ich w obrębie zagród w pobliżu budynków mieszkalnych, od strony placu.

Duże trudności sprawia odtworzenie funkcji innych obiektów wgłębionych w ziemię, które odkryte zostały w ilości 19. Część z nich mogła być jamami piwnicznymi znajdującymi się pierwotnie w obrębie zabudowań, po których nie zachowały się ślady. Inne mogły pełnić funkcje produkcyjne lub zasobowe. Obiekty te mają przeważnie owalne lub koliste rzuty poziome o średnicach od 70×40 cm do 1,4 m oraz workowate albo nieckowate, rzadziej lejkowate przekroje pionowe, o głę-

bokościach od 85 cm do 2,76 m (licząc od poziomu gruntu nie naruszonego ostatnią niwelacją). Ich układ w obrębie osady nie wykazuje regularności. Część rozmieszczona była w obrębie lub поблизу zagród, część pojedynczo rozproszona, a w jednym przypadku występuje zgrupowanie sześciu obiektów na zapleczu zagrody IV.

Podział według funkcji ustalony został na podstawie treści kulturowej wypełniska. Obiekty te w większości zawierały bardzo niewiele materiału archeologicznego, stąd trudność w rozpoznaniu ich funkcji. Występowanie śladów działania ognia na dnie pozwala na przypuszczenie, że obiekt spełniał rolę pieca ziemnego. Mogły to być wędzarnie, piece piekarskie, piece do suszenia i prażenia zboża i inne. Dalszą trudność stanowi rozpoznanie tych zagłębień, w których nie ma śladów działania ognia. Jak się wydaje, były one magazynami ziemnymi do przechowywania zapasów żywnościowych.

Dalszą grupę obiektów odkrytych na osadzie stanowią paleniska rozmieszczone poza budynkami. Większość z nich znajduje się w obrębie zagród, parę w rozproszeniu, bez terytorialnego powiązania. Obiekty te stosunkowo płytkie, o miąższości średnio około 20 cm, w rzucie poziomym w przybliżeniu okrągłe lub owalne, o przeciętnej średnicy około 40 cm, w przekroju pionowym nieckowate, zachowały się w postaci warstwy ziemi przesyconej węglem drzewnym, zawierającej

kamienie rzeczne (często ze śladami przepalenia), polepe, fragmenty naczyń. Stan ich zachowania nie jest czytelny. W większości sprawiają wrażenie przypadkowego układu. Umieszczanie palenisk poza budynkami, znane jest na wielu osadach z okresu rzymskiego, a ich funkcja nie jest dostatecznie wyjaśniona¹⁰. Można przypuszczać, że w ciepłych porach roku służyły mieszkańcom osady do przygotowania pokarmów.

Ślady posłupowe zarówno będące konstrukcyjnymi pozostałościami budynków jak i ogrodzeń, miały zarysy w rzutach poziomych koliste (za wyjątkiem kilku czworokątnych śladów ogrodzenia). Ich średnice wahały się w granicach 20—50 cm. Zakończone były płasko lub półkuliście, a wgłębione w ziemię przeciętnie do głębokości 20 cm. Ich tępe zakończenia sugerują stwierdzenie, że słupy były wkopywane a nie wbijane. W wypełniskach śladów posłupowych zauważa się grudki polepy i węgielków drzewnych.

Część osady w Lesku uległa spaleni. Pożar strawił trzy zagrody (I—III) oraz budynek nr 6, stojący na środku placu. Do tego stwierdzenia skłania wystąpienie na tym terenie wielu śladów spalenizny w postaci polepy z odciskami belek, wtórnie przepalonych naczyń, zwęglonego zboża, stosunkowo dużej ilości zabytków ruchomych. Pozostała część osady została zniszczona w sposób naturalny, prawdopodobnie już po jej opuszczeniu.

MATERIAŁY Z WARSTWY

Ar VII

1. Kilka fragmentów brzuśców naczyń o powierzchni dość szorstkiej, żółto-beżowej. Głina z domieszką drobnopiękrociennego tłucznia i piasku.

Ar XIV

1. Fragment brzuśca naczynia grubościennego o powierzchni szorstkiej, ceglastej. Głina z domieszką tłucznia i piasku.

Ar XVI

1. Kilka fragmentów naczyń zasobowych, w tym jeden z ornamentem falistym i trzy fragmenty przydenne. Powierzchnie gładzone, ceglaste i brunatne. Głina z domieszką piasku i tłucznia.

Ar XVII

1. 54 fragmenty brzuśców grubościennych naczyń zasobowych. Powierzchnie ze śladami wygładzania, szare, popielate, ceglaste i beżowe. Głina z domieszką drobnopiękrociennego tłucznia. W tym jeden fragment z ornamentem linii falistych wykonanych pięciozębnym narzędziem grzebykowym. Kilka wtórnie przepalonych. 2. 22 fragmenty naczyń o powierzchniach gładkich, ceglastych i szarych. Głina z domieszką drobnopiękrociennego piasku i tłuczonej ceramiki. W tym fragment górnej części z brzegiem zwężonym, wychylonym na zewn., krawędzią prosto ściętą i fragment z brzegiem prostym, krawędzią lekko zaokrągloną. Wtórnie przepalone. 3. 2 fragmenty brzuśca naczynia toczzonego na kole. Powierzchnia gładka, beżowa, Głina z domieszką piasku.

Ar XVIII

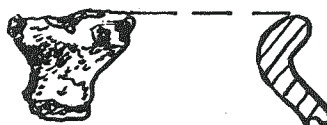
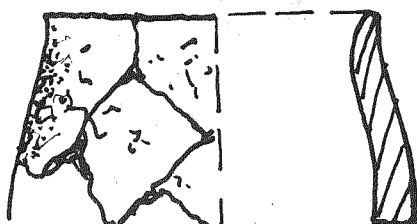
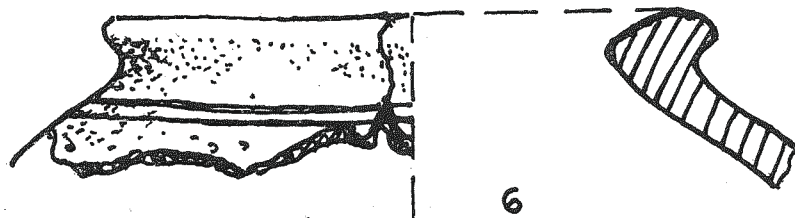
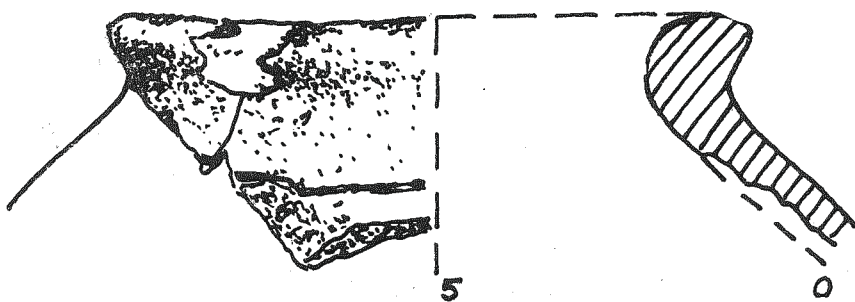
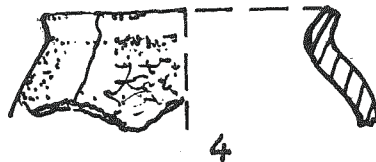
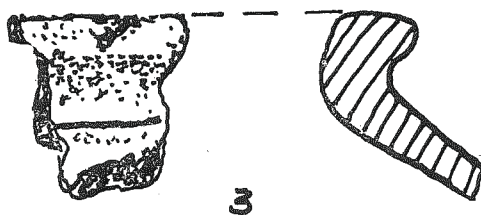
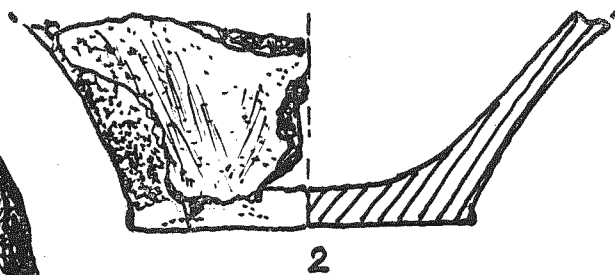
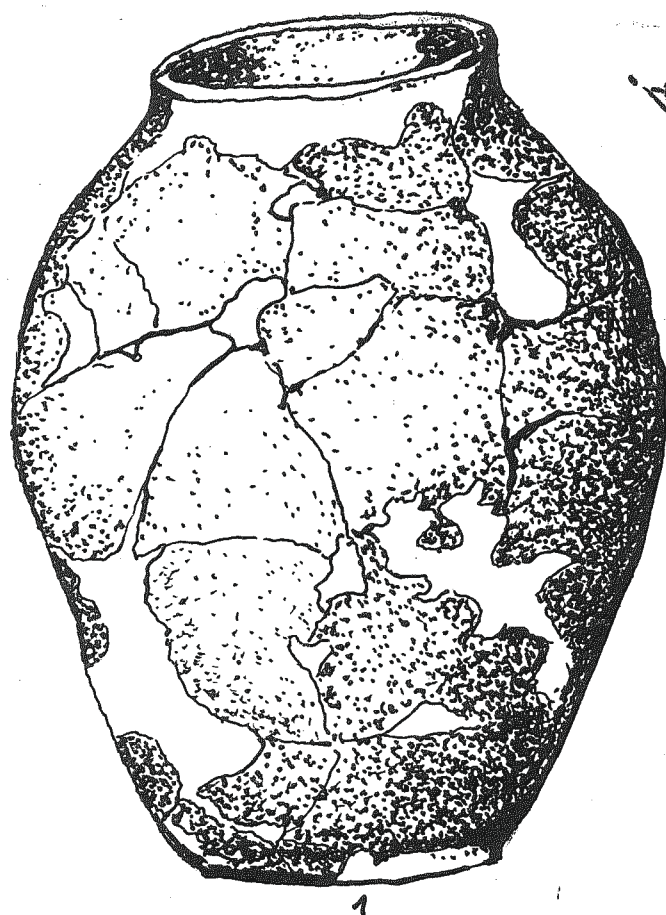
1. Kilka fragmentów naczyń o powierzchniach gładkich, ceglastych lub szarych. Głina z domieszką piasku i tłucznia. W tym fragment górnej części naczynia cienkościennego, z brzegiem nachylonym do wewn., krawędzią jednostronnie na zewn. kołnierzowato rozszerzoną (forma zasobnic „z krezą”). Średn. otw. 9,5 cm (tabl. VI, 7).

Ar XX

1. Fragmenty górnej części naczynia cienkościennego, z brzegiem wychylonym na zewn., krawędzią zaokrągloną. Powierzchnia gładka (wewn. ślady pionowego wygładzania), ceglasta. Głina z domieszką drobnopiękrociennego piasku i tłuczonej ceramiki. Średn. otw. 12, 5 cm (tabl. VI, 1). 2. Kilka fragmentów brzuśców naczyń o powierzchniach szorstkich, ze śladami wygładzania, ceglastych z szarymi lub brunatnymi plamami. Głina z domieszką piasku i tłuczonej ceramiki. Niektóre wtórnie przepalone. 3. Fragment naczynia toczzonego na kole z partii największej, zaokrąglonej wydętości brzuśca. Powierzchnia gładka, „siwa”. Głina z domieszką drobnopiękrociennego piasku.

Ar XXI

1. 24 fragmenty naczyń zasobowych o powierzchniach chropowatych ze śladami wygładzania, ceglastych lub ciemnoszarych. Głina z domieszką tłucznia. W tym fragment z ornamentem w postaci pasma ukośnych żłobków, ograniczonego poziomymi żłobkami (tabl. VIII, 8). 2. 57 fragmentów naczyń średniociennych o powierzchniach dość gładkich i gładkich (na jednym ślady wygładzania), szarych, beżowych lub ceglastych. Głina

0 10 20 cm

TABL. V. Lesko, woj. Krosno, stan. 1. Ceramika: skupisko 15 (1, 8); skupisko 16 (2, 3, 5, 6); skupisko 17, (7); jama C (4)

z domieszką piasku, drobnoziarnistego tłucznia i tłuczonej ceramiki. W tym fragment lekko wyodrębnionego dna. 3. Kilka fragmentów brzuśców cienkościennych małych naczyń, w tym fragment z ornamentem linii poziomych. 4. Fragment brzuśca ceramiki „siwej”. 5. Fragment nie określonego przedmiotu żelaznego.

Ar XXIII

1. Kilkanaście fragmentów jednego naczynia o powierzchni zewn. wygładzonej, wewn. nierównej, chropowatej, obustronnie ceglastej. Głina z domieszką tłucznia. W tym fragment dna. 2. Kilkanaście fragmentów brzuśców różnych naczyń o powierzchniach gładzonych lub szorstkich, ceglastych lub szarych. Głina z domieszką piasku lub piasku i tłucznia. 3. Dolna część naczynia toczącego na kole. Dno na pierścieniu podstawowym, ze śladami odcisków koła garncarskiego. Powierzchnia gładka, zewn. czarna, wewn. ceglata, przełom szary. Głina tłusta, z nikłą drobnoziarnistą domieszką. Średn. dna 9 cm (tabl. VII, 1).

Ar XXIV

1. Kilkadziesiąt fragmentów naczyń grubościennych o powierzchniach gładzonych, przeważnie ceglastych lub szarych. Głina z domieszką tłucznia. W tym dwa z górnej części z brzegami kołnierzowatymi zgrubiałymi, zdobionymi żłobkami na krawędzi oraz w górnej części brzuśca (tabl. VII, 7); fragment brzuśca z ornamentem falistym. 2. Fragment górnej części beczułkowatego naczynia z brzegiem lekko wychylonym na zewn., krawędzią prosto ściętą, nieco rozszerzoną. Powierzchnia gładzona, zewn. ceglata z szarymi plamami, wewn. przewaga barwy szarej nad ceglata. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki i piasku. Średn. otw. 22 cm (tabl. VIII, 1). 3. Około 100 fragmentów naczyń o powierzchniach gładkich lub szorstkich, głównie ceglastych, szarych i brunatnych. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki albo piasku, rzadziej tłucznia. W tym kilka z górnych partii z brzegami wychylonymi na zewn., krawędziami prosto lub ukośnie ściętymi albo zaokrąglonymi (tabl. VIII, 7); kilka dolnych części z dnami słabo wyodrębnionymi (tabl. VI, 2); dwa fragmenty zdobione poziomą linią rytą, dookólnymi żłobkami i plastycznymi listewkami. Część skorup wtórnie przepalona. 4. Część czarki o kształcie w przybliżeniu odwrotnie stożkowatym, z brzegiem prostym, krawędzią zaokrągloną, dnem wyodrębnionym. Powierzchnia chropowata, z widocznymi śladami pionowego wygładzania, zewn. ciemnoceglata z popielatymi i brunatnymi plamami, wewn. przewaga barwy brunatnej. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki i tłucznia. Średn. otw. 9,5 cm, średn. dna 6,2 cm (tabl. VIII, 3). 5. Fragment misy toczzonej na kole garncarskim, o zaokrąglonym, baniastym brzuścu. Pod szyjką znajduje się ornament w postaci poziomego żeberka. Powierzchnia gładka, „siwa”. Głina bez domieszki schudzającej (tabl. VII, 8) 6. Ciężarek tkacki w kształcie graniastosłupa o podstawie kwadratu z zaokrąglonymi kątami. Powyżej połowy wysokości znajduje się otwór, służący do zawieszania. W górnej płaszczyźnie zaznaczony dołek (odcisk palca). Powierzchnia gładka, ceglata, z brunatnymi plamami. Wys. 13,6 cm, najw. szer. 9,9 cm, najmniejsza szer. 5,1 cm, średn. otw. 1,6 cm (tabl. IV, 5).

Ar XXV

1. Kilkadziesiąt fragmentów naczyń zasobowych typu „z krezą” o powierzchniach gładzonych, ceglastych z szarymi plamami. Głina z domieszką piasku i tłucznia. W tym pięć fragmentów górnych części, m.in. z szerokim kołnierzem jednostronnie wychylonym, ukośnie ściętym i ornamentem linii falistych umieszczonych tuż pod brzegiem. Średn. otw. 38 cm, szer. kołnierza 6 cm (tabl. VII, 6). Na kilku fragmentach brzuśców widoczne są plastyczne ślady połączeń taśm, z których wykonywano naczynie, w postaci wgłębień i odpowiednich pozytywów, obmazywane grubą warstwą gliny. Kilkanaście z nich wtórnie przepalonych. 2. Kilkadziesiąt fragmentów naczyń średniościennych o pow. chropowatych, ciemnoceglastych lub szaroceglastych i brunatnych. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki i piasku. W tym kilka fragm. górnych części z brzegami zwężonymi, wychy-

lonymi na zewn., krawędziami zaokrąglonymi i jeden z brzegiem o krawędzi prosto ściętej; fragment wyodrębnionego dna naczynia; na jednym z fragmentów brzuśca wymodelowany piastyczny guzek. Ponad połowa wymienionych fragmentów ceramiki nosi ślady wtórnego przepalenia. 3. Kilkanaście fragmentów naczyń cienkościennych, mało charakterystycznych, barwy obustronnie ceglastej. Głina z domieszką piasku. 4. Taśmowate ucho „siwego” dzbanka, nieco wklęsłe pośrodku, dołem zwężone (tabl. VIII, 4). 5. Fragment ciężarka tkackiego. Powierzchnia gładka, ceglata. Zach. wys. 6,3 cm, średn. otw. 2 cm (tabl. IV, 4). 6. Trzy fragmenty nie określonych przedmiotów żelaznych, w tym prawdopodobnie ułamek gwoźdźcia.

Ar XXVI

1. Kilkadziesiąt fragmentów naczyń zasobowych typu „z krezą”, o powierzchni gładzonej, z widocznymi śladami wygładzania, jasnoceglastej i szarej. Głina z domieszką drobnoziarnistego tłucznia. W tym trzy fragmenty górnych części z brzegami kołnierzowatymi, jednostronnie wychylonymi. Na jednym fragmencie w górnej części brzuśca ornament potrójnej linii falistej wykonanej narzędziem grzebykowym. Część skorup wtórnie przepalona. 2. Kilkanaście niecharakterystycznych fragmentów brzuśców naczyń średniościennych.

Ar XXVII

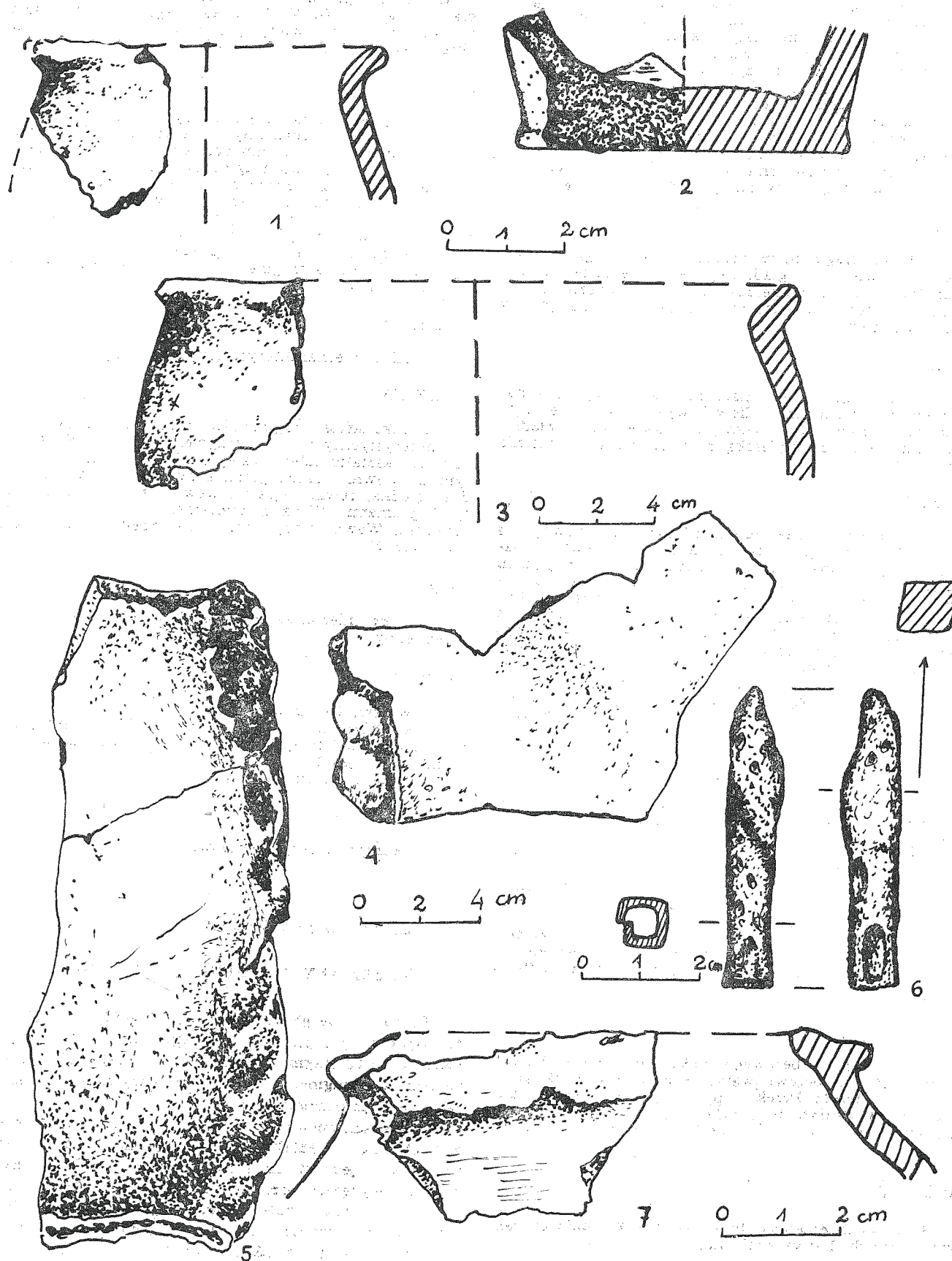
1. Kilka fragmentów brzuśców naczyń zasobowych. Powierzchnia chropowata, szaro-ceglata. Głina z domieszką gruboziarnistego piasku. 2. Kilkadziesiąt fragmentów naczyń średnio- i cienkościennych o powierzchni gładkiej, szarej lub ceglastej. Głina z nikłą domieszką drobnoziarnistego piasku, w jednym przypadku tłucznia. W tym mały fragment brzegu ceglatego naczynia cienkościennego, z zaokrągloną krawędzią.

Ar XXVIII

1. Kilkadziesiąt fragmentów naczyń grubościennych o powierzchniach chropowatych lub gładzonych (na jednym ślady pionowego wygładzania miotełką), ceglastych lub brunatno-ceglastych. W tym trzy fragmenty górnych części z brzegami kołnierzowatymi, zgrubiałymi, jednostronnie wychylonymi na zewn. W dwu przypadkach kant zewnętrzny kołnierza ukośnie ścięty, zdobiony dwoma poziomymi żłobkami. Na jednym fragmencie w górnej części brzuśca znajduje się poziome żeberko. Głina z domieszką tłucznia. Szer. kołnierzy około 3,5 cm. 2. Fragment górnej części naczynia z brzegiem nieco zwężonym, lekko wychylonym na zewn., krawędzią zaokrągloną. W górnej części brzuśca znajduje się nieregularne poziome żeberko zdobione odciskiem paznokcia. Powierzchnia dość gładka, jasnoceglata. Głina z domieszką piasku. Średn. otw. około 12 cm (tabl. VIII, 5). 3. Mały fragment górnej części naczynia cienkościennego z brzegiem lekko zgrubiałym, nieco nachylonym do wewn., krawędzią zaokrągloną. Powierzchnia dość gładka, ceglata. Głina z domieszką piasku i tłuczonej ceramiki. 4. Fragment nie określonego przedmiotu żelaznego.

Ar XXIX

1. Kilkanaście fragmentów naczyń zasobowych typu „z krezą”, w tym fragment górnej części z kołnierzem zgrubiałym, wyciągniętym jednostronnie na zewn., w przekroju pięciokątnym. Na kołnierzu ornament w postaci dookólnego żeberka. Powierzchnia szorstka, szara. Głina z domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia. Średn. otw. około 38 cm; pozostałe, to fragmenty brzuśców o barwie jasnoceglastej i gruboziarnistej domieszce. 2. Trzy fragmenty naczyń średniościennych, w tym górnej części z brzegiem wychylonym na zewn., krawędzią ukośnie ściętą. Powierzchnia nieregularna, dość gładka, szaro-ceglata. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki. Średn. otw. 22 cm (tabl. VI, 3). 3. Fragment górnej części naczynia z brzegiem zwężonym, ukośnie ściętym, wychylonym na zewn. Powierzchnia nierówna, dość gładka, popielata z ceglastymi plamami. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki. Średn. otw. 23 cm (tabl.

TABL. VI. Lesko, woj. Krosno, stan 1. Ar XX (1); ar XXIV (2); ar XXIX (3); jama B (4, 5); ar XLIV (6); ar XVIII (7)

VII, 5). 4. Fragment górnej części naczynia z brzegiem rozszerzonym, prosto ściętym. Powierzchnia dość gładka, brunatna. Głina z domieszką piasku. Średn. otw. około 9 cm (tabl. VIII, 2). 5. Dwa fragmenty dolnych części podobnych do siebie naczyń średniościennych, z wyodrębnionymi dnami. Powierzchnia nierówna, w jednym przypadku gładzona, w drugim chropowata, zewn. brunatna, wewn. szara. Głina z domieszką tłuczonej ceramiki. Średnice den około 15 cm (tabl. VII, 3). 6. Kilka-dziesiąt fragmentów naczyń niecharakterystycznych, wśród nich wiele wtórnie przepalonych, zniekształconych. 7. Dwa fragmenty naczyń ceramiki „siwej”.

Ar XXX

1. Kilka fragmentów brzuśców naczyń grubościennych, o powierzchni gładzonej, zewn. ceglastej, wewn. brunatnej. Głina z domieszką piasku i drobnopiękistego tłucznia. Z tego dwa wtórnie przepalone. 2. Fragmenty kości zwierzęcych.

Ar XXXI

1. Fragment brzuśca naczynia zasobowego z ornamentem dwu pasm linii falistych wykonanych czterozębny narzędnym grzebykowym. Powierzchnia gładka, brunatna. Głina z domieszką drobnopiękistego tłucznia i miki.

Ar XXXII

1. Fragment górnej części naczynia zasobowego „z krezą”. Kołnierz zgrubiały, rozszerzony na zewn., ornamentowany dwoma poziomymi żłobkami. W górnej partii brzuśca występuje również ornament w postaci poziomego żłobka. Powierzchnia gładzona, ceglasta. Głina z domieszką grubopiękistego tłucznia. Średn. otw. około 30 cm, szer. kołnierza 4 cm (tabl. VII, 4). 2. Kilka fragmentów brzuśców naczyń średniościennych o powierzchni szorstkiej, popielatej z ceglastymi plamami. Głina z domieszką piasku. 3. Kilkanaście fragmentów brzuśca naczynia neolitycznego. 4. Kilka fragmentów nie określonych przedmiotów żelaznych, w tym jeden prawdopodobnie gwoźdź.

Ar XXXIII

1. Kilkanaście drobnych fragmentów naczyń średniościennych o powierzchniach nierównych, chropowatych, beżowych lub ceglastych. Głina z domieszką piasku i tłuczonej ceramiki. W tym trzy fragmenty górnych części z brzegami wychylonymi na zewn., krawędziami zaokrąglonymi; fragment dolnej części naczynia z dnem słabo wyodrębnionym. 2. Sprzączka żelazna (opis w rozdziale Hutnictwo i kowalstwo) (tabl. VIII, 9); Fragmenty bliżej nie określonych przedmiotów żelaznych, w tym główka gwoźdź. 3. Fragment rdzenia krzemienistego barwy jasnobeżowej, z widocznymi śladami odbicia wiorów.

Ar XXXIV

1. Narzędnik z beżowego łupku karpackiego. Kształt w przybliżeniu soczewkowaty, ze skośnie ściętym, spracowanym ostrzem. Przekrój podłużny i poprzeczny płasko-wypukły. Służyło być może do okorowywania (?). Dł. 13,5 cm, najw. szer. 5 cm, najw. grubość 2,4 cm. (tabl. VIII, 10).

Ar XXXV

1. Kilka fragmentów brzuśców naczyń mało charakterystycznych. Barwa ceglasta i szara. Głina z domieszką piasku.

Ar XXXVI

1. Fragment górnej części naczynia cienkościennego o schodkowato profilowanym przekroju, z brzegiem wychylonym na zewn., krawędzi zaokrąglonej. Na szyjce trójkątny w przekroju, dookoły wałek plastyczny.

Powierzchnia gładka, beżowo-szara. Głina z domieszką piasku. (tabl. VIII, 6). 2. Kilka fragmentów brzuśców naczyń, mało charakterystycznych. 3. Fragment nie określonego przedmiotu żelaznego.

Ar XXXVII

1. Fragment górnej części naczynia średniościennego z brzegiem lekko zgrubiałym, zaokrągloną krawędzią. Powierzchnia gładka, ciemnobrunatna. Głina z domieszką ceramiczną. 2. Dwa fragmenty górnej części naczynia cienkościennego, z brzegiem lekko wychylonym na zewn., zaokrągloną krawędzią. Powierzchnia gładka, brunatna. Głina z domieszką piasku. 3. Kilka fragmentów brzuśców naczyń średniościennych. Powierzchnia gładzona, zewn. ceglasta, wewn. szara. Głina z domieszką piasku. 4. Kilka fragmentów nie określonych przedmiotów żelaznych.

Ar XXXVIII

1. Kilka niecharakterystycznych skorup.

Ar XXXIX

1. Kilkanaście fragmentów brzuśców naczyń niecharakterystycznych oraz fragment dna. 2. Fragment nieszczęki kształtu talerzowatego, z brzegiem lekko zagiętym do wewn., zaokrągloną krawędzią. Powierzchnia dość gładka, zewn. ceglasta, wewn. brunatna z ceglastymi plamami. Głina z domieszką piasku i tłuczonej ceramiki. Wewn. ślady obtaczania. Średn. otw. 15 cm (tabl. VII, 2).

Ar XL

1. Kilka niecharakterystycznych skorup. 2. Rdzeń krzemienisty.

Ar XLIV

1. Wczesnośredniowieczny żelazny grot bełtu do kuszy, o smukłym liściu i niedokutej tulejce. Przekrój poprzeczny liścia i tulejki w przybliżeniu kwadratowy. Dł. 5 cm, dł. tulejki 1,6 cm, najw. szer. liścia 1,3 cm, średn. wylotu tulejki 0,8 cm (tabl. VI, 6).

Ar XLIX

1. Skorupa wczesnośredniowieczna.

Ar LIX

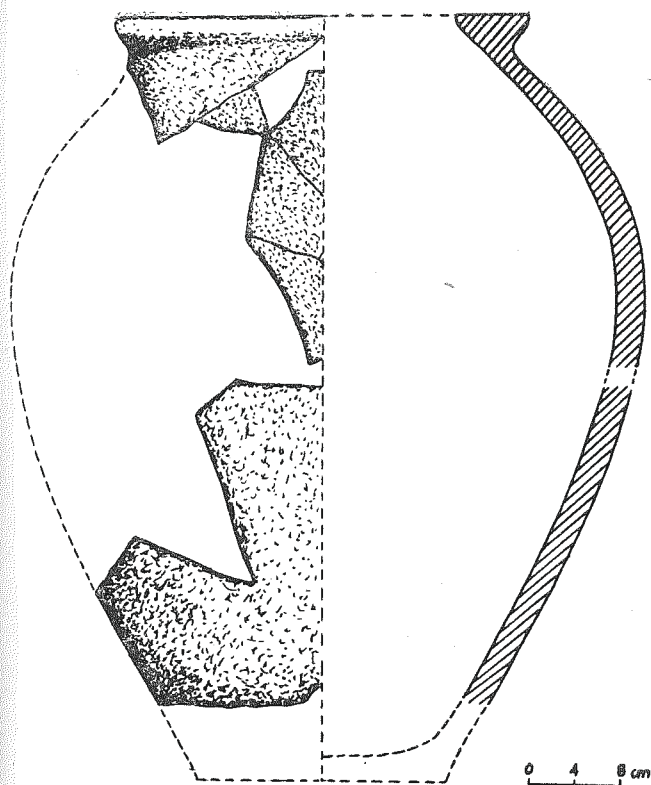
1. Skorupy wczesnośredniowieczne.

MATERIAŁY Z TERENU ZNISZCZONEGO

Pochodzą one głównie z arów: VII—XXI tj. z obszaru najbardziej zniszczonego ostatnią niwelacją. Odniesiono około 80 fragmentów ceramiki, (z tej liczby ponad 60 stanowią fragmenty naczyń zasobowych typu „z krezą”) oraz 3 przedmioty żelazne:

1. Zrekonstruowane naczynie zasobowe typu „z krezą”, obtaczane. Kształt odwrotnie gruszkowaty, kołnierz rozszerzony jednostronnie na zewn. płasko ścięty, największa wydętość brzuśca powyżej połowy wysokości, dno o stosunkowo małej średnicy. Powierzchnia gładka, obustronnie ciemnoszara. Głina z domieszką drobnopiękistego piasku. Wys. 67,5 cm, średn. otw. 39,3 cm, średnica najw. wydętości brzuśca 56 cm, średn. dna 22,5 cm, szer. kołnierza 5,1 cm. Pojemność tegoż naczynia wynosi około 80 dcm³ (ryc. 9).

2. Fragment górnej części naczynia typu „z krezą”. Kołnierz o przekroju pięciokątnym, jednostronnie rozszerzony, zdobiony żeberkiem plastycznym i żłobkiem

Ryc. 9. Lesko, woj. Krosno, stan. 1. Zrekonstruowane naczynie zasobowe z terenu zniszczonego

na zewnętrznym kancie krawędzi. W górnej części brzuśca ornament podobny — żeberka i kilku żłobków. Powierzchnia chropowata, zewn. ceglasta z szarymi plamami, wewn., szara. Gлина z domieszką średnio- i gruboziarnistego tłucznia. Średn. otw. około 30 cm, szer. kołnierza 4,8 cm (tabl. IX, 9).

3. Duże fragmenty dolnej części naczynia zasobowego z niewyodrębnionym dnem. Powierzchnia gładzona, ze śladami pionowego wygładzania miotłą, obustronnie ceglasta. Gлина z domieszką średnioziarnistego tłucznia. Średn. dna 20 cm (tabl. IX, 1).

4. Fragment dolnej części naczynia zasobowego z niewyodrębnionym dnem. Powierzchnia gładka, ze śladami dokładnego pionowego wygładzania przy pomocy jakiegoś narzędzia. Barwa obustronnie ciemnoszara. Gлина z domieszką drobno- i średnioziarnistego tłucznia. Średn. dna 22 cm (tabl. IX, 3).

5. Fragment zniszczonej części przydennej naczynia zasobowego po odklejeniu się zewnętrznej warstwy rzadszej gliny obmazującej ściankę. (tabl. IX, 5).

6. Kilka fragmentów brzuśców z ornamentem w postaci pasm linii falistych łagodnych i ostrych wykonanych narzędziem grzebykowym (tabl. IX, 2, 4, 6, 8) oraz ich kombinacji z poziomymi żłobkami (tabl. IX, 6).

7. Fragment dolnej części naczynia grubościennego, wypaczonego w ogniu (rekonstrukcja niemożliwa), z dnem słabo wyodrębnionym. Powierzchnia gładzona, spękana, brunatna, na dnie ceglasta. Gлина z domieszką drobnoziarnistego tłucznia i tłuczonej ceramiki. Średn. dna 20 cm (tabl. IX, 7).

8. Fragment brzuśca naczynia ceramiki „siwej”.

9. Przedmioty żelazne: krój płużny, radlica, czerpak (opis w rozdziale *Hutnictwo i kowalstwo*) wg relacji świadków znalezione zostały w obrębie ara XXI (tabl. X, 1—3).

Wiele źródeł archeologicznych uzyskanych w trakcie badań osady w Lesku wskazuje na dominującą rolę uprawy ziemi w zajęciach i źródłach utrzymania jej mieszkańców. Są to: radlica żelazna wraz z krojem płużnym, szczątki roślin uprawnych zachowane w postaci zwęglonych ziaren oraz ich odcisków na polepie, magazyny do przechowywania zboża, naczynia zasobowe, prażnica, żarna (ostatni zespół narzędzi i urządzeń zostanie omówiony w części poświęconej przygotowaniu pożywienia).

Radlica i krój płużny znalezione zostały przed przystąpieniem do badań wykopaliskowych, w warstwie ziemi zniszczonej przez niwelację. Fakt przypadkowego znalezienia tych narzędzi zmniejsza ich wartość poznawczą, nie wykluczając ich powiązania z osadą.

Radlica (tabl. X, 2) ma kształt wydłużony o wymiarach: największa długość 21,3 cm, największa szerokość 11,4 cm, z tuleją powstałą przez zagięcie do środka skrzydełek i z wydłużonym zaokrąglonym ostrzem. Tuleja jest nieco szersza od ostrza, które odznacza się lekką asymetrycznością (asymetria ta może być jednak wynikiem uszkodzenia jednej ze stron przez korozję). Okaz zbliżony jest kształtem do radlicy z Łęzkowic, woj. Tarnów¹¹. J. Wielowiejski zalicza radlice o tulejce szerszej od ostrza do form prymitywniejszych¹², czemu sprzeciwia się K. Godłowski stwierdzając, że kryterium kształtu nie może być wskaźnikiem chronologicznym¹³. W istocie, radlica z Leska stanowi typ pośredni między radlicami o tulejce szerszej od ostrza a radlicami o tulejce węższej od ostrza, krótkimi, z ostrzem szerokim. Znalezienie jej razem z krojem płużnym sugeruje, że mimo jak gdyby prymitywnego kształtu, była ona częścią bardziej rozwiniętego narzędzia — radła płużnego¹⁴. Krój płużny odznacza się stosunkowo krótkim, prostym trzonkiem, przechodzącym łagodnie pod kątem rozwartym w lekko nachylone ku przodowi ostrze (tabl. X, 1). Wymiary trzonka: $3,1 \times 2,24 \times 9,3$ cm i ostrza: $1 - 1,3 \times 5,9 \times 24$ cm. Istnienie tych narzędzi pozwala przyjąć, że mieszkańcy osady znali uprawę sprzężajną. Są one pierwszymi jak dotąd z okresu rzymskiego z terenu południowo-wschodniej Polski.

Jak już wspomniano, osada w Lesku dostarczyła dużej ilości materiału paleobotanicznego. Wyniki analizy zwęglonych szczątków roślinnych z dwóch próbek pobranych z magazynu nr 1 podajemy poniżej. Byłoby jednak dużym uproszcze-

niem stwierdzenie, że struktura upraw zbożowych pod względem ilościowym przedstawia się w całej osadzie tak, jak w przebadanych próbkach. Badania szczątków roślinnych były niepełne. Dla szczegółowego obrazu ilościowego piwinny być przebadane próbki na planie podwójnego krzyża a także z innych obiektów. Dotychczasowe badania nie obrazują nam nawet wystarczająco zawartości szczątków roślinnych w konkretnym magazynie. Fakt, że w danej próbce dominowało proso, może równie dobrze świadczyć o tym, że w tym właśnie miejscu rozsypała się zawartość pojemnika z prosem, a że w pobliżu znajdowały się również pojemniki z innymi nasionami, wobec tego doszło do ich częściowego przemieszania.

WSTĘPNE WYNIKI

badan zwęglonych materiałów roślinnych z dwu prób: nr 2 i nr 11 o objętościach po 1 dcm³

Próba nr 2, głębokość 170—180 cm

<i>Polygonum aviculare</i> L., Rdest ptasi	1 ow
<i>Polygonum lapathifolium</i> L., Rdest szerokolistny	1 ow
<i>Polygonum hydropiper</i> L., Rdest ostrogożki	2 ow + fragm. lupin ow
<i>Polygonum persicaria</i> L., lub <i>Polygonum mite</i> Schrk., Rdest plamisty lub Rdest łagodny	1 fragm. ow
<i>Polygonum</i> sp., Rdest	4 ow + 3 fragm. ow
<i>Agrostemma githago</i> L., Kąkol polny	3 n
<i>Spergula arvensis</i> L., Sporek polny	59 n + 23 fragm. n
<i>Melandrium noctiflorum</i> (L.) Fr., Bniec dwudzielnny	2 n
<i>Euphorbia helioscopia</i> L., Wilczomlec obrotny	1 fragm. n
<i>Thlaspi arvense</i> L., Tobiłki polne	1 n
<i>Neslia paniculata</i> (L.) Desv., Ozędka groniasta	1 ow + 1 fragm. ow
<i>Medicago</i> cfr. <i>lupulina</i> L., Lucerna nerkowata	1 n
<i>Trifolium</i> sp., Koniczyna	1 n
<i>Vicia</i> sp., Wyka	7 n
<i>Papilionaceae</i> , Motylkowate	2 n + 16 fragm. n
<i>Convolvulus arvensis</i> L., Powój polny	2 n
<i>Brasica nigra</i> (L.) Koch, Kapusta czarna	2 n
<i>Prunella vulgaris</i> L., Głowienka pospolita	30 ow + 8 fragm. ow
<i>Galeopsis typ tetrachit</i> L., Poziwnik szorstki	3 ow
<i>Galeopsis angustifolia</i> Ehrh. lub <i>Galeopsis ladanum</i> L., Poziwnik wąskolistny lub Poziwnik polny	28 ow
<i>Galeopsis</i> sp., Poziwnik	6 ow + 12 fragm. ow

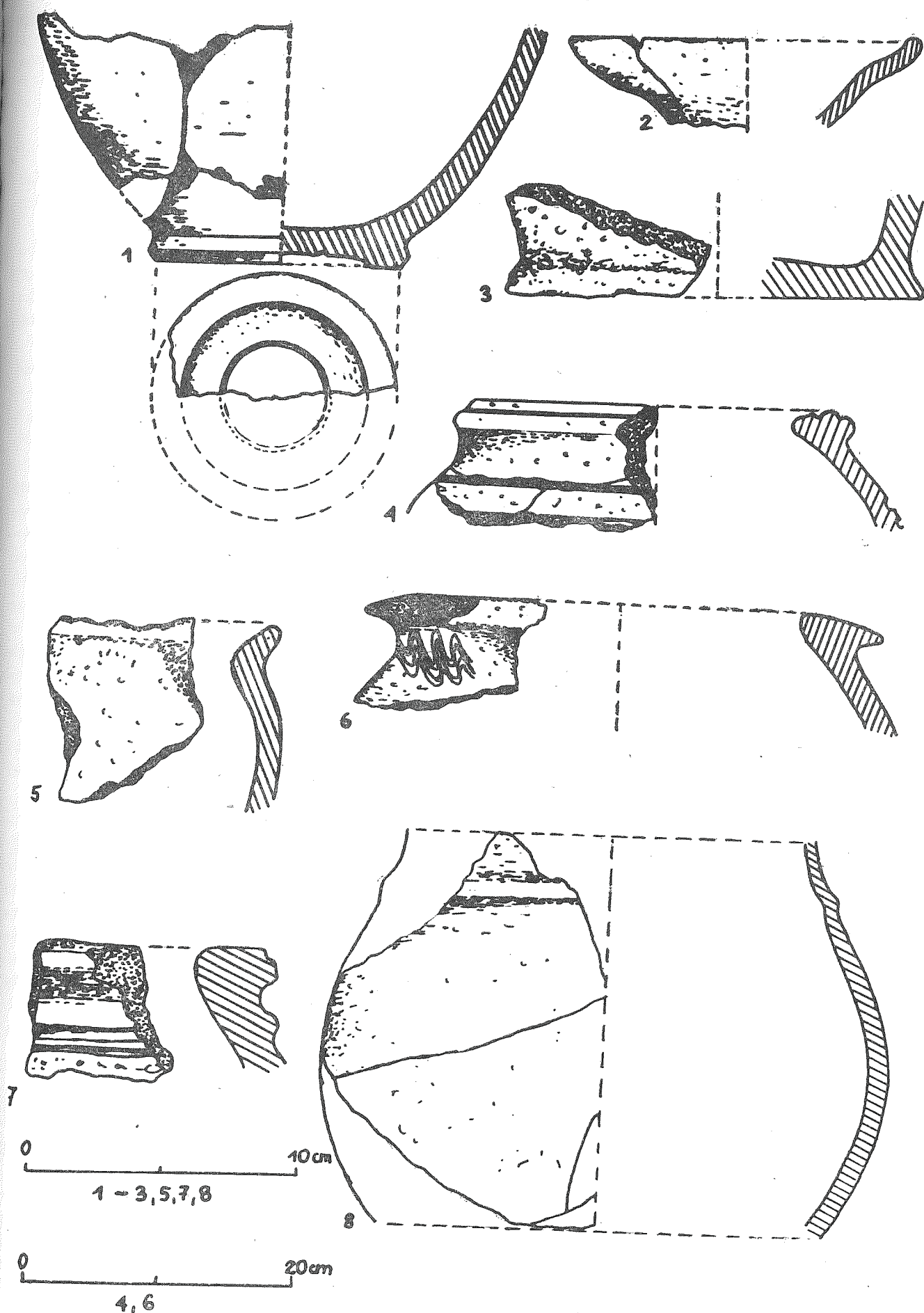
<i>Lapsana communis</i> L., Łoczyga pospolita	2 ow
<i>Bromus secalinus</i> L., Stokłosa żytnia	39 z. + 37 fragm. z
<i>Bromus</i> sp., Stokłosa	1 z.
<i>Avena fatua</i> L., Owies głuchy	2 nasady kłosek
<i>Digitaria sanguinalis</i> (L.) Scop., Palusznik krwawy	5 z.
<i>Digitaria ischaemum</i> (Schreb.) Muehlenb., Palusznik nitkowaty	16 z.
<i>Setaria glauca</i> (L.) P. B., Włośnica sina	
<i>Setaria verticillata</i> (L.) P. B. lub <i>Setaria viridis</i> (L.) P. B. Włośnica okółkowa lub Włośnica zielona	2,2 cm ³
<i>Echinochloa crus — galli</i> (L.) P. B., Chwastnica jednostronna	

ROSLINY HODOWANE

<i>Linum</i> cfr. <i>usitatissimum</i> L., Len zwyczajny	2 n
<i>Avena sativa</i> L., Owies zwyczajny	9 nasad kłosek
<i>Avena sativa</i> L., Owies zwyczajny (+ <i>Avena fatua</i> L., Owies głuchy) — luźne całe ziarna i połowy ziaren pozbawione plewek	4 cm ³
<i>Avena</i> sp., Owies	64 fragm. nasad kłosek
<i>Panicum miliaceum</i> L., Proso zwyczajne — nagie ziarna pozbawione plewek (kasza)	22 cm ³
<i>Hordeum</i> sp., Jęczmień	fragm. 1 ziarna
<i>Triticum spelta</i> L., Pszenica orkisz — ziarna + nasady kłosek i fragm. luźnych plew	
<i>Triticum</i> — Pszenica	
<i>Triticum dicoccum</i> (Schrnk), Pszenica płaskurka — ziarna + nasady kłosek i fragm. luźnych plew	
16,5 cm ³ ziarna	
44 nasady kłosek	
148 fragm. luźnych plew	
<i>Triticum aestivum</i> s. l. (?) Pszenica zwyczajna — ziarna	

Próba nr 11, głębokość 80—90 cm

<i>Polygonum lapathifolium</i> L., Rdest szerokolistny	1 ow
<i>Polygonum</i> cfr. <i>hydropiper</i> L., Rdest ostrogożki	1 ow + fragm. lup.
<i>Polygonum</i> sp., Rdest	5 ow
<i>Chenopodium</i> cfr. <i>album</i> L., Komosa biała	1 n
<i>Chenopodium</i> sp., Komosa	1 n + 2 fragm. n
<i>Afrostemma githago</i> L., Kąkol polny	2 n
<i>Spergula arvensis</i> L., Sporek polny	19 n + 8 fragm. n
<i>Melandrium album</i> (Mill) Garcéke, Bniec biały	1 n
<i>Lychnis flos-cuculi</i> L., Firletka poszarpana	1 n
<i>Caryophyllaceae</i> , Goździkowate	6 n + 5 fragm. n

TABL. VII. Lesko, woj. Krosno, stan. 1. Fragmenty ceramiki: ar XXIII (1); ar XXXIX (2); ar XXIX (3, 5); ar XXXII (4); ar XXV (6); ar XXIV (7, 8)

<i>Cerastium vulgatum</i> L., Rogownica pospolita	1 n
<i>Stellaria media</i> Vill., Gwiazdnica pospolita	6 n
<i>Stellaria graminea</i> L., Gwiazdnica trawiasta	1 n
<i>Euphorbia helioscopia</i> L., Wilczomlec obrotny	1 n
<i>Thlaspi arvense</i> L., Tobołki polne	1 fragm. n
<i>Convolvulus arvensis</i> L., Powój polny	1 n
<i>Prunella vulgaris</i> L., Głowienka pospolita	7 ow
<i>Galeopsis typ tetrahit</i> L., Poziwnik szorstki	3 ow
<i>Galeopsis angustifolia</i> Ehrh. lub <i>Galeopsis ladanum</i> L., Poziwnik wąskolistny lub Poziwnik polny	6 ow + 2 fragm. ow
<i>Galeopsis</i> sp., Poziwnik	11 fragm. ow
<i>Origanum vulgare</i> L., Lebiodka pospolita	1 ow
<i>Pimpinella maior</i> (L.) Huds, Biedrzeniec wielki	1 ow
<i>Vicia</i> sp., Wyka	22 n
<i>Papilionaceae</i> , Motylkowate	8 n + 108 fragm. n
<i>Galium spurium</i> L., Przytulia fałszywa	2 ow
<i>Galium</i> sp., Przytulia	1 ow
<i>Cichorium intybus</i> L., Cykoria podróżnik	3 fragm. ow
<i>Compositae</i> , Złożone	2 ow + 1 fragm. ow
<i>Avena fatua</i> L., Owies głuchy	3 nasady kłosek
<i>Bromus secalinus</i> L., Stokłosa żytnia	47 z. + 68 połówek z.
<i>Digitaria</i> sp., Palusznic	1 fragm. z.
<i>Setaria verticillata</i> (L.) P. B. lub <i>Setaria viridis</i> (L.) P. B., Włosnica okółkowa lub Włosnica zielona	0,7 cm ³
<i>Setaria glauca</i> (L.) P. B., Włosnica sina	
<i>Echinochloa crus-galli</i> (L.) P. B., Chwastnica jednostronna	
<i>Abies alba</i> Mill., Jodła pospolita	5 węgielków drzewnych

ROŚLINY HODOWANE

<i>Avena sativa</i> L., Owies zwyczajny	25 nasad kłosek
<i>Avena</i> cfr. <i>sativa</i> (+? <i>Avena fatua</i> L., Owies głuchy)	8 cm ³ ziaren — nagie ziarna i fragm. ziaren, 8 ziaren z resztkami plewek
<i>Avena</i> sp., Owies	47 fragm. nasad kłosek
<i>Panicum miliaceum</i> L., Proso zwyczajne	23 cm ³ nagich ziarniaków bez plewek (kasza)
<i>Hordeum</i> sp. ?, Jęczmień	20 całych + 3 fragm. ziaren
<i>Secale</i> sp. — Żyto	3 ziarna
<i>Triticum</i> — Pszenica	<i>Triticum spelta</i> L., Pszenica orkisz — ziarna + nasady kłosek i fragm. luźnych plew

14 cm ³ ziaren	<i>Triticum dicoccum</i> Schrnk.,
13 nasad kłosek	Pszenica płaskurka — ziarna +
102 fragm. luźnych plew	nasady kłosek i fragm. plew
	<i>Triticum aestivum</i> s. l. ?, Pszenica zwyczajna — ziarna
<i>Pisum sativum</i> L., Groch zwyczajny	2 nasiona

Mimo niepełnego stanu przytoczonych badań I. Gluzy, możliwym jest wyciągnięcie pewnych wniosków.

Wyplukane zwęglone szczątki roślinne z dwu zbadanych próbek z magazynu ziemnego nr 1 zawierały nasiona i owoce chwastów, roślin dziko rosnących oraz nasiona i owoce roślin hodowanych.

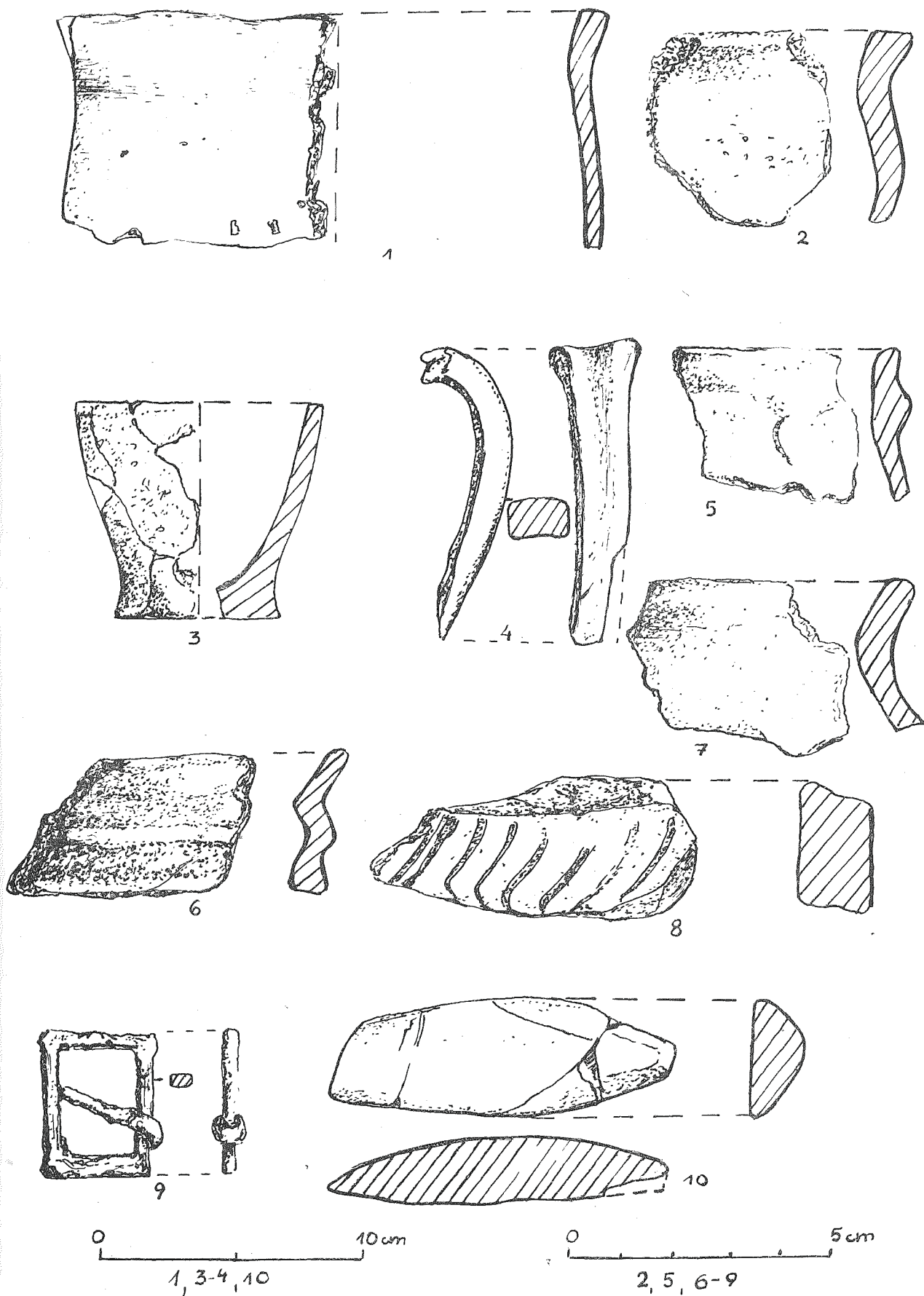
Ze zbóż ilościowo dominowało proso. Było ono już przygotowane do spożycia — nagie ziarna — kasza — bez zachowanych plewek okrywających ziarna (plewki proso są bardzo trwałe i niełatwo odpadają przy zwęglaniu).

Ilościowo na drugim miejscu znajdowała się pszenica. Zachowały się luźne nagie ziarna, fragmenty nasad kłosek i luźnych plew. Z całą pewnością stwierdzono tutaj szczątki dwóch gatunków dawnych uprawnych pszenic, były to: pszenica orkisz i pszenica płaskurka. U wymienionych gatunków ziarna są bardzo mocno zamknięte w plewkach i nie wypadają z taką łatwością, jak ziarna u obecnie uprawianych odmian pszenicy zwyczajnej. W materiale znaleziono luźne ziarna orkisz i płaskurki, luźne fragmenty plew tych gatunków pszenicy, co wskazuje, że zboże było młócone. Złożono je do magazynu już w postaci oczyszczonych ziaren.

Trzecie miejsce wśród zbóż zajmował owies. Zachowały się ziarna całe i ziarna połamane, tylko niektóre z nich posiadały na sobie fragmenty plewek. Ziarniaki nagie owsa zwyczajnego i ziarna rzadko już spotykanych w uprawach innych gatunków owsów są do siebie podobne. W wykazie ilości ziaren owsa zwyczajnego w cm³ podano również w nawiasie nazwę owsa głuchego. Ten ostatni jest chwastem w zasiewach zbóż. W materiale znaleziono nasady kłosek tego owsa, w związku z czym zakłada się, że są również i ziarna.

Jęczmień wystąpił w niewielkiej ilości i ziarna były bardzo zniszczone. Widoczne na niektórych ziarnach odbicia plewek wskazują, że było to jęczmień oplewiony.

Żyto stwierdzono tylko w ilości trzech ziaren w próbce na mniejszej głębokości. W okresie wpływów rzymskich uprawa tego zboża prowadzona była na szerszą skalę. Te trzy ziarna nie są zbyt pewną podstawą, że i w okolicach Leska było podobnie. Żyto może być również chwa- stem w zasiewach pszenicy.

TABL. VIII. Lesko, woj. Krosno, stan. 1. Ar XXIV (1, 7); ar XXIX (2); ar XXV (3, 4); ar XXVIII (5); ar XXXVI (6); ar XXI (8); ar XXXIII (9); ar XXXIV (10)

Groch i len wystąpiły tylko w niewielkiej ilości — dwa nasiona grochu w próbce na mniejszej głębokości i dwa nasiona lnu na głębokości większej¹⁵.

Wśród grupy chwastów dominowały włósnice, chwastnica, stokłosa żytnia¹⁶, sporek polny, poziwnik, głowienka pospolita, wyka. Zestaw chwastów jest bogaty, ale raczej w naturalnej ilości, jak na bardzo zachwaszczonych polach zbożowych. Są wśród nich tak typowe chwasty zasiewów jak: kąkol, wyka, tobołki polne, stokłosa żytnia.

W próbce z głębokości 80—90 cm były węgielki drzewne jodły pospolitej.

Próbki z obydwu poziomów nie mają identycznego składu gatunkowego, nie różnią się jednak tak zasadniczo, by można było sądzić o wyraźnej zmianie w składzie upraw.

Poza dokładną analizą dwu omówionych próbek, dokonano pobieżnych oględzin materiału paleobotanicznego z każdej próbki profilu podłużnego w pionie po połowie zawartości tj. 1/2 dcm³. Według tych obserwacji stwierdzono, że w każdej próbce wystąpiły zwęglone szczątki botaniczne, nawet w warstwach żółtej gliny. Skład gatunkowy dolnej warstwy ciemnej i górnej w tym pionie przedstawia się podobnie. W większości próbek żyto stwierdzone było w małej ilości (do pięciu ziarniaków w bogatszych próbach). Jęczmienia było nieco więcej niż żyta i ilość jego wzrosła w górnych próbkach ciemnej warstwy wyższej. Wszędzie dominowało proso przed pszenicą i owsem.

Wyniki analizy paleobotanicznej pozwalają na stwierdzenie, że na terenie nas interesującym nie zaszły jeszcze zmiany gospodarki rolnej polegające na przewadze uprawy żyta kosztem prosa, jakie zaistniały już na terenach urodzajnych gleb południowo-zachodniej Polski¹⁷. Potwierdziłoby to poglądy o późniejszej znajomości upraw tego zboża na obszarach nie zajętych przez Celtów¹⁸. J. Wielowiejski zwraca uwagę na niesłuszność wysuwanych w związku z tym poglądów, jakoby uprawa prosa związana była z rolnictwem przerzutowym, posługującym się techniką wypaleniskową, natomiast uprawa żyta z rolnictwem stałym, stosującym orkę sprzężaną¹⁹. Jako argument przytacza znaleziska prosa w Zofipolu, obok miejsca odkrycia radlicy i kroju płuźnego, datowanych na okres rzymski²⁰. Podobna sytuacja ma miejsce na osadzie w Lesku. Słusznym więc wydaje się pogląd J. Wielowiejskiego, że równie dobrze proso mogło być uprawiane przy zastosowaniu gospodarki stałej dwupolowej i trójpolej²¹.

Dość interesującym odkryciem jest znaczne

rozpowszechnienie uprawy owsa (trzecie miejsce po prosie i pszenicy). Występowanie owsa stwierdzono wcześniej na osadach z okresu rzymskiego w Pleszowie, Mogile, Piwonicach, Boguchwale i Maćkówce²². Rozpowszechnienie się uprawy owsa na terenie środkowej Słowiańszczyzny wiązano dawniej z okresem wczesnośredniowiecznym, a zwłaszcza z rozwojem hodowli koni²³. Był on jednak już wcześniej rozpowszechniony przez Celtów i Germanów w zachodniej i północnej Europie²⁴. Pojawienie się owsa na terenie Polski w okresie późnolateńskim i rzymskim łączy się z wpływami celtyckimi (zwłaszcza w Małopolsce²⁵) lub germańskimi²⁶.

Znalezisko owsa w materiałach paleobotanicznych z Leska pozwala przypuszczać, że nie tylko oddziaływaniom celtyckim i germańskim zawdzięczamy znajomość uprawy tego zboża na ziemiach polskich. Wprawdzie w oddalonej od Leska o 20 km na północny wschód Trepczy²⁷ znaleziono złoty stater Filipa Macedońskiego, nie jest to jednak wystarczającym dowodem przebywania tu Celtów. Należy się raczej liczyć z oddziaływaniami z południa — z kręgu kultury trackiej.

HUTNICTWO I KOWALSTWO

Na stanowisku w Lesku znaleziono w sumie 27 zabytków żelaznych. Dzielimy je na dwie grupy. Do grupy pierwszej zaliczamy te, które pochodzą z badanych w czasie prac wykopaliskowych obiektów osadniczych, należą do nich:

1. Sprzączka (magazyn ziemny nr 5 (jama 29), głęb. 110 cm) wykonana z taśmy o szerokości 0,5 cm w kształcie prostokąta z zaokrąglonymi kątami, bez kolca, uszkodzona, silnie skorodowana, rekonstrukcja niepewna (tabl. III, 7).

2. Sprzączka (ar XXXIII, éw. C, głęb. 20 cm) wykonana z taśmy o szerokości 0,3 cm, grub. 0,2 cm w kształcie prostokąta o wymiarach: 2,9×2,15 cm z ruchomym kolcem zawiniętym w uszko i umocowanym w dłuższej części sprzączki (tabl. VIII, 9).

3. Skuwka (magazyn ziemny nr 1 (jama nr 14), głęb. 110—120 cm) wykonana z taśmy o szerokości 0,5 cm tworzącej nie zamknięty prostokąt z zaokrąglonymi kątami. Jej końce lekko zwężone stykają się ze sobą. Długość skuwki 4,2 cm, największa szerokość 2 cm (tabl. II, 10).

4. Fragmenty gwoździ o przekroju poprzecznym prostokątnym z główką okrągłą płaską, zachowaną tylko przy jednym egzemplarzu o średn. 1,3 cm.

5. 15 sztuk drobnych fragmentów przedmiotów żelaznych silnie skorodowanych, zniekształconych przez działanie korozji, skutkiem czego nie można ich zidentyfikować, jak również ustalić funkcji.

6. 5 fragmentów żuźla żelazistego.

Do drugiej grupy zaliczamy zabytki żelazne znalezione przy robotach ziemnych w czasie ni-

welacji terenu w 1967 roku. Należą do nich: radlica, krój płużny (opisane w rozdziale — *Uprawa ziemi*) oraz czerpak.

Czerpak posiada kształt spłaszczonego odcinka kuli o średnicy wylewu 23×13 cm, wysokości 9,2 cm, grubości ścianki do 0,7 cm. W szerszej ścianie czerpaka osadzony jest taśmowaty uchwyty długości 51,5 cm zwężający się ku końcowi.

Laboratoria chemiczne i spawalnicze Huty Sta-

warda i odporna na ścieranie). Mamy tu przykład nawęglania celowego, którym objęte zostało ostrze kroju na całej jego długości wraz z zastrzonym końcem.

Wyniki badań mikrotwardości dowodzą, że struktura metalu nie jest jednorodna. Występuje tu duży rozrzut twardości. Mikrotwardość mieści się w granicach spotykanych dla perlitu chłodzonego powoli.

Skład chemiczny badanych zabytków

przedmiot	C	Mn	Si	P	S	Cr	Ni	Cu	Fe
krój	1,14%	0,046%	ślad	0,014%	0,004%	0,04%	0,08%	0,06%	reszta
radlica	0,22%	0,03%	0,02%	0,027%	0,004%	0,02%	0,12%	0,05%	reszta
czerpak	1,73%		0,57%	0,20%	0,24%	0,05%	0,06%	0,10%	reszta

Struktura i mikrotwardość kroju z Leska

składnik struktur.	mikrotwardość Hane-manna w kG/mm ²	
	obciążenie 40 G	obciążenie 70 G
perlit pasemkowy	150—260	150—220
ziarna jaśniejsze	140—180	150—170
ziarna jaśniejsze z cementytem	około 190	około 200

lowa Wola wykonały analizę chemiczną ilościową kroju, radlicy i czerpaka²⁸ oraz badania radiograficzne, w celu ustalenia składu chemicznego oraz oceny technologii wyrobu i stopnia skorodowania²⁹. Laboratorium metaloznawcze Huty przeprowadziło również badania metaloznawcze kroju³⁰. Wykonano dwa szlify w celu ustalenia mikrostruktury metalu, pomiaru mikrotwardości oraz twardości.

Obserwując wyniki składu chemicznego badanych zabytków dochodzimy do wniosku³¹, że radlica i krój płużny wykonane są z żelaza dymarskiego. Krój płużny wykonano drogą kucia, o czym świadczy pasmowość struktury i obecność wydłużonych wtrąceń. Pod powierzchnią warstwą porowatej zgorzeliny ostrze kroju posiada strukturę charakterystyczną dla materiałów przegrzanych z wydzieleniem cementytu. Ilość i jakość składników strukturalnych powierzchni odpowiada stali nadeutektoidalnej tj. zawierającej 0,8—2,0% węgla. Zawartość węgla zmniejsza się w miarę postępowania od powierzchni w głąb materiału co dowodzi, że materiał po odkuciu nawęglano (nawęglana warstwa po zahartowaniu staje się

Analiza chemiczna kroju i radlicy wskazuje na uderzająco niską zawartość fosforu, co przy równoczesnym wystąpieniu chromu, niklu i miedzi wskazuje wyraźnie, że zabytków tych nie można włączyć do grupy wyrobów żelaznych uważanych przez J. Piaskowskiego za tzw. wyroby świętokrzyskie³².

Czerpak ze względu na dużą zawartość węgla, krzemu i siarki można uważać za wyrób nie mający związku z żelazem dymarskim. Można go uważać za odlew wykonany z żeliwa w czasach znacznie późniejszych.

Rozpatrując asortyment wyrobów żelaznych z osady w Lesku widzimy tu oprócz wysokiej jakości narzędzi rolniczych również przedmioty żelazne użytku osobistego, jak sprzączki do pasa czy skuwki. Ważnym dowodem świadczącym o miejscowym kowalstwie są liczne gwoździe. Ogólnie w świetle tych wyrobów osadę w Lesku można uważać za osadę rolniczą, w której znajdował się również kowal. Rzemieślnik ten posiadał wysokie umiejętności w zakresie swego rzemiosła, wyrabiał zarówno przedmioty drobne, jak i duże narzędzia do uprawy roli. Dzięki opanowaniu technologii nawęglania metalu, potrafił obrabianemu przez siebie surowcowi nadać własności wysokogatunkowej stali.

Krój i radlica z Leska (jako zespół) posiadają najbliższą analogię do tego typu narzędzi pochodzących z Igołomii-Zofipola³³. Narzędzia z Zofipola zostały znalezione na dnie pieca garncarskiego nr 31 w czasie badań osady garncarskiej okresu późnorzymskiego (II—IV w. n.e.).

Porównując krój i radlicę z Leska, z tego rodzaju kompletem zofipolskim widzimy tu pewne różnice zarówno w kształcie, jak i wielkości. Krój z Zofipola posiada dłuższy trzonek oraz wydat-

niej wyprofilowane ostrze, jest o całe 400 g cięższy od kroju z Leska. Natomiast radlica z Zofipola jest dłuższa, posiada smuklejszy kształt, jest przy tym ponad 100 g lżejsza od radlicy z Leska. Na podkreślenie zasługuje jednak fakt, że obydwa zespoły cechuje identyczna technologia wykonania. Zarówno radlica jak i krój z Zofipola zostały odkute z żelaza dymarskiego o niskiej zawartości fosforu, po czym ostrze kroju i powierzchnię wewnętrzną radlicy nawęglono. Narzędzia zofipolskie wiąże się z miejscową produkcją dymarską lokalizowaną na terasie lewego brzegu Wisły w rejonie Wyciąża-Igołomii ³⁴.

Dane porównawcze zespołów narzędzi rolniczych z Leska i Igołomii-Zofipola

przedmiot	miejscowość	trzonek szer. mm	dł. mm	ostrze szer. mm	dł. mm	długość całości mm	ciężar g
krój	Lesko	31×22	93	13×59	240	333	945
	Zofipole	32	195	61	230	425	1345
radlica	Lesko	—	—	114	—	213	620
	Zofipole	—	—	102	—	244	502

W świetle tych danych można wyciągnąć wniosek, że te obydwa zespoły narzędzi rolniczych, będąc sobie czasowo współczesne, są przy tym wytworem dwóch różnych lokalnych ośrodków dymarskich, jak i kowalskich.

Trudno już dzisiaj snuć jakieś bardziej zobowiązujące wnioski o miejscu produkcji, względnie pochodzenia metalu, z którego wykonane zostały wyroby z Leska. W chwili obecnej wykluczając jego związek z tym, co weszło do literatury jako tzw. metal świętokrzyski, należałoby poszukiwać śladów miejscowej produkcji dymarskiej. Pewnym sygnałem w tym względzie są jeszcze nieliczne wprowadzone fragmenty żużla dymarskiego, znalezione na terenie badanej osady w Lesku. Dają one podstawę do dalszych systematycznych badań wykopaliskowych, jak i powierzchniowych najbliższej okolicy, pod kątem występowania tej kategorii zabytków.

Warto tu przypomnieć, że cały wielki obszar terenów zamknięty w widłach Wisły i Sanu względnie Wisłoki i Sanu stanowił do niedawna białą plamę na mapie stanowisk produkcji dymarskiej ³⁵. Zarysowuje się tu konieczność intensyfikacji badań na tym odcinku, zwłaszcza, że tereny te posiadają liczne stanowiska archeologiczne kultury przeworskiej wyposażone w dużą ilość wyrobów żelaznych. Ich pochodzenie nie musi być świętokrzyskie ³⁶. Pewną zachętą do poszukiwania

lokalnych ośrodków metalurgicznych w tym terenie, jak i na obszarach Podkarpacia mogły by już być pierwsze stanowiska żużla odkrywane na prawym brzegu Wisły jak: Machów, Skopanie, woj. Tarnobrzeg ³⁷, Otałęż, woj. Rzeszów ³⁸, Baranów Sandomierski, woj. Tarnobrzeg ³⁹ oraz nad Sanem w Koziarni, woj. Rzeszów ⁴⁰. Stanowiska te, jak dotąd, reprezentują charakterystyczne ślady produkcji hutniczej, obliczonej na zaspokojenie lokalnych potrzeb na żelazo w obrębie danej osady, czy najbliższej okolicy. W świetle dotychczasowego rozpoznania geologicznego mamy w tym regionie podstawę dla przemysłu dymarskiego w postaci zarówno drobnych wystąpień, jak i większych złóż niskofosforowych rud żelaza ⁴¹.

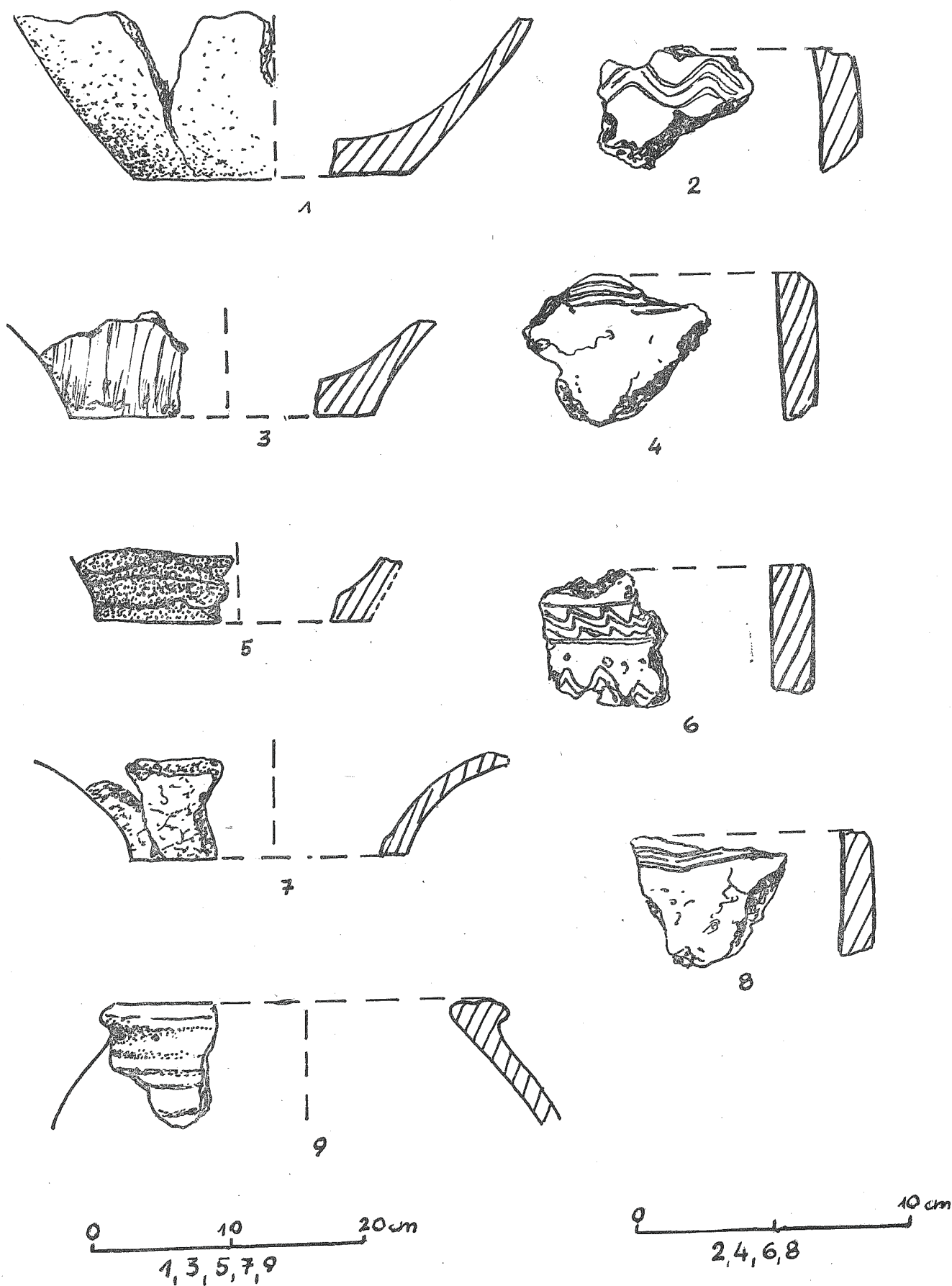
TKACTWO

Jednym z zajęć mieszkańców osady w Lesku było tkactwo. Bezpośrednim tego dowodem jest znalezienie (*ar* XXIV, ćw. B i *ar* XXV, ćw. B) dwu glinianych ciężarków tkackich (tabl. IV, 4, 5). Nie odkryto natomiast innych, tak rozpowszechnionych na osadach z tego samego okresu przyborów przędzalniczych, jak przesłiki. Zapewne były one i tu stosowane do obciążania wrzecion. Fakt posługiwania się ciężarkami tkackimi do obciążania osnowy świadczy o tym, iż w użyciu były warsztaty tkackie pionowe ⁴².

Stan zachowania jednego z omawianych ciężarków tkackich (tabl. IV, 5) pozwala na zrekonstruowanie jego wyglądu w całości ⁴³. Drugi ciężarek zachował się fragmentarycznie (tabl. IV, 4). Przedmioty te wypalone zostały w ogniu, uzyskując barwę ceglasta, miejscami ceglasto-brunatną.

Surowcem do wyrobu nici były włókna lnu. O tym, że roślinę tę uprawiano, świadczy znalezienie jej nasion w próbce nr 2 (patrz wyniki badań paleobotanicznych w rozdziale *Uprawa ziemi*). Być może, że nici przędzono także z wełny owiec oraz sierści kóz. Brak na to jednakże dowodów.

Włókno przygotowane do tkania na krosnach mogło być barwione. Prawdopodobnie używano barwników roślinnych. Pośrednim tego świadectwem jest odkrycie wśród materiałów botanicznych zwęglonych szczątków roślin, które stosuje się w kulturze ludowej do barwienia włókna. Są to stwierdzone w próbce nr 11 (patrz wyniki badań paleobotanicznych w rozdziale *Uprawa ziemi*) owoce przytulii ⁴⁴ i lebidki pospolitej ⁴⁵. Przytulia znana jest w prawie całej Europie. Barwi na kolor ciemnoczerwony. Barwnik uzyskuje się z tłuczonych korzeni tej rośliny ⁴⁶. Bardzo rozpowszechnionym barwnikiem czerwonym jest również lebidka. Stanowi prastary środek farbiarski. Kolor uzyskuje się z jej sproszkowanego kwiatu ⁴⁷.

TABL. IX. Lesko, woj. Krosno, stan. 1, Fragmenty ceramiki z terenu zniszczonego (1—9)

Większość odkrytego na osadzie materiału ruchomego stanowi ceramika. Są to głównie fragmenty naczyń, których stan zachowania jest bardzo zły, co wynika głównie z samego charakteru naszego stanowiska. Do złego stanu zachowania omawianych zabytków przyczyniły się niwelacje terenu, a także nie bez znaczenia był pożar osady doprowadzający do wtórnego przepalenia znacznej ilości materiału ceramicznego. Wypaczone w ogniu ułamki naczyń zmieniły swoją formę, co uniemożliwia wyklejenie całych naczyń a nawet ich rekonstrukcję. Tylko w pięciu przypadkach zrekonstruowano całe egzemplarze.

Ogółem odkryto 2068 ułamków naczyń. W tej liczbie mieści się materiał z terenu zniszczonego, wydobyty częściowo z hałdy ziemi, z koryt nie istniejących dziś potoków i z badanej części osady.

Dla uzyskania bardziej wiarygodnego obrazu klasyfikacji ceramiki wzięto pod uwagę tylko zabytki z badanej części osady oraz z terenu zniszczonego, wyrażające się liczbą 1780 sztuk⁴⁸.

W ceramice z osady wydzielam trzy grupy: I — kołnierzowate naczynia zasobowe, II — naczynia ręcznie lepiące, III — naczynia toczone na kole.

I. Kołnierzowate naczynia zasobowe stanowią 32,6 proc. ogółu ceramiki. Zrekonstruowano jedno naczynie (ryc. 9). Cechują je duże rozmiary, kształt odwrotnie gruszkowaty lub baniasty i krawędź w kształcie kołnierza. Największa wydętość brzuśca przypada powyżej połowy wysokości naczynia. Charakterystyczną również cechą tej grupy jest stosunkowo mała średnica nie wyodrębnionego dna (ryc. 9; tabl. I, 3, 5; V, 2; IX, 1, 3, 5). Wykonano je z gliny schudzonej

znaczną domieszką tłucznia granitowego i piasku. Dna wymodelowane były z jednego kawałka gliny, natomiast pozostałe partie naczyń wykonane były techniką taśmowo-waleczkową (tabl. VI, 4, 5). Nałożone taśmy lub wałki gliny w kształcie naczyń pokrywano na zewn. i wewn. powierzchni odrębną warstwą gliny, którą wygładzano pionowo lub różnokierunkowo przy pomocy miotłki. Na kilku egzemplarzach zauważa się ślady obtaczania górnej partii brzuśca. Ich wysokość dochodziła do 67 cm, średnica otworu do 40 cm, największa wydętość brzuśca do 56 cm, średnica dna do 20 cm, grubość ścianek wynosiła 1—2 cm. Krawędź omawianych naczyń uformowana była w kształcie kołnierza rozszerzonego jednostronnie na zewn., spłaszczono, ustawiono prosto (ryc. 9) lub ukośnie (tabl. III, 1; VII, 6) o szerokości dochodzącej do 6 cm. Najczęściej jednak występowała krawędź zgrubiała, o przekroju wieloboku, szerokości 3—4,5 cm (tabl. I, 1, 7, 8; V, 3, 5, 6; VII, 4, 7; IX, 9). Większość naczyń tej grupy była zdobiona. Ornament występował tuż pod wylewem (tabl. VII, 6), poniżej krótkiej szyjki naczyń (tabl. I, 1, 8; V, 3, 5, 6; VII, 4, 7; IX, 9) lub powyżej największej wydętości brzuśca (tabl. I, 7).

W większości przypadków ornamentowano również krawędź. Brzusiec zdobiono poziomymi, równoległymi, dookołnymi plastycznymi żeberkami, żłobkami i bruzdami (tabl. I, 1, 7, 8; III, 6; V, 3, 5, 6; VII, 4, 7; IX, 9), pasmami linii falistych łagodnych (tabl. IX, 2, 4, 8), ostrych — zygzakowatych (tabl. I, 7; III, 1; VII, 6; IX, 6), festonowatych (tabl. III, 1) lub pasmami ukośnych żłobków ograniczonych poziomymi liniami (tabl. VIII, 8), wykonanych kilkuzębny narzędnym grzebykowym. Motywy zdobnicze występowały w różnych układach i kompozycjach. Zdobnictwo kołnierza ograniczało się do 1—3 równoległych dookołnych

Rozmieszczenie fragmentów naczyń zasobowych znalezionych na terenie osady

LI	XLVII	XLIII	XXXIX	XXXV	XXXI	6 XXVII	19 XXIII	XIX	59 XVI	XIII	X	VII	IV	1 I
LII	XLVIII	XLIV	XL	XXXVI	4 XXXII	19 XXVIII	290 XXIV	3 XX	1 XVII	XIV	XI	VIII	V	II
LIII	XLIX	XLV	XLI	XXXVII	9 XXXIII	29 XXIX	67 XXV	13 XXI	1 XVIII	XV	XII	IX	VI	III
LIV	L	XLVI	XLII	XXXVIII	XXXIV	5 XXX	29 XXVI	XXII	LV	LVI	LVII	LVIII	LIX	LX

Liczby rzymskie oznaczają numery arów. Liczby arabskie oznaczają ilość fragmentów naczyń zasobowych znalezionych w obrębie ara. Ponadto z terenu zniszczonego niwelacją (tj. z arów: VII ćw. A, C; VIII ćw. A, C; IX ćw. A, C; LVIII ćw. A; X; XI; XII; LVII ćw. A, B; XIII; XIV; XV; LVI ćw. A, B; XVI; XVII; XVIII; LV ćw. A, B; XIX; XX; XXI; XXII ćw. A, B) odzyskano 57 fragmentów naczyń zasobowych oraz 1 naczynie nadające się do rekonstrukcji.

żłobków i żeberk plastycznych i występowało tylko na kołnierzach zgrubiałych. Barwa naczyń ceglasta, beżowa lub szara w różnych odcieniach, często mieszana z tych kolorów.

Naczynia zasobowe pełniły funkcję pojemników na zapasy żywności, najprawdopodobniej zboża. Przemawia za tym fakt, że największą ilość ułamków tych naczyń (268 sztuk) odkryto w obrębie magazynu ziemnego nr 1 (jama 14), gdzie znajdowały się zwęglone szczątki zbóż. Dość dużą ilość (90 sztuk) stwierdzono na terenie zabudowy zagrody nr III, pozostałe ilości znaleziono w rozproszaniu. Oczywiście nie można się ustosunkować do rozmieszczenia zasobnic na terenie osady w części zniszczonej do głębokości ponad 100 cm. Z zachowanych fragmentów wylewów tych naczyń można wnioskować, że w obrębie trzech zagród (nr: I, II, III) mieszkająca tu ludność używała w czasie trwania osady co najmniej dwudziestu naczyń zasobowych.

Zasobnice „z krezą” znane są na wielu stanowiskach osadowych z późnego okresu rzymskiego na terenie Polski południowej. W Polsce południowo-wschodniej odkryto dotąd 34 stanowiska z na-

czyniami zasobowymi tego typu (ryc. 10). Ich największe skupienia znajdują się wzdłuż głównych rzek, (San, Wisłok, Wisłoka) oraz w równoleżnikowym pasie lessów podkarpackich.

II. Naczynia ręcznie lepiące stanowią grupę najliczniejszą — 65 proc. ogółu ceramiki. Ich fragmenty pochodzą z co najmniej kilkunastu egzemplarzy naczyń różnych typów. Tylko cztery z nich można było zrekonstruować (tabl. II, 9; III, 5; V, 1; VIII, 3). W większości przypadków nie można określić ich formy. Wyodróżniono wśród nich: naczynie zasobowe, garnki w czterech odmianach, czarki i misy, kubek, dzbanuszek, naczynka miniaturowe i pokrywy.

Naczynie zasobowe posiada kształt odwrotnie gruszkowaty z największą wydutością powyżej połowy wysokości, zaokrąglonym załosem, krótką szyjką przechodzącą w zwężony od wewnątrz, zaokrąglony brzeg. Otwór o stosunkowo małej średnicy. Dno płaskie, niewyodrębnione (tabl. V, 1).

Wśród garnków najliczniej występują egzemplarze o esowatym (tabl. V, 8) lub w przybliżeniu esowatym (tabl. I, 4, 6; III, 4; V, 4; VI, 3; VII, 5; VIII, 7) profilu, z brzegiem wychylonym na zewn., przeważnie zaokrąglonym, niekiedy ukośnie lub prosto ściętym. Brzusiec lekko wydęty, przeważnie z załosem powyżej połowy wysokości naczynia. Dno płaskie, w większości słabo wyodrębnione, rzadziej niewyodrębnione.

Drugą odmianę stanowią szerokootworowe garnki jajowate z największą wydutością w górnej partii brzuśca (tabl. II, 9; V, 7), zwężonym zaokrąglonym brzegiem. Dno płaskie, słabo wyodrębnione (tabl. II, 9).

Trzecią odmianę, najmniej liczną, stanowią garnki beczułkowate (tabl. II, 3; VIII, 1), o prawie pionowo ustawionej, lekko rozszerzonej i prosto ściętej krawędzi.

Znalezione na stanowisku fragmenty dolnych partii naczyń średniościennych stanowiły zapewne części składowe omówionych wyżej garnków. Wszystkie dna były płaskie, w większości słabo wyodrębnione (tabl. I, 2; III, 3), niekiedy niewyodrębnione (tabl. II, 5; IX, 7), w jednym przypadku wyraźnie wyodrębnione (tabl. VII, 3).

Powierzchnie zewn. omawianych naczyń są wygładzane, albo chropowate, barwa ceglasta, beżowa lub szara w różnych odcieniach. Gлина, z jakiej zostały wykonane schudzona była domieszką tłuczonej ceramiki i piasku. Grubość ścianek wynosi 0,5—1,0 cm. Są to naczynia średniościennne. Tego rodzaju naczynia występują prawie na wszystkich stanowiskach osadniczych z późnego okresu wpływów rzymskich⁴⁹, w tym i na najbliższych.

Ryc. 10. Mapa stanowisk archeologicznych z naczyniami zasobowymi „z krezą” w południowo-wschodniej Polsce

W obrębie tej grupy naczyń stwierdzono jeden fragment górnej części naczynia przypominającego ukształtowaniem brzegu zasobnice „z krezą” (tabl. VI, 7), różniącego się jednak od nich wielkością, a od całej grupy garnków technologią surowca (jako domieszki schudzającej użyto piasku, a nie tłuczonej ceramiki). Omówiona grupa naczyń mogła służyć najprawdopodobniej do przygotowywania pokarmów a także do krótkotrwałego ich przechowywania.

Czarki i misy. Czarki wystąpiły w trzech egzemplarzach. Jedna o kształcie beczułkowatym i nietypowym elipsowatym przekroju poprzecznym (tabl. III, 5). Druga o kształcie w przybliżeniu odwrotnie stożkowatym, z brzegiem prostym i zaokrąglonym, płaskim wyodrębnionym dnem (tabl. VIII, 3). Trzecia o zaokrąglonym załomie i lejkowato rozchylonym, wygiętym na zewn. brzegu (tabl. VI, 1). Być może z czarek albo mis pochodzą drobne ułamki górnych części naczyń: z brzegiem rozszerzonym, prosto ściętym, lekko wychylonym na zewn., łagodnie zaokrąglonym brzuścem (tabl. VIII, 2); z zaokrągloną krawędzią i listwą plastyczną na szyjce zdobioną odciskiem paznokcia (tabl. VII, 5); ze schodkowatym profilem szyjki, brzegiem zaokrąglonym wygiętym na zewn. (tabl. VIII, 6); z lejkowato rozchyloną częścią górną (tabl. I, 9). Znalezione fragmenty dolnych części niewielkich naczyń o dnach płaskich, słabo wyodrębnionych (tabl. III, 2; VI, 2) mogą pochodzić z omówionego wyżej typu naczyń.

Kubki reprezentowane są jednym fragmentem górnej części naczynia z nasadą wałeczkowatego ucha umieszczonego przy krawędzi (nie jest wykluczonym, że ten fragment pochodzi z cylindrycznej części szyjki dzbanka) (tabl. II, 7).

Dzbanki (?) reprezentowane są przez mały, zachowany fragmentarycznie okaz z cylindryczną smukłą szyjką, przechodzącą w baniasty brzusec. W górnej części szyjki zamiast ucha znajduje się fragment trójkątnego występu-guzka, spełniającego funkcję uchwytu (tabl. II, 8.)

Naczynia miniaturowe wystąpiły w dwu egzemplarzach. Są to: naczynko (czarka?) o esowatym profilu i łagodnym załomie brzuśca (tabl. II, 2) oraz naczynko cylindryczne z prostym brzegiem i niewyodrębnionym dnem (tabl. III, 10).

Odkryto fragment pokrywy naczynia w kształcie stożka, zakończonej guzowatym, spłaszczonym uchwytem (tabl. II, 1).

Naczynia lepiące ręcznie, z reguły nie były zdobione. Wyjątek stanowią ornamenty na czterech egzemplarzach w postaci: zdobienia krawędzi nacięciami (tabl. II, 3), listwy plastycznej w górnej

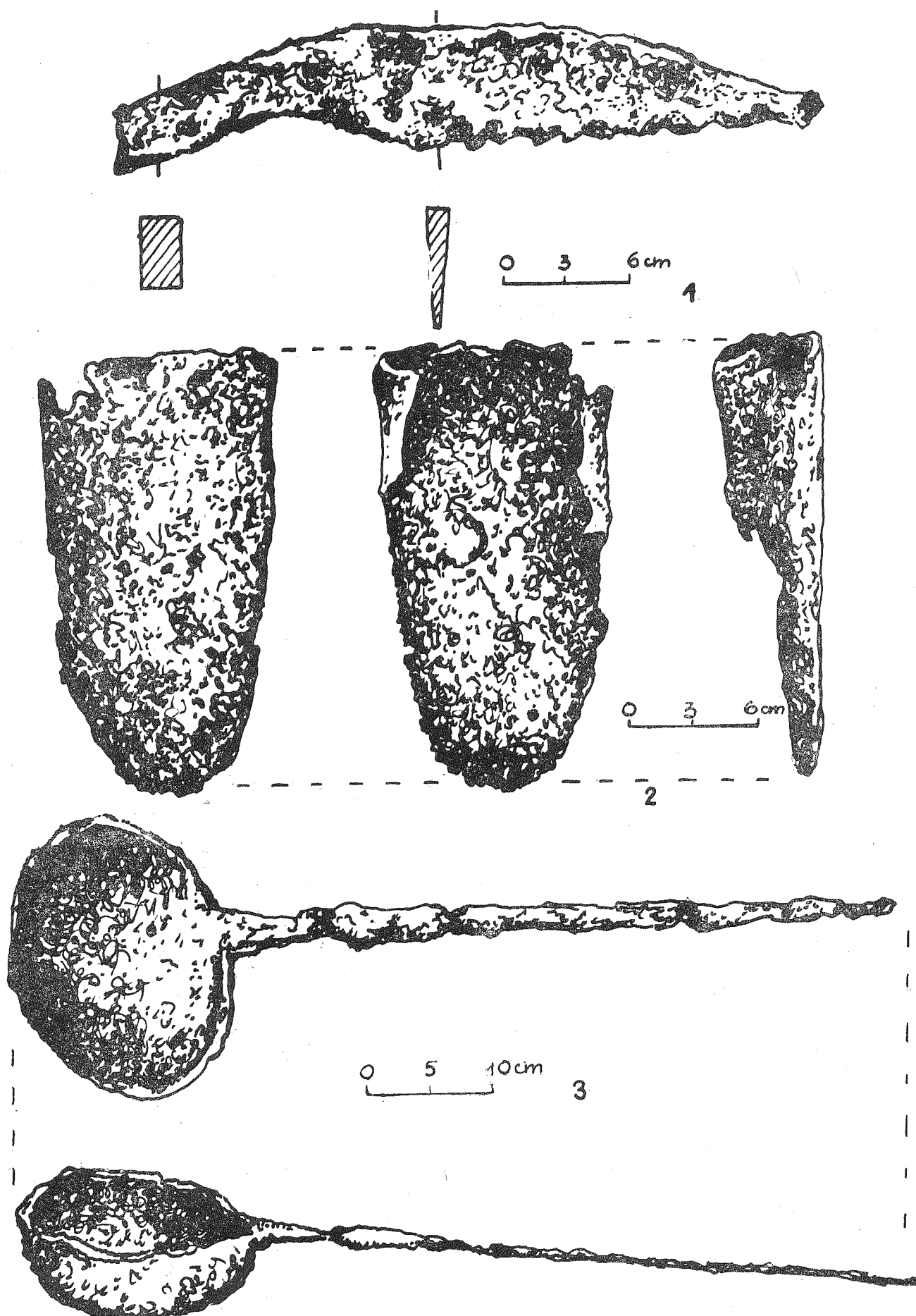
części naczynia (tabl. VIII, 5, 6), w tym na jednym egzemplarzu widoczny na listwie ornament w postaci dołka paznokciowego (tabl. VIII, 5), trójkątnych odcisków stempelka w górnej części brzuśca (tabl. III, 4).

Naczynia lepiące ręcznie służące jako zastawa stołowa miały niewielkie rozmiary, cienkie ścianki grubości około 0,5 cm. Ich powierzchnia była wygładzona, lecz dość szorstka. Wykonane zostały z gliny schudzonej domieszką droбноziarnistego, rzadziej gruboziarnistego piasku i tłuczonej ceramiki.

III. Naczynia toczone na kole stanowią 2,4 proc. ogółu ceramiki. Są to głównie niecharakterystyczne skorupy naczyń ceramiki „siwej”, wśród których wyróżniono fragment misy o zaokrąglonym brzuścu z ornamentem w postaci poziomej listwy plastycznej umieszczonej pod szyjką (tabl. VII, 8) oraz taśmowate ucho dzbanka (tabl. VIII, 4). Odkryto również fragment miseczki o kształcie talerzowatym, barwie ceglastej, ze śladami toczenia na wewn. powierzchni (tabl. VII, 2). Odrębną grupę naczyń toczonych na kole stanowią fragmenty trzech okazów obcego pochodzenia. Są to: fragmenty misy kształtu esowatego z silnie wychylonym na zewn. brzegiem, zaokrąglonym brzuścem i dnem na pierścieniu podstawowym, o wyświecanej powierzchni ceglastej, ze śladami glazury tegoż koloru (tabl. II, 4); fragment górnej części misy z brzegiem wygiętym na zewn., brzuścem w przybliżeniu cylindrycznym, o powierzchni ceglastej, wytartej (być może przez wytarcie glazury) (tabl. II, 6); oraz fragmenty dolnej części większego naczynia, z dnem na pierścieniu podstawowym, silnie wyodrębnionym i ostro profilowanym, o powierzchni zewn. pokrytej czarną glazurą, wewn. ceglastej, z szarym przełomem (tabl. VII, 1). Pochodzą prawdopodobnie z Pannonii⁴⁹.

Za wyjątkiem motywu poziomej listwy plastycznej (tabl. VII, 8) oraz stosowania rowków lub bruzd w górnych partiach, naczynia toczone na kole nie były zdobione. Wykonywane one były z gliny tłustej bez domieszki schudzającej lub z nieznacznym procentem domieszki droбноziarnistej. Naczynia importowane posiadały oprócz piasku, domieszkę droбноziarnistej miki.

Wystąpienie na osadzie w Lesku naczyń, których wykonanie wymagało dużych umiejętności (zasobnice, naczynia toczone) świadczy o tym, że garncarstwo musiało tu należeć do zajęć człowieka lub grupy ludzi wyspecjalizowanych w tej czynności. Zwłaszcza chodzi tu o naczynia zasobowe, których znaczną ilość odkryto na osadzie, a ich ciężar i rozmiary utrudniały przenoszenie z miejsca na miejsce.

TABL. X. Lesko, woj. Krosno, stan. 1. Zabytki żelazne z terenu zniszczonego, prawdopodobnie z
ara XXI (1—3)

Istotnym składnikiem pożywienia jest woda. Dla mieszkańców naszej osady nie stanowiła ona problemu. W zasięgu osady znajdowały się wówczas dwa potoki górskie. Podczas badań, w jednym z nich natrafiono na fragmenty naczyń glinianych z okresu rzymskiego. Bliskość Sanu również wpływała korzystnie na zaopatrzenie w wodę w razie suszy lub większego zapotrzebowania. Prawdopodobnie na potoku nr 1 zbudowano nawet zbiornik wody na wypadek suszy. Sugestie takie nasuwają się w związku ze spostrzeżeniem nagłego rozszerzenia się koryta tego potoku z kilkudziesięciocentymetrowej szerokości, do szerokości 4,8 m na przebadanym odcinku ⁵⁰.

Potrawy gotowano w garnkach glinianych na otwartych ogniskach, rozmieszczonych w zasięgu budynków lub poza nimi. Na zbadanym obszarze wyróżniono 16 obiektów, które mogły być paleniskami. Przygotowywano również potrawy przy pomocy pieczenia i wędzenia w piecach ziemnych. Odkryto 8 pieców tego typu ⁵¹.

Do obróbki zboża — prażenia lub suszenia zapewne służył prostokątny (w przybliżeniu) obiekt — rodzaj paleniska w glinianej obudowie. Na jego nieckowatym dnie wylepionym gliną znajdowały się węgle drzewne. Przypuszczalnie palono tu ogień, nad którym prażono lub suszono w naczyniach zboże. W pobliżu tego obiektu (w piwniczce budynku nr 1), odkryto zwęglone szczątki roślinne.

W rezultacie przeprowadzonych analiz paleobotanicznych uzyskaliśmy informację, że w badanych próbkach, wśród oznaczonych szczątków roślin wystąpiły w znacznej ilości nagie ziarna prosa zwyczajnego pozbawione plewek, w postaci przygotowanej do spożycia kaszy. Wśród badanych materiałów nie zauważono nawet fragmentów plewek prosa, które z reguły po omłóceniu wiech są mocno zamknięte na ziarnach, bardzo trwałe, śliskie i nie odpadają przy zwęglaniu. Przy tłuczeniu kaszy w stępie, plewy odpadają od ziarna. Wówczas ulegają one pęknięciu, ale nie całkowicie zniszczeniu, bardzo często uszkadza się jednak zarodek. A więc ziarniaki prosa znalezione w magazynie ziemnym nr 1 nie były przeznaczone na siew. Były przygotowane i magazynowane wraz z ziarnem innych zbóż, dla konsumpcji. Nie udało się jednak rozstrzygnąć kwestii, czy zwęglanie było zabiegiem celowym dla konserwacji produktów, czy przypadkowym, zaistniałym podczas kataklizmu — pożaru osady.

Jęczmień stwierdzony został w oznaczonych próbkach w ilości niewielkiej. Ziarna były bardzo zniszczone, ale widoczne na niektórych z nich odbicia plewek wskazują, że był on oplewiony. Po-

wyższe uwagi pozwalają na stwierdzenie, że na osadzie w Lesku używano stępy do uzyskiwania kasz.

Do przemiału zboża na mąkę używała ludność osady żaren rotacyjnych. Posiadamy na to bezpośrednie dowody w postaci trzech kamieni żarnowych i czterech fragmentów czwartego kamienia żarnowego. Lokalizacja i wymiary tych kamieni podaje poniższa tabela:

Nr inwentarza	Lokalizacja	Głęb. cm	Wymiary cm			Stan zachowania
			średn.	wys.	średn. otworu	
1. 2343/R/19/69	magazyn z. nr 3 (jama 25)	180—220	42	8,4	7×6,4	uszkodzony
2. 2343/R/20/69	magazyn z. nr 3 (jama 25)	180—220	42	10	1,8	uszkodzony
3. 2401/R/6/70	obiekt nie określony (jama 36)	120—180	41	7	2	zachowany w całości
4. 2343/R/20/69	magazyn z. nr 3 (jama 25)	180—220	fragment obwodu zewnętrznego kamienia żarnowego o wymiarach: dł. 16 cm, szer. 3,7 cm, wys. 4,8 cm oraz trzy drobne odłupki.			

Ad 1. Górny kamień żaren rotacyjnych — biegun (tabl. IV, 1), kształtu bochenkowatego, o podstawie okrągłej, wykonany z piaskowca zlepionowatego (zlepieniec) z dużą zawartością ziaren kwarcu o lepiszczu żelazistym ⁵². Kamień nosi ślady działania ognia. Sklejono go z kilku części. Strona pracująca płaska, częściowo wytarta (głównie na obwodzie, zwłaszcza po przeciwnej stronie wgłębienia na sztabkę), w pozostałej części chropowata. W środku kamienia znajduje się czworokątny otwór wysypowy. Od krawędzi kamienia ukośnie w dół biegnie wgłębienie na sztabkę o średnicy 1,8 cm, głębokości 5,6 cm. Barwa kamienia szaro-różowa.

Ad 2. Dolny kamień żaren rotacyjnych — leżak (tabl. IV, 2), kształtu odwrotnie bochenkowatego o średnicy analogicznej, jak stanowiący z nim komplet górny kamień wyżej opisany. Podobnie jak tamten, nosi ślady działania ognia. W środku kamienia znajduje się mały otwór do umieszczenia osi. Powierzchnia pracująca płaska, wokół otworu zaznaczona lekka wypukłość, świadcząca o spracowaniu kamienia. Widoczne są również ślady nakłuwania. Barwa kamienia żółto-szara.

Ad 3. Dolny kamień żaren rotacyjnych — leżak (tabl. IV, 3), kształtem zbliżony do poprzed-

nio opisanego. W środku znajduje się otwór do umieszczenia osi. Barwa kamienia jasnoszara.

Ad 4. Wraz z kompletem kamieni żarnowych znaleziono również cztery fragmenty innego kamienia z różowawego gruboziarnistego zlepieńca. Trzy z nich z powierzchnią pracującą. Przypuszczalnie fragmenty te pochodzą z górnego kamienia — bieguna⁵³.

Ponadto, w tym samym zespole, na dnie magazynu ziemnego nr 3 odkryto cztery uszkodzone rozcieracze, ze śladami przepalenia, wykonane z drobnoziarnistego piaskowca. O dwu z nich można powiedzieć, że miały dwie płaszczyzny rozcierające. Jeden z okazów odznacza się kształtem kulistym, drugi podłużnym, inne trudno określić.

W związku z żarnami nasuwa się kilka uwag. W omawianym biegunie, przy otworze wyspowym od strony powierzchni mielącej, nie zauważa się miejsca umocowania paprzycy. Wg A. Nasza, otwór przeznaczony do umocowania osi w leżaku, jest wystarczającym dowodem na to, że oś tkwiąca w nim, musiała w swej górnej partii kontaktować się z paprzycą⁵⁴. W niektórych jednak przypadkach, paprzyca mogła być wtłoczona w otwór wyspowy, przy ewentualnie tylko zupełnie słabym obustronnym ścięciu w odpowiednich miejscach jego krawędzi. Stąd też szczegóły te mogły ulec zatarciu⁵⁵. Jednakże w przypadku, kiedy biegun zaopatrzony jest w czworokątny otwór wyspowy, wówczas oś tkwi w biegunie i żarna takie nie posiadają paprzyc⁵⁶.

Biegun żarnowy z Leska zaopatrzony jest pośrodku w prostokątny (w przybliżeniu) otwór o wymiarach $7 \times 6,4$ cm. Podobny otwór kwadratowy o boku 5,5 cm znajduje się na wierzchnim kamieniu żarnowym z późnego okresu rzymskiego z Kroczyca, woj. Katowice⁵⁷. Żarna o wierzchnim kamieniu zaopatrzonym w kwadratowy otwór znaleziono również w Igołomii-Zofiopolu, woj. Kraków, Chociwelu-Kosocicach i Oławie, woj. Wrocław⁵⁸. A. Nasz, powołując się na opinię L. Pfeiffera, skłania się do przypuszczenia, że kamieni z podobnym otworem

nie obracano, lecz poruszano nimi początkowo w półobrotach rękojeścią trzymaną oburącz a umocowaną w wyżej wspomnianych czworokątnych wycięciach.

Dodatkowo przyjmuje możliwość wprawiania tych kamieni w ruch pełnoobrotowy przy pomocy rączki, przekształconej w swej górnej partii w korbę, przy tym funkcję osi wg przypuszczeń A. Nasza spełniała sama rękojeść, przechodząca przez kamień wierzchni, wpuszczona swym dolnym końcem w zagłębienie kamienia spodniego, bądź oś tkwiąca w dolnym kamieniu, wchodząca w otwór wykonany w rękojeści⁵⁹.

A. Nasz rozpatrywał funkcję kwadratowego otworu w biegunie z Kroczyca, bez możliwości zestawienia go z odpowiednim leżakiem. Ponadto, jak wynika z opisu w części materiałowej pracy⁶⁰, w Muzeum Archeologicznym w Krakowie znajdują się trzy czwarte części kamienia, reszta zaś u odkrywcy w Kroczycach. Mógł więc fragment, będący w prywatnym posiadaniu, być dla autora niedostępny (nie ma go również w materiale ilustracyjnym). K. Godłowski zwraca uwagę na to, iż

sam fakt występowania czworokątnych otworów w wierzchnich kamieniach żarnowych nie dowodzi w sposób bezsporny, że żarna te miały oś tkwiącą w górnym kamieniu⁶¹.

Także J. Wielowiejski wysuwa na ten temat poważne wątpliwości⁶².

Gdyby jednak przyjąć system poruszania żaren o czworokątnym otworze w biegunie w sposób opisany przez A. Nasza, dodać należy sposób drugi, sugerowany z całą wyrazistością przez odkryty w Lesku komplet żarnów. Żarna z Leska umożliwiają rekonstrukcję innego rozwiązania wprawiania ich w ruch obrotowy. Jak wspomniano w opisie, biegun ma ślad umocowania krótkiej rączki czy też długiej żerdki. Śladem tym jest zagłębienie, biegnące ukośnie od krawędzi kamienia. W nim to najpewniej tkwiła sztabka, a do niej przymocowana była rączka lub żerdka, wprawiająca żarna w ruch obrotowy.

Tego szczegółu konstrukcyjnego nie stwierdzono u innych egzemplarzy biegunów sprzed X w., pochodzących z terenów Słowiańszczyzny⁶³. Przyjęto, że na podobnej zasadzie skonstruowane były żarna celtyckie, obracane przy pomocy krótkiej rączki lub żerdki, tkwiącej w drewnianej sztabce, sterzącej z bocznej ściany bieguna⁶⁴. Kamień żarnowy z okresu rzymskiego z wgłębieniem bocznym do umocowania w nim rączki znany jest z Celles w Belgii⁶⁵. Istnienie wgłębienia na sztabkę w biegunie z Leska pozwala sprecyzować funkcję czworokątnego otworu — służył on tu do wsypywania zboża, a nie umieszczenia rączki z korbą. Czworokątność otworu wyspowego mogła równocześnie pomagać w umocowaniu paprzycy tzw. nie wspierającej, bez stosowania nacięć w dolnej krawędzi otworu. Obecność w Lesku równocześnie dolnego kamienia (tworzącego komplet z górnym) z otworem środkowym na wylot wskazuje na to, że oś tkwiła w leżaku, przechodząc być może swą górną częścią do paprzycy nie wspierającej, umieszczonej w biegunie⁶⁶.

M. Dembińska omawiając znane z Polski egzemplarze żaren z okresu rzymskiego, nazywa je

półobrotowymi. Były one bowiem poruszane za pomocą dwóch rączek umocowanych na obwodzie bieguna powrósem, pasem skórzanym, może żelazną obręczą. Te sposoby umocowania rączek pozwalały na poruszenie bieguna o 180° w półobrocie tam i z powrotem⁶⁷. Badaczka dochodzi do wniosku, że warunkiem umożliwiającym wprawianie bieguna w pełny obrót, jest istnienie wgłębienia do umocowania młotu⁶⁸. Biegun z Leska odpowiada tym warunkom. Byłby to więc pierwszy znany dotychczas w Polsce egzemplarz żaren pełnoobrotowych, a więc bardziej udoskonalonych w porównaniu ze znanymi dotąd półobrotowymi.

Wiele trudności nastęrcza rekonstrukcja urządzenia, w którym mogły być osadzone żarna z osady w Lesku. Nie natrafiono bowiem na jakiegokolwiek ślady konstrukcji kadłuba, nie można też z całą pewnością stwierdzić, że były one umieszczone bezpośrednio na ziemi, chociaż za takim właśnie rozwiązaniem przemawia nierówność dolnej powierzchni leżaka. Wszystkie kamienie żarnowe z Leska odkryte zostały w cylindrycznych obiektach wkopanych w ziemię, o głębokościach: 224 i 233 cm. Z tym, że dwa z nich (komplet składający się z bieguna i leżaka) i zachowane fragmenty trzeciego w stanie uszkodzonym, ze śladami przepalenia na dnie jednego z obiektów, w warstwie zawierającej zwęglone szczątki paleobotaniczne. Czwarty kamień (leżak) znajdował się około 50 cm nad dnem innego obiektu. Zniszczenie warstwy kulturowej na obszarze, w którym wszystkie kamienie wystąpiły, uniemożliwiło odkrycie śladów ewentualnej konstrukcji drewnianej, w której mogły być umieszczone żarna, uniemożliwiło także odsłonięcie śladów budynku, w którym pracowano na tych narzędziach. Można sobie jedynie wyobrazić, że znalezienie wszystkich kamieni żarnowych w obiektach znacznie wgłębionych w ziemię (być może magazynach ziemnych), nie jest dziełem przypadku. Prawdopodobnie praca na żarnach odbywała się w pobliżu wspomnianych obiektów, które stanowiły pojemniki na zboże przygotowane do mielenia. W chwili pożaru żarna przedostały się wraz ze zwęglonym zbożem (w przypadku magazynu ziemnego nr 3) na dno pojemnika. Dodatkowym argumentem przemawiającym za takim rozumowaniem, jest obecność w wypełnisku magazynu nr 3 dużej ilości węgla drzewnego i popioły.

Żarnowy z Leska stanowią rzadko spotykane w dotychczasowych badaniach zabytki z terenu południowo-wschodniej Polski. Dotychczas z pewnie datowanych na okres rzymski można wymienić jedynie znalezisko kamienia żarnowego z Radymna, woj. Przemyśl⁶⁹.

Nasuwa się pytanie, jaką rolę mogły spełniać rozcieracze kamienne, znalezione w zespole wraz z żarnami rotacyjnymi. Być może, za czasów życia mieszkańców naszej osady nastąpiła zmiana, polegająca na zamianie żaren nieckowatych na rotacyjne. Mogli mieszkańcy używać jednego i drugiego typu tych narzędzi równocześnie. Omawiane rozcieracze równie dobrze mogły być używane w charakterze tłuków do rozcierania i miażdżenia ziarna⁷⁰. Za przyjęciem tej ostatniej możliwości przemawia ich stan zachowania — silne starcie powierzchni i ślady obtłukiwania. Wprawdzie tłuków kamiennych używano również do rozcierania suszonych owoców, korzeni i bulw roślinnych, jednakże w takich przypadkach nie noszą one śladów starcia powierzchni⁷¹, co u naszych egzemplarzy nie ma miejsca.

Kamienie żarnowe z Leska odznaczają się prymitywną techniką wykonania. Są z grubsza ciosane, ich zewnętrzne powierzchnie nie gładzone, mało foremne (szczególnie leżaki), o nieregularnych obwodach.

Pokłady surowca, z którego zostały wykonane (piaskowiec) znajdują się w niedalekiej odległości od osady (około 1,5 km). Znane są dotąd złoża piaskowca w Lesku⁷². Istniał tutaj dawniej kamieniołom „Kamień pod Leskiem” — od strony Sanu zachowała się do dziś wychodnia skalna⁷³.

Obok konsumpcji płodów rolnych roślin zbożowych, jak również stwierdzonego przez analizę paleobotaniczną grochu a także uzyskanego z siemienia lnianego oleju, które to produkty stanowiły podstawowe pożywienie, mogła ludność osady uzupełniać swój jadłospis gotowymi płodami natury — roślinami dziko rosnącymi. Przy pomocy analogii etnograficznych a także porównania z lepiej poznanym wczesnym średniowieczem (jeśli chodzi o zagadnienie zbieractwa), wyniki naszych badań paleobotanicznych mogą nam nasunąć sugestie odnośnie dodatkowego pożywienia ludności naszej osady. Z jadalnych ziół i chwastów, których szczątki rozpoznano w badanych próbkach a które są przez lud wiejski niektórych terenów Słowiańszczyzny do dziś zbierane i spożywane, wymienić można: komosę — lebiodę⁷⁴, kakol⁷⁵, rdest⁷⁶, cykorię podróżnik⁷⁷, poza tym zbierano prawdopodobnie włośnicę⁷⁸. Niezależnie od wymienionych roślin stwierdzonych na osadzie, niewątpliwie zbierano jak wszędzie i we wszystkich okresach dziejów różne gatunki jagód, owoce dziko rosnących drzew owocowych a być może również różne gatunki grzybów.

O konsumpcji mięsa zarówno zwierząt hodowlanych jak dzikich, nie możemy w tej chwili nic powiedzieć przed przeprowadzeniem badań paleo-

zoologicznych. Jest jednak bezspornym stwierdzenie, że uprawa roli wymagała hodowli bydła i musiały się te dwie dziedziny gospodarki ściśle ze sobą wiązać. Ponadto charakterystyczną cechą tego górskiego rejonu są naturalne pastwiska i łąki⁷⁹, co stwarza podstawy produkcji zwierzęcej.

Odnosnie rybołówstwa nie mamy żadnych śladów na osadzie, jednakże fakt, że ludzie ci mieszkali tuż nad Sanem pozwala wnioskować, że konsumowanie ryb nie było im obce.

Zapasy żywnościowe przechowywane były w głębokich magazynach ziemnych, których kilka odkryto na osadzie — w dwóch znajdowały się zwęglone ziarna zbóż. Pojemnikami na zboże przechowywane w magazynach ziemnych były prawdopodobnie worki, których ślady jednak nie zachowały się⁸⁰. Oprócz magazynów ziemnych, do przechowywania zapasów żywności służyły naziemne budynki, jak na to wskazuje układ zwalonych do magazynu ziemnego nr 1 zwęglonych szczątków roślinnych wraz ze śladami konstrukcji drewnianych w postaci profilowanej odciskami bierwion polepy. Ponadto, znaczną rolę w przechowywaniu zasobów żywnościowych spełniały duże gliniane naczynia zasobowe. Zasobnice te, których na zbadanym odcinku stwierdzono w ilości kilkudziesięciu egzemplarzy, rozmieszczone były prawdopodobnie w naziemnych budynkach osady.

HANDEL I KONTAKTY

Kontakty i wymiana handlowa nie należały do czynników decydujących o gospodarce ludności zamieszkującej osadę w Lesku. Miały jednak niewątpliwie pewien wpływ na jej rozwój. Na temat wymiany wewnętrznej brak danych źródłowych, a wynika to z niedostatecznego stanu badań w tym rejonie. Stanowiska archeologiczne w terenach górskich są bardzo trudne do wykrycia. Najbliższe znane nam osady, zbliżone do naszej chronologicznie, znajdują się w odległości 15 km (Liszna⁸¹), 16 km (Międzybrodzie⁸²) w linii prostej w kierunku północnym, z lekkim odchyleniem na zachód.

Do przedmiotów obcego pochodzenia odkrytych na osadzie należą fragmenty dwu naczyń szklanych (ryc. 6; tabl. III, 9), fragmenty trzech naczyń glinianych (tabl. II, 4, 6; VII, 1) oraz fragment bursztynowego paciorka (tabl. III, 8).

Pierwszy z fragmentów naczyń (ryc. 6) pochodzi z formy czarki lub pucharka barwy jasno-seledynowej, zdobionego szlifowanymi owalami — typ 233 Eggersa⁸³. Drugi fragment szklanego naczynia (tabl. III, 9) pochodzi zapewne z pucharów o kształcie stożkowatym barwy jasnozielonej,

zdobionych ornamentyką sieciową — typ 200 Eggersa⁸⁴. Analogiczny ornament znajduje się na pucharku z grobu nr 5 w miejscowości Żurawka w rejonie Kijowa⁸⁵. J. Wielowiejski datuje obydwie typy naczyń szklanych na III—IV w., a ich warsztaty produkcji lokalizuje w „ośrodkach wschodnich”⁸⁶. K. Godłowski biorąc pod uwagę zieloną barwę naczyń szklanych stwierdza, że są one typowymi głównie dla późnych faz okresu rzymskiego, oraz skłania się do przypuszczenia, iż typy 227—238 Eggersa wytwarzane były w prowincjach wschodnich, skąd poprzez tereny nadczarnomorskie lub prowincje naddunajskie dostawały się na teren północnej i środkowej Europy⁸⁷.

Naczynia ceramiczne (tabl. II, 4, 6; VII, 1) pochodzą najprawdopodobniej z warsztatów panonńskich. Podobne kształtem pierścieniowate glazurowane misy były tam produkowane od końca I do początku III w.⁸⁸.

Sprawa pochodzenia paciorka bursztynowego (tabl. III, 8), nie jest znana. Można wysunąć hipotezę, że paciorek ten dostał się do Leska z najbliższej położonej z dotychczas znanych pracowni bursztyniarskiej w Świlczy, woj. Rzeszów, oddalonej w prostej linii około 60 km. Świadczyć może o tym podobna forma omawianego zabytku do paciorków ze Świlczy⁸⁹. Również pokrywałoby się to z faktem, iż zdaniem niektórych badaczy handel bursztynem w późnym okresie wpływów rzymskich odbywał się szlakami wiodącymi przez przełęcze wschodnich Karpat⁹⁰.

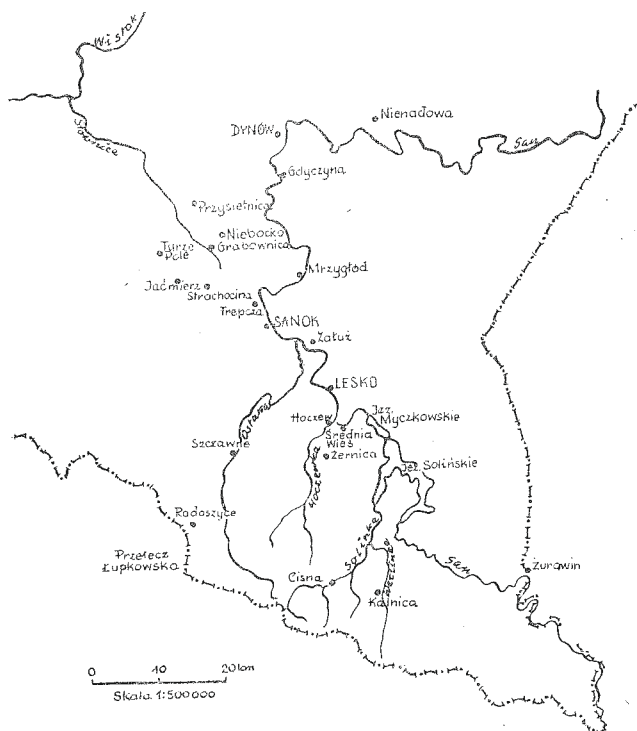
Osada w Lesku położona była na trasie jednego z odgałęzień szlaku handlowego, który wiódł doliną dorzecza górnego Laborca przez Przełęcz Łupkowską (640 m n.p.m.) do doliny rzeki Osławy a następnie Sanu⁹¹. Od tej trasy (która była najkrótszym połączeniem poprzez Przełęcz Łupkowską z rejonem Sanoka, skąd szlak rozgałęzia się w kierunku północno-zachodnim wzdłuż rzeki Stobnicy i w drugim kierunku prowadzi dalej na północny wschód wzdłuż Sanu poprzez Dynów), mogły istnieć boczne odgałęzienia równoleżnikowe, bezpośrednio na wschód od Przełęczy Łupkowskiej, między wzgórzami Chryszczata i Jaworne (816 m n.p.m.), do doliny rzeczki Hoczewki ku Lesku⁹².

Przyjmując możliwość równoleżnikowego przejścia od Przełęczy Łupkowskiej, należałoby raczej brać pod uwagę przełęcz między Matragoną i Przysłupem (749 m n.p.m.), bez pomijania miejscowości Cisna (dwa denary Trajana⁹³). Stąd szlak wiódł wzdłuż doliny rzeczki Hoczewki do Hoczwi (moneta rzymska⁹⁴), a następnie doliną Sanu przez Lesko (denar Antoninusa Piusa⁹⁵) do Załuża (moneta Hadriana⁹⁶). Tu szlak

ten łączy się z trasą, wiodącą wzdłuż rzeki Osławy do Sanoka (sesterc Nerwy⁹⁷, denar Aleksandra Sewera⁹⁸, cztery denary: Hadriana, Marka Aureliusza i dwa Faustyny Młodszej⁹⁹, cztery monety brązowe: Trajana, Decjusza, Maksymiana Herkulusza, Licyniusza II, Walentyniana II¹⁰⁰, dwa denary: Wespazjana¹⁰¹ i Nerwy¹⁰²).

Poza wymienionymi, istniała możliwość połączeń z terenami zakarpackimi poprzez inne obniżenia karpackie — do Leska. Można w tym przypadku brać pod uwagę Przełęcz nad Roztokami Górnymi (801 m n.p.m.), wzdłuż doliny prawego dopływu Solinki, wpadającego do tej rzeczki w pobliżu Cisnej. Inna możliwość, to dojście obniżeniem nad Solinką (wieś¹⁰³) między Rydoszową a Czereminem (708 m n.p.m.), stąd wzdłuż górnego biegu Solinki do Cisnej, a następnie na północ wzdłuż doliny rzeczki Jabłonki i Hoczewki, do Hoczwi. W pobliżu omawianej trasy, prowadzącej przez Lesko, znaleziono monety rzymskie w: Kalnicy Górnej (monety rzymskie¹⁰⁴), Żernicy (moneta Decjusza¹⁰⁵) i Średniej Wsi (denar Gordiana¹⁰⁶). Znajdźiska monet rzymskich w dorzeczu górnego Sanu, wytyczające przebieg dróg handlowych w interesującym nas rejonie przedstawia mapa (ryc. 11).

Chronologia napływu monet rzymskich trasą prowadzącą przez Lesko pozwala stwierdzić, że szlak ten był uczęszczany od pierwszej połowy II w., poprzez III w., a znalezione na osadzie w Lesku fragmenty naczyń szklanych przedłużają czas jego wykorzystywania do IV w.

Ryc. 11. Mapa znalezisk monet rzymskich w dorzeczu górnym Sanu

Wpływom z południa — z terenów Dacji, najprawdopodobniej zawdzięczała ludność osady w Lesku zaznajomienie się z produkcją naczyń zasobowych z krezą¹⁰⁷. Z wpływami nadczarnomorskimi lub z Panonii mogła się łączyć umiejętność wykonywania naczyń na kole garncarskim tzw. ceramiki „siwej”¹⁰⁸.

CHRONOLOGIA I PRZYNALEŻNOŚĆ KULTUROWA OSADY

Podstawą datowania osady w Lesku jest materiał ceramiczny, a więc grubościennne naczynia zasobowe z krezą, naczynia kuchenne, głównie o esowatym profilu oraz wykwitniejsza ceramika stołowa (w tym „siwa”) — typowe dla późnego okresu wpływów rzymskich. Typowymi dla tegoż okresu są także takie znaleziska, jak: kamienie żaren rotacyjnych, radlica i krój płuźny. Dwa ostatnie, znalezione w warstwie zniszczonej, mają mniejsze znaczenie dla ustalenia chronologii. Najważniejszymi jednak wyznacznikami chronologicznymi są fragmenty dwu rzymskich naczyń szklanych, pochodzących z IV w. One to właśnie pozwalają uściślić chronologię osady w granicach IV w.

Odkrycie wprawdzie na stanowisku prostokątnej sprzączki żelaznej przemawia za wcześniejszą chronologią¹⁰⁹, jednakże jest to znalezisko odosobnione i odkryte w warstwie kulturowej położonej poza zwartą zabudową osady. Ma więc mniejszą wartość poznawczą przy określaniu chronologii stanowiska.

Na temat przynależności kulturowej ludności osady w Lesku wypowiedziało dotąd swój pogląd dwu badaczy: J. K. Kozłowski i T. Sulimirski. Ich opinie były zupełnie przeciwstawne. J. K. Kozłowski umieszcza osadę w Lesku w strefie zasięgu osadnictwa późnej fazy kultury przeworskiej i wiąże ją

... z procesami wewnętrznymi, jakie na tle przemian gospodarczo-społecznych i demograficznych doprowadziły do zajęcia terenów mało dogodnych dla osadnictwa, będących częściowo anekumemą we wczesnym okresie rzymskim¹¹⁰.

Przy tym, badacz ten neguje możliwość bezpośrednich kontaktów z południem w tym okresie¹¹¹.

T. Sulimirski, opierając się głównie na danych językoznawczych, wypowiada się za dackim osadnictwem na terenach Karpat północnych i przyległego do nich pasa ziemi po linię równoleżnikową Kraków—Rzeszów¹¹². Według tegoż badacza, mieszana kultura dacko-celtycka powstała we wschodniej Słowacji, przekroczyła Karpaty i po ich północnej stronie sięgnęła do terenów przy-

ległych. Jako przykład tego osadnictwa przytacza osadę w Lesku ¹¹³.

Jeśliby zgodzić się z istnieniem kultury przeworskiej na terenach karpackich w tym czasie, trzeba się liczyć z silnymi wpływami (przynajmniej w zakresie produkcji garncarskiej) z terenów Dacji, gdzie naczynia zasobowe z krezą i ceramika „siwa” znane są w II, III w. ¹¹⁴, a nawet wcześniej, w okresie lateńskim ¹¹⁵.

O wiele wcześniej wyrażony pogląd R. Jamki, który rozpatrując genezę ceramiki „siwej” i zasobowej w oparciu o prace M. Śmiszki, wyraża przekonanie o dacko-lipickim jej pochodzeniu ¹¹⁶. Jej nosicielami, zdaniem R. Jamki była ludność kultury przeworskiej, która zawędrowała na teren kultury lipickiej w drugiej połowie II i pierwszej połowie III w., skąd została wyparta przez Goto-Gepidów i pewna jej część powróciła do swoich dawnych siedzib, przynosząc ze sobą umiejętności wykonywania naczyń ceramiki „siwej”, a także zasobnic ¹¹⁷.

Biorąc pod uwagę te opinie, należy się liczyć z silnymi wpływami z południa. Uwidaczniają się one głównie w znacznym stosunku procentowym naczyń zasobowych z krezą, w porównaniu z resztą materiału ceramicznego. Proporcje te odróżniają osady z późnego okresu rzymskiego strefy Podkarpacia od terenów wysuniętych bardziej na północ ¹¹⁸.

Pewne różnice kulturowe terenu południowo-wschodniej Polski z resztą jej ziem a zarazem podobieństwa z południem, zauważone zostały przez J. Wielowiejskiego w wyniku badań porównawczych opartych na znaleziskach monetarnych. Badacz ten dochodzi do wniosku, że teren południowo-wschodniej Polski w późnym okresie rzymskim łączyły w zakresie wymiany posługującej się monetami rzymskimi znacznie bliższe stosunki z plemionami zamieszkującymi dorzecza Dniestru i Cisy, aniżeli z ludnością dorzecza Wisły. Przy czym stosunki te nie ograniczały się tylko do kontaktów handlowych. Zapewne łączyły te plemiona stosunki osadnicze, gospodarcze i być może etniczne ¹¹⁹.

A więc pozostaje do wyboru — albo penetracja etniczna grup ludzkich, które założyły tu osady, albo napływ rzemieślników obcych z terenów Dacji, ci zaś początkowo sami wykonywali dla ludności kultury przeworskiej skomplikowane naczynia, w końcu nauczyli tej umiejętności miejscową ludność. Podobne do drugiego wariantu rozwiązanie przyjmuje m. in. J. Wielowiejski dla kwestii pochodzenia ceramiki „siwej” ¹²⁰.

Biorąc pod uwagę południkowe rozmieszczenie interesujących nas stanowisk archeologicznych, warunki polityczne jakie miały miejsce na połud-

nie od Karpat, zauważone różnice charakteru osad południowo-wschodniej Polski w porównaniu z kulturą przeworską, a także podobieństwa z terenami położonymi na południe od Karpat, skłaniają się do następującego przypuszczenia. Przez przełęcz karpackie: Użocką wzdłuż Sanu, Łupkowską wzdłuż Osławy i Dukielską wzdłuż Jasiołki i Wisłoki oraz Wisłoka, przeszły grupy ludzkie z terenów Dacji.

Przemieszczenie się ludności na nasz teren spowodowane być mogło niepokojami politycznymi, jakie miały miejsce w późnym okresie rzymskim po południowej stronie Karpat, a głównie inwazją plemion germańskich i związaną z tym wydarzeniem likwidacją Dacji, jako prowincji rzymskiej (około 271 r.). Część tamtejszych osadników, być może pochodzenia północnego (z naszych terenów ¹²¹) mogła powrócić na swoje miejsce, przynosząc ze sobą różnorakie zdobycze cywilizacyjne.

UWAGI KOŃCOWE

Praca ta stanowi zamknięcie czteroletnich badań wykopaliskowych na stanowisku 1 w Lesku. Na podstawie wyników badań można sformułować szereg stwierdzeń. Na stanowisku w Lesku istniała przez niezbyt długi czas w IV w. osada otwarta. Zbudowano ją w dogodnym dla osadnictwa miejscu, na nasłonecznionym, lekkim stoku terasy Sanu, na trasie jednego z odgałęzień dalekosiężnego szlaku handlowego. Istniała tu dość regularna zabudowa, złożona z co najmniej czterech zagród, w których stwierdzono występowanie budynków naziemnych oraz półziemiankowych. Ilościowo przeważa kategoria pierwsza. Większość budynków zbudowana była w konstrukcji słupowej.

Podstawą utrzymania i głównym zajęciem mieszkańców osady było rolnictwo, stojące na wysokim poziomie, dzięki zastosowaniu sprzężonej techniki uprawy roli. Używanie na dużą skalę naczyń zasobowych, a także znaczne ilości odkrytych zwęglonych szczątków paleobotanicznych świadczą o przechowywaniu większej niż przeciętnej ilości zboża na zimę, a może nawet o posiadaniu nadwyżek płodów rolnych. Badania wykopaliskowe poświadczają trudnienie się mieszkańców osady innymi zajęciami, jak: garncarstwem, tkactwem, produkcją żelaza, poświadczając także dalekosiężną wymianę handlową.

Osada będąca przedmiotem naszych badań należy do niewątpliwie naukowo ważnych i to zarówno ze względu na odkrycie szeregu zabytków unikatowych, jak też z uwagi na przyczynek do badań osadnictwa z późnego okresu wpływów

rymskich na terenach górskich, używanych przez niektórych badaczy za domenę ludności trudniejszej się pasterstwem. Należy tu zaznaczyć, że problematyka osadnicza związana z ludnością posługującą się naczyniami zasobowymi z krezą, wyłoniła się na Podkarpaciu dopiero w ostatnich latach. Dokonywane tu coraz częściej nowe odkrycia (a trzeba wziąć pod uwagę fakt, że ani tutejsze gleby, ani pokrycie terenu nie sprzyjały działalności odkrywczej), zdają się świadczyć,

że obszar ten w późnym okresie rzymskim był dość intensywnie zasiedlony przez ludność, dla której podstawą egzystencji była zapewne uprawa roli.

Zdaję sobie sprawę z faktu, że opracowanie to nie jest pełne. Szersze wnioski, dotyczące charakteru osady w Lesku wymagają dalszych badań terenowych, a także przeprowadzenia rozszerzonych badań porównawczych, a te są uwarunkowane stanem badań na Podkarpaciu.

Przypisy

¹ Niniejsza monografia została opracowana w 1977 roku, jako praca magisterska pod kierunkiem doc. dr hab. J. Kaźmierczyka w Katedrze Archeologii Uniwersytetu Wrocławskiego.

² Udział w pracach terenowych w Lesku prowadzonych w latach 1967–1970 pod kierunkiem autorki (1967 r.) a następnie autorki i M. Zielińskiej-Durdy wzięli: W. Broszkiewicz (Muzeum w Jarosławiu), I. Gluza (Muzeum Archeologiczne w Krakowie), K. Kuc (PMA Warszawa), L. D. Pobol (Instytut Historii AN BSR w Mińsku), A. Talar (Muzeum Okręgowe w Rzeszowie), a także studenci archeologii i innych kierunków.

³ Informacja E. Lenarta.

⁴ A. Szałapata, *Ratownicze badania archeologiczne osady z późnego okresu rzymskiego w Lesku*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1967”, Rzeszów 1971, s. 124–127; A. Szałapata, M. Zielińska-Durda, *Osada z późnego okresu rzymskiego w Lesku*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1968–1969”, Rzeszów 1973, s. 95–104; A. Szałapata, M. Zielińska-Durda, *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych prowadzonych na osadzie z późnego okresu rzymskiego w Lesku w roku 1970*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1970–1972”, Rzeszów 1975, s. 71–72; Informator Archeologiczny, *Badania 1967*, Warszawa 1968, s. 166; Informator Archeologiczny, *Badania 1968*, Warszawa 1969, s. 180–182; Informator Archeologiczny, *Badania 1969*, Warszawa 1970, s. 197–198; Informator Archeologiczny, *Badania 1970*, Warszawa 1971, s. 123–124; A. Szałapata, M. Zielińska-Durda, *Wstępne wyniki badań archeologicznych osady z późnego okresu rzymskiego*, „Materiały Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku”, Sanok 1970, nr 11, s. 56–59; Lesko liczy 1500 lat, „Dziennik Polski” z 17–18 marca 1968 r.; Lesko ośrodkiem turystycznym i archeologicznym, „Trybuna Ludu” z 7 września 1968 r.; Ciekawe odkrycie archeologiczne, „Nowiny Rzeszowskie” z 26 września 1968 r.; W poszukiwaniu śladów przeszłości, „Nowiny Rzeszowskie” z 18 grudnia 1969 r.

⁵ Najwyższy punkt badanego odcinka osady znajdował się na wysokości 306,30 m n.p.m. Przeciętny spadek terenu kształtował się w granicach około 2,5 cm na 1 m bieżący.

⁶ Mapa Gleb Polski, Wydawnictwa Geologiczne, 1957–1960.

⁷ Niektóre ziarna i nasiona z motylkowych kielko-

wały przed zwęglaniem — były więc źle przechowywane (obserwacja I. Gluzy).

⁸ Podobne piece odkryto w Biskupinie na osadzie wczesnośredniowiecznej. Por. W. i Z. Szafrąnczy, *Z badań nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem wiejskim w Biskupinie*, Wrocław 1961, s. 87–97.

⁹ W. i Z. Szafrąnczy, *op. cit.*, 96–101.

¹⁰ K. Godłowski, *Budownictwo, rozplanowanie i wielkość osad kultury przeworskiej na Górnym Śląsku*, „Wiadomości Archeologiczne”, T. XXXIV, Warszawa 1969, z. 3–4, s. 324.

¹¹ E. Rook, Z. Woźniak, *Wyniki badań późnorzymskiej osady na stanowisku 2 w Łęzkowicach, pow. Bochnia*, „Materiały Archeologiczne”, T. IX, Kraków 1968, s. 190, 196, tabl. III 1, 2. Radlica z Łęzkowic różni się od radlicy z Leska wymiarami. Jej długość wynosi 18,4 cm, szerokość 9,4 cm.

¹² J. Wielowiejski, *Przemiany gospodarczo-społeczne u ludności południowej Polski w okresie lateńskim i rzymskim*, „Materiały Starożytne”, T. VI, Warszawa 1960, s. 146.

¹³ K. Godłowski, *Zróżniczenie archeologiczne do dziejów rolnictwa w Polsce i stan ich opracowania*, „Studia z Dziejów Gospodarstwa Wiejskiego”, T. III, Warszawa 1960, z. 1, s. 67.

¹⁴ K. Godłowski, *op. cit.*, s. 64.

¹⁵ Len nie został wykryty do roku 1968 w badanych próbkach ze stanowisk okresu późnolateńskiego i rzymskiego w Polsce. Są tylko pośrednie dowody uprawy tej rośliny. Por. J. Wielowiejski, *Konsumpcja żywnościowa w Polsce w okresach późnolateńskim i rzymskim*, „Studia z Dziejów Gospodarstwa Wiejskiego”, T. IX, Warszawa 1968, z. 3, s. 10. Być może odkrycie nasion lnu na osadzie w Lesku jest pierwszym znaleziskiem tej rośliny z omawianego okresu w Polsce.

¹⁶ Występuje nie tylko wśród żyta, ale bywa jej nieraz dużo w zasiewach pszenicy.

¹⁷ J. Wielowiejski, *Przemiany...*, s. 142.

¹⁸ J. Wielowiejski, *op. cit.*, s. 142 (autor poleca się na: A. Gieysztor recenzja pracy: H. Łowmiański, *Podstawy gospodarcze formowania się państw słowiańskich*, „Przegląd Historyczny”, T. XLIV, Warszawa 1953, z. 4, s. 609. H. Łowmiański, *op. cit.*, s. 160 pisał: „Słowianie nie sieli jeszcze oziminy na większą skalę nawet w X w., natomiast najwięcej uprawiali prosa”; R. Kiersnowski, *Rośliny uprawne i pożywienie roślinne w Polsce wczesnofeudalnej*, „Kwartalnik HKM”, R. II, Warszawa 1954, nr 3, s. 362–368;

W. Hensel, *Słowiańszczyzna wczesnośredniowieczna*, Warszawa 1956, s. 26 i nast.

¹⁹ J. Wielowiejski, *op. cit.*, s. 141.

²⁰ J. Wielowiejski, *op. cit.*, s. 141.

²¹ J. Wielowiejski, *op. cit.*, s. 141.

²² J. Wielowiejski, *Konsumpcja...*, s. 12, tam wcześniejsza literatura.

²³ R. Kiersnowski, *op. cit.*, s. 371.

²⁴ R. Kiersnowski, *op. cit.*, s. 370.

²⁵ K. Godłowski, *Źródła...*, s. 83; J. Wielowiejski, *Konsumpcja...*, s. 13, tam wcześniejsza literatura.

²⁶ K. Godłowski, *op. cit.*, s. 83.

²⁷ W. Krygowski, *Beskidy Bieszczady i Pogórze*, (Przewodnik), Warszawa 1970, s. 58.

²⁸ Huta Stalowa Wola, Zakład Badawczo-Doświadczalny, Laboratorium Chemiczne, Sprawozdanie nr 1714/74 z dn. 30 IX 1974 r.

²⁹ Huta Stalowa Wola, Zakład Badawczo-Doświadczalny, Laboratorium Spawalnicze, Sprawozdanie nr 1715/74 z dn. 30 IX 1974 r.

³⁰ Huta Stalowa Wola, Zakład Badawczo-Doświadczalny, Laboratorium Metaloznawcze, Sprawozdanie nr 1719 z dn. 3 X 1974 r.

³¹ Uzyskane wyniki badań specjalistycznych przeprowadzono z kierownikiem Działu Starożytnego Hutnictwa i Metalurgii Muzeum Archeologicznego w Krakowie dr hab. K. Bieleninem oraz kierownikiem Pracowni Badań Laboratoryjnych i Konserwacji Zabytków Metalowych mgr inż. Elżbietą Nosek.

³² J. Piaskowski, *Cechy charakterystyczne wyrobów żelaznych produkowanych przez starożytnych hutników w Górach Świętokrzyskich w okresie wpływów rzymskich*. (I—IV w. n. e.), „Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa”, T. VI, Wrocław—Warszawa—Kraków 1963, s. 9—86.

³³ S. Buratyński, *Radlica i krój żelazny z Igołomii-Zofiopola*, praca przygotowana do druku; J. Piaskowski, *Metaloznawcze badania zabytków archeologicznych z Wyciąża, Igołomii, Jadownik Mokrych i Piekar*, „Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa”, T. II, Wrocław 1958, s. 15—32.

³⁴ J. Piaskowski, *op. cit.*, s. 31.

³⁵ K. Bielenin, *Eingetieft Rennöfen der frühgeschichtlichen Eisenverhüttung in Europa*, *Festschrift für Richard Pittioni*, Wien 1976, s. 25.

³⁶ Obszerna literatura odnosząca się krytycznie do cech tzw. metalu świętokrzyskiego w ujęciu J. Piaskowskiego, m.in.: W. Różański, A. Mazur, *Czy istotnie metal świętokrzyski?*, „Kwart. HKM”, R. XI, Warszawa 1963, nr 4, s. 375—380; R. Pleiner, *Przyczynek do problemu metalurgii wczesnohistorycznej. Zagadnienie tzw. metalu świętokrzyskiego*, „Kwart. HKM”, R. XIII, Warszawa 1965, nr 1—2, s. 21—42; tenże, *O metodzie identyfikacji żelaza w znaleziskach archeologicznych*, tamże; K. Bielenin, *Kilka uwag w związku z recenzją J. Piaskowskiego*, „Kwart. HKM”, R. XXIV, Warszawa 1976, nr 3, s. 458—461.

³⁷ K. Bielenin, *Dymarski piec szybowy zagłębiony (typu kotlinkowego) w Europie starożytnej*, „Materiały Archeologiczne”, T. XIV, Kraków 1973, s. 34 oraz tamże literatura.

³⁸ A. Szałapata, *Osada z okresu wpływów rzymskich w Otałęży pow. Mielec*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1966”, Rzeszów 1968, s. 126—134, tam wcześniejsza literatura.

³⁹ Informator Archeologiczny, Badania 1974, Warszawa 1975, s. 119.

⁴⁰ A. Szałapata, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Kopkach pow. Nisko oraz osada z tego samego okresu w Koziańcu, pow. Leżajsk*, „Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1963”, Rzeszów 1963, s. 27.

⁴¹ M. Nieć, *Dyskusja nad referatem J. Piaskowskiego, Cechy charakterystyczne...*, „Studia z Dziejów Górnictwa i Hutnictwa”, T. VI, Wrocław 1963, s. 112—117.

⁴² W. Hensel, *Słowiańszczyzna...*, s. 227.

⁴³ Uderza tu znaczny ciężar przedmiotu — waga jego zachowanej części wynosi 90 dkg. Pierwotny ciężar wynosił w przybliżeniu 1,1 kg. W literaturze przedmiotu nie rozstrzygnięto dotąd, na czym polega różnica między ciężarkami tkackimi a grzędzidłami do obciążania sieci rybackich. Por. W. Hensel, *Polska starożytna*, Wrocław 1973, s. 394. Również w naszym przypadku należy wnieść to zastrzeżenie, że opisywane przedmioty mogły być grzędzidłami.

⁴⁴ K. Moszyński, *Kultura Ludowa Słowian*, T. I, Warszawa 1967, s. 383.

⁴⁵ K. Moszyński, *op. cit.*, s. 385.

⁴⁶ K. Moszyński, *op. cit.*, s. 383.

⁴⁷ K. Moszyński, *op. cit.*, s. 385.

⁴⁸ Zabytki wydobyte z hałdy ziemi przez młodzież szkolną, to przede wszystkim duże ułamki naczyń zasobowych, na drobniejsze nie zwracano uwagi, zresztą przeglądnięto tylko niewielką partię ziemi; zaś z potoków uzyskano zabytki z różnych okresów wcześniejszych i późniejszych i są one mało charakterystyczne.

⁴⁹ J. Wielowiejski, *Kontakty Noricum i Panonii z ludami północnymi*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1970, s. 61.

⁵⁰ Przebadano odcinek potoku o długości 52 m, nie stwierdzono jednak na tej długości ponownego zwężenia się koryta, stąd też istnienie zapory nie jest pewne.

⁵¹ Opis w rozdziale *Położenie i zabudowa osady*.

⁵² Z tego samego surowca wykonane są wszystkie okazy kamieni żarnowych z Leska.

⁵³ Przypuszczenie opieram na tym, że podobnie jak poprzednio opisany biegun, ma bardziej regularnie zarysowany łuk krawędzi, w przeciwieństwie do znanych nam z Leska dwu leżaków, o niedbale wykończonych zarówno krawędziach jak i powierzchni.

⁵⁴ A. Nasz, *Zarna wczesnodziejowe*, Wrocław 1950, s. 55.

⁵⁵ A. Nasz, *op. cit.*, s. 53.

⁵⁶ A. Nasz, *op. cit.*, s. 55.

⁵⁷ A. Nasz, *op. cit.*, s. 21, tab. III, fig. 1, 2.

⁵⁸ K. Godłowski, *Źródła...*, s. 74.

⁵⁹ A. Nasz, *op. cit.*, s. 58.

⁶⁰ A. Nasz, *op. cit.*, s. 21.

⁶¹ K. Godłowski, *op. cit.*, s. 74.

⁶² Z. Bukowski, J. Wielowiejski, *Narzędzia przetwórstwa zbożowego na ziemiach polskich*, „Studia z Dziejów Gospodarstwa Wiejskiego”, T. XII, Warszawa 1970, z. 1, s. 55—56.

⁶³ M. Dembińska, *Przetwórstwo zbożowe w Polsce średniowiecznej X—XIV wiek*, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1973, s. 33.

⁶⁴ A. Nasz, *op. cit.*, s. 46, fig. 10, s. 57.

⁶⁵ M. Dembińska, *op. cit.*, s. 41. Autorka powołuje się na M. Ebert, *Reallexikon der Vorgeschichte*, T. VIII, s. 323, tabl. CIX, ryc. e, a także na A. Nasz, *Zarna...*, s. 65, ryc. 36.

- ⁶⁶ Wśród żaren okresów lateńskiego i rzymskiego nie zachowały się ślady stosowania paprzyć tzw. wspierających, służących do regulacji rozstawu obydwu kamieni żarnowych. Ich zastosowanie znane jest w Polsce dopiero w X w. Por. M. Dembińska, *op. cit.*, s. 36; J. Wielowiejski, *Życie codzienne na ziemiach polskich w okresie wpływów rzymskich (I—V w.)*, Warszawa 1976, s. 94—95.
- ⁶⁷ M. Dembińska, *op. cit.*, s. 33, 41.
- ⁶⁸ M. Dembińska, *op. cit.*, s. 33.
- ⁶⁹ Z. Bukowski, J. Wielowiejski *op. cit.*, s. 52.
- ⁷⁰ Z. Bukowski, J. Wielowiejski, *op. cit.*, s. 62.
- ⁷¹ Z. Bukowski, J. Wielowiejski, *op. cit.*, s. 75.
- ⁷² M. Chilczuk, *Województwo Rzeszowskie — zarys geograficzno-ekonomiczny*, Warszawa 1962, s. 20.
- ⁷³ W. Krygowski, *Beskidy...*, s. 181.
- ⁷⁴ K. Moszyński, *Kultura...*, s. 28.
- ⁷⁵ K. Moszyński, *op. cit.*, s. 30.
- ⁷⁶ K. Moszyński, *op. cit.*, s. 30.
- ⁷⁷ K. Moszyński, *op. cit.*, s. 32.
- ⁷⁸ J. Wielowiejski, *Przemiany...*, s. 163.
- ⁷⁹ M. Chilczuk, *op. cit.*, s. 124.
- ⁸⁰ Resztki tkanin zauważono w jamie — magazynie z Mogiły (Nowa Huta). Por. K. Godłowski, *Zródła...*, s. 77.
- ⁸¹ Nie publikowane badania M. Zielińskiej-Durdy w 1975 r.
- ⁸² A. Kunysz, *Archeologia w muzeach województwa rzeszowskiego*, „Z Otchłani Wieków”, R. XXVI, Wrocław—Poznań 1961, z. 2, s. 135.
- ⁸³ H. J. Eggers, *Der römische Import im freien Germanien*, *Atlas der Urgeschichte*, T. I. Hamburg 1951, tabl. 16, 233.
- ⁸⁴ H. J. Eggers, *op. cit.*, tabl. 15, 200.
- ⁸⁵ E. A. Symonowicz, *Stieklannyye kubki iz Żurawki*, „Kratkije soobshcheniya Instituta Archeologii” nr 102, Moskwa 1964, s. 8—12, ryc. 1, 2. Ornament sieciowy pucharka z Żurawki wykonany był z niebieskiego szkła. Wymiary: wys. około 16 cm. średn. wylewu 9,2 cm.
- ⁸⁶ J. Wielowiejski, *Kontakty...*, s. 64—65, tabela XIII.
- ⁸⁷ K. Godłowski, *Materiały do poznania kultury przworskiej na Górnym Śląsku*, „Materiały Starożytne i Wczesnośredniowieczne” T. IV, Warszawa 1977, s. 194—195.
- ⁸⁸ J. Wielowiejski, *op. cit.*, s. 61.
- ⁸⁹ A. Gruszczynska, *Osada z wczesnego okresu wędrówek ludów w Świlczy, woj. Rzeszów*, zamieszczona w niniejszym wydawnictwie.
- ⁹⁰ J. Wielowiejski, *op. cit.*, s. 149.
- ⁹¹ J. Wielowiejski, *Przemiany...*, s. 203; J. Janowski, *Przełęcz karpackie w okresie rzymskim*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1968—1969”, Rzeszów 1973, s. 50.
- ⁹² J. Janowski, *op. cit.*, s. 50. Autor dopatruje się prawdopodobnej zmiany szlaku w III lub IV w.
- ⁹³ J. Tarnowycz, *Kniaże misto Sianik*, Kraków 1941, s. 8; A. Żaki, *Początki osadnictwa w Karpatach Polskich*, „Wierchy”, T. XXIV, Kraków 1954, mapa s. 108; M. Aleksiewicz, *Zarys osadnictwa w okresie lateńskim i rzymskim oraz wpływów kultury prowincjonalno-rzymskiej na ziemię województwa rzeszowskiego*, „Rocznik Województwa Rzeszowskiego”, R. I, Rzeszów 1958, z. 1, s. 56; J. Wielowiejski, *Przemiany...*, s. 303; A. Fastnacht, *Osadnictwo Ziemi Sanockiej w latach 1340—1650*, Wrocław 1962, s. 60; J. Janowski *op. cit.*, s. 50.
- ⁹⁴ „Wiadomości Numizmatyczne”, T. IX, Warszawa 1965, s. 230; A. Kunisz, *Chronologia napływu pieniądza rzymskiego na ziemię Małopolski*, Wrocław 1969, s. 143; J. Janowski, *op. cit.*, s. 50.
- ⁹⁵ A. Kunisz, *op. cit.*, s. 147 powołuje się na „Wiadomości Numizmatyczne”, T. XIII, Warszawa 1969 — w tomie tym jednak nie ma wzmianki o monecie rzymskiej z Leska; J. Janowski, *op. cit.*, s. 50 powołuje się na A. Kunisza, *Chronologia...*, s. 147.
- ⁹⁶ M. Aleksiewicz, *op. cit.*, s. 59; A. Fastnacht, *op. cit.*, s. 60; A. Kunisz, *op. cit.*, s. 157.
- ⁹⁷ J. Wielowiejski, *Przemiany...*, s. 399, A. Fastnacht, *op. cit.*, s. 60; A. Kunisz, *op. cit.*, s. 152; J. Janowski *op. cit.*, s. 50.
- ⁹⁸ M. Aleksiewicz, *op. cit.*, s. 59; J. Wielowiejski, *Przemiany...*, s. 399; A. Fastnacht, *op. cit.*, s. 60; A. Kunisz, *op. cit.*, s. 152.
- ⁹⁹ „Wiadomości Numizmatyczne”, T. XI, 1967, s. 243; A. Kunisz, *op. cit.*, s. 152; J. Janowski, *op. cit.*, s. 50.
- ¹⁰⁰ A. Fastnacht, *op. cit.*, s. 60.
- ¹⁰¹ Publikowane w literaturze jako znalezione w Sanoku — okolicy, Sanok (Biała Góra), Biała Góra pod Sanokiem. Obecnie Biała Góra wchodzi w skład miasta Sanoka. A. Kunisz, *op. cit.*, s. 152; J. Janowski, *op. cit.*, s. 50.
- ¹⁰² Publikowane pod nazwą jak w przypisie 96. M. Aleksiewicz, *op. cit.*, s. 55; J. Wielowiejski, *Przemiany...*, s. 292; A. Fastnacht, *op. cit.*, s. 60; A. Kunisz, *op. cit.*, s. 152; J. Janowski, *op. cit.*, s. 50.
- ¹⁰³ W ciągu XVI w. była w użyciu droga na Węgrzy, prowadząca z Leska przez wieś Hoczew i dolinę Hoczewki, przez Cisnę w kierunku przełęczy w Roztokach Górnych, względnie w Solince. Por. A. Fastnacht, *op. cit.*, s. 54, mapa.
- ¹⁰⁴ M. Aleksiewicz, *op. cit.*, s. 57; J. Wielowiejski, *Przemiany...*, s. 324; A. Fastnacht, *op. cit.*, s. 60; A. Kunisz, *op. cit.*, s. 144; J. Janowski, *op. cit.*, s. 50.
- ¹⁰⁵ *Przewodnik Naukowy i Literacki*, T. I, Lwów 1878, s. 573, jako „Ziemnica”; A. Kunisz, *op. cit.*, s. 157; J. Janowski, *op. cit.*, s. 50.
- ¹⁰⁶ A. Fastnacht, *op. cit.*, s. 60.
- ¹⁰⁷ Na terenie dzisiejszej Rumunii podobne naczynia datowane są na II, III w. Za dackim pochodzeniem naczyń zasobowych wypowiadali się: B. v. Richthofen, *Zur Zeitstellung und Verbreitung der Tonkräusen mit Wellenverzierung*, „Archaeologiai Értesítő”, T. XLV, s. 348—357; tenże, *Germanische Kräusengefäße des 4 Jahrhunderts n. Chr. aus der Provinz Oberschlesien und ihre weitere Verbreitung*, „Mannus”, Ergänzungsband VI, 1928, s. 88 n.; M. Śmiszko, *Duże naczynia baniaste okresu rzymskiego w Małopolsce Wschodniej*, „Wiadomości Archeologiczne”, T. XVI, Warszawa 1939, s. 230; R. Jamka, *Ceramika siwa w świetle zespołów grobowych odkrytych na obszarze Polski środkowej, zachodniej i południowo-zachodniej*, „Wiadomości Archeologiczne”, T. XVI, Warszawa 1939, s. 207 — wiąże naczynia zasobowe z dackim kręgiem kulturowym, reprezentowanym przez kulturę lipicką; do tych poglądów skłania się J. Wielowiejski, *Przemia-*

ny..., s. 108; K. Godłowski, *Niektóre węzłowe problemy badań nad kulturą przeworską w okresie rzymskim*, „Prace Archeologiczne”, z. 8, Kraków 1967, s. 84, pisze: „Na terenie kultury przeworskiej spotykamy teraz elementy, które mogły zostać przeniesione z wschodniej części Kotliny Karpackiej (np. naczynia zasobowe typu „Krausengefässe”, ceramika „siwa” wykonana na kole...)”.

¹⁰⁸ W. Hensel, *Polska starożytna*, Wrocław 1973, s. 405.

¹⁰⁹ K. Godłowski, *op. cit.*, s. 34.

¹¹⁰ J. K. Kozłowski, *Badania archeologiczne w województwie rzeszowskim w 1967 roku*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1967”, Rzeszów 1971, s. 6—7. Autor powołuje się na K. Godłowskiego, *Die Przeworsk-Kultur der mittleren und späten Keiserzeit*, „Zeitschrift für Archeologie”, T. II, 1968, s. 272 i mapa na ryc. 7.

¹¹¹ J. K. Kozłowski, *op. cit.*, s. 7.

¹¹² T. Sulimirski, *Trakowie w północnych Karpatach i problem pochodzenia Wołochów*, „Acta Archae-

ologica Carpathica”, T. XIV, Kraków 1974, s. 83 oraz mapka ryc. 2 na s. 85, ryc. 5 na s. 87.

¹¹³ T. Sulimirski, *op. cit.*, s. 88, ryc. 6.

¹¹⁴ M. Śmiszko, *Duże naczynia...*, s. 230; R. Jamka, *Ceramika siwa...*, s. 207; J. Wielowiejski, *Przemiany...*, s. 108; K. Godłowski, *Niektóre węzłowe...*, s. 84.

¹¹⁵ R. Śmiszko, *Duże naczynia...*, s. 226.

¹¹⁶ R. Jamka, *Ceramika siwa...*, s. 207.

¹¹⁷ R. Jamka, *op. cit.*, s. 207—208.

¹¹⁸ Por. np. osady: w Świerchowej, woj. Krosno, Łęzkowicach, woj. Tarnów, Ujeździe, woj. Krosno; A. Szałapata, *Badania...*, s. 37—40; E. Rook, Z. Woźniak, *Wyniki...*, s. 191—198; nie publikowane badania E. Pohorskiej w Ujeździe, z których materiały znam z autopsji.

¹¹⁹ J. Wielowiejski, *Okresy późnołeteński i rzymski w Polsce południowo-wschodniej*, „Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za lata 1968—1969”, Rzeszów 1973, s. 42—43.

¹²⁰ J. Wielowiejski, *Kontakty...*, s. 235.

¹²¹ R. Jamka, *Ceramika siwa...*, s. 208.

SIEDLUNG AUS SPÄTRÖMISCHER EINFLUSSZEIT IN LESKO BEI KROSNO

Resümee

Die Siedlung in Lesko liegt im nordwestlichen Teil des Städtchens, auf der weiten Sanuferterrasse (Abb. 2). Ihr gegenwärtig untersuchter Teil befindet sich innerhalb des heutigen Sportstadions. Die oberen Erdschichten, darunter auch die kulturguttragende Schicht, wurden bei den früheren Bodenarbeiten erheblich beschädigt, so daß nur die tieferliegenden Objekte unberührt geblieben sind.

Die Rettungsgrabungen wurden in den Jahren 1967—1970 geführt, wobei insgesamt 39 Ar von der einer direkten Vernichtungsgefahr ausgesetzten Fundstelle untersucht wurden.

Infolge der Grabungen wurde der anscheinend zentrale Teil einer auf einem viereckigen Grundriß angelegten Siedlung mit einem in der Mitte gelegenen Platz aufgedeckt, auf dem sich ein vermutlich für Gemeinschaftszwecke der Siedlungsbewohner bestimmtes Gebäude befand. Um den Platz herum befanden sich vier Komplexe von ebenerdigen und teils unter der Erdoberfläche gelegenen Wohn- und Haushaltshütten. Ein fünfter Komplex von Objekten lag in einer Entfernung von etwa 40 m vom Zentrum — (Abb. 3).

Viele von den bei der Untersuchung gewonnenen

archäologischen Quellenmaterialien deuten auf die dominierende Rolle des Ackerbaus hin, denn es wurden beträchtliche Mengen von verkohltem Korn und anderen Kulturpflanzen, eine Hakenschar mit Messersech (Tafel XI, 1, 2), Speichergefäße, Drehmahlgang (Tafel IV, 1—3) u.a. vorgefunden.

Am stärksten vertreten ist die Keramik: 32,6% bilden die Speichergefäße, 65% hand- und 2,4% an der Töpferscheibe geformte Gefäße, darunter Fragmente von drei Gefäßen, die vermutlich aus römischen Provinzen stammen (Tafel II, 4, 6; Tafel VII, 1).

Von den anderen Mobilien seien zwei eiserne Fibeln (Tafel III, 7; Tafel VIII, 10), eine eiserne Zwinge (Tafel II, 10) zwei Wirtel (Tafel IV, 4, 5), zwei Fragmente von Glasgefäßen (Tafel VIII, 9; Abb. 6), Bruchstück einer Bernsteinperle (Tafel III, 8) genannt.

Die Siedlung läßt sich in die spätrömische Zeit datieren und wurde durch Brand vernichtet, wovon die verkohlten Pflanzenüberreste, die nochmals gebrannte Keramik sowie Balkenabdrücke an der Bekleidung zeugen.

Das Material wird im Bezirksmuseum Rzeszów aufbewahrt.